

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
«Δημιουργική Γραφή»

Διπλωματική Εργασία
«Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα: Δημιουργική γραφή & ενσυναίσθηση
μέσα από το εικονογραφημένο βιβλίο»

Τσίχλα Ακριβή

Επιβλέπουσα Σύμβουλος Εκπαίδευσης (Σ.Ε.Π): Μουλά Ευαγγελία

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας « Τσίχλα Ακριβής » , που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης, η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη δε σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέα/δημιουργού , ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση , αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταμόρφωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας χωρίς την ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέα/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και
εικονογραφημένο βιβλίο»

« Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή & ενσυναίσθηση μέσα από το εικονογραφημένο βιβλίο »

Τσίχλα Ακριβή

Επιτροπή κρίσης

Επιβλέπουσα Σ.Ε.Π:

Μουλά Ευαγγελία

Συν- Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Δουζίνα Μαρίκα

Τμήμα Δημιουργικής Γραφής ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους όσους αποτελέσαν αρωγούς στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Ειδικότερα, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτρια κα. Μουλά Ευαγγελία, με την καθοδήγηση και την στήριξη της οποίας ολοκληρώθηκε ευχάριστα η συγγραφή της παρούσας εργασίας. Ευχαριστώ επίσης, όλους τους ανθρώπους μου για την κατανόηση και την συνεχή υποστήριξη.

Περίληψη

Εισαγωγή : Η παρούσα εργασία εξετάζει τη συμβολή του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου και της δημιουργικής γραφής στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και των συναισθηματικών δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία. Η μελέτη βασίζεται στην σύνδεση της παιδικής λογοτεχνίας με τη συναισθηματική κατανόηση, τη συναισθηματική νοημοσύνη, τον αναδυόμενο γραμματισμό και την πολυτροπικότητα της εικόνας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον ρόλο της εικόνας και της αφήγησης ως μέσων κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης για παιδιά ηλικίας 4-6 ετών.

Σκοπός : Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο και οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, της αναγνώρισης και κατανόησης συναισθημάτων και γενικότερα των κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Παράλληλα, επιδιώκεται η ανάδειξη της παιδικής λογοτεχνίας ως παιδαγωγικού εργαλείου κοινωνικοσυναισθηματικής αγωγής στο νηπιαγωγείο.

Μεθοδολογία : Η εργασία βασίστηκε στη βιβλιογραφική ανασκόπηση θεωριών και ερευνών που σχετίζονται με την ενσυναίσθηση, τη συναισθηματική νοημοσύνη, τον αναδυόμενο γραμματισμό, την πολυτροπικότητα και την παιδική λογοτεχνία. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκε παιδαγωγική ανάλυση τριών σύγχρονων εικονογραφημένων βιβλίων, καθώς και ενός πρωτότυπου εικονογραφημένου παραμυθιού, μέσα από δραστηριότητες γραφής και συναισθηματικής επεξεργασίας. Η προσέγγιση της μελέτης είναι ποιοτική και εστιάζει στη θεωρητική και παιδαγωγική αξιοποίηση της αφήγησης και της εικόνας στην προσχολική εκπαίδευση.

Αποτελέσματα : Τα αποτελέσματα της μελέτης ανέδειξαν ότι το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, σε συνδυασμό με τη δημιουργική γραφή, μπορεί να λειτουργήσει ως αποτελεσματικό μέσο καλλιέργειας της ενσυναίσθησης και των συναισθηματικών δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία. Η εικόνα, η αφήγηση και η δημιουργική συμμετοχή των παιδιών συμβάλλουν στην αναγνώριση και κατανόηση συναισθημάτων, στην ανάπτυξη της κοινωνικής επίγνωσης και την υιοθέτηση της οπτικής του άλλου. Επιπλέον, αναδείχθηκε η σημασία της παιδικής λογοτεχνίας ως εργαλείου κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης και δημιουργικής έκφρασης στο πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης.

Τσίτλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Συμπεράσματα : Η παρούσα εργασία καταδεικνύει ότι το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο και η δημιουργική γραφή μπορούν να αποτελέσουν ουσιαστικά παιδαγωγικά εργαλεία για την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και των κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία. Η πολυτροπική φύση της αφήγησης, η αλληλεπίδραση εικόνας και λόγου και η ενεργή συμμετοχή των παιδιών σε δημιουργικές δραστηριότητες συμβάλλουν στην αναγνώριση, κατανόηση και έκφραση συναισθημάτων, καθώς και στην ανάπτυξη της ικανότητας κατανόησης της οπτικής του άλλου. Παράλληλα, αναδεικνύεται η σημασία της παιδικής λογοτεχνίας ως μέσου κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης και η ανάγκη συστηματικής αξιοποίησής της στη σύγχρονη προσχολική εκπαίδευση.

Λέξεις-κλειδιά : ενσυναίσθηση, συναισθηματική νοημοσύνη, προσχολική εκπαίδευση, εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, παιδική λογοτεχνία, δημιουργική γραφή.

“Negotiating Emotions: Creative Writing and Empathy through the picturebook”

Tsichla Akrivi

Abstract: The present study examines the contribution of picturebooks and creative writing to the cultivation of empathy and emotional skills in preschool education. The study is based on the connection between children's literature and emotional understanding, emotional intelligence, emergent literacy, and the multimodality of images. Emphasis is placed on the role of images and storytelling as a means of social-emotional learning for children aged 4-6 years old.

Purpose: The purpose of this study is to investigate the ways in which picturebooks and creative writing activities can contribute to the development of empathy, the recognition and understanding of emotions, and, more broadly, the social-emotional skills of preschool children. At the same time, the study seeks to highlight children's literature as a pedagogical tool for social-emotional education in kindergarten.

Methodology: The study was based on a literature review of theories and research related to empathy, emotional intelligence, emergent literacy, multimodality, and children's literature. In addition, a pedagogical analysis of three contemporary picturebooks, as well as an original picturebook created for the purposes of the study, was conducted through creative writing and emotional processing activities. The approach of the study is qualitative and focuses on the theoretical and pedagogical use of storytelling and images in preschool education.

Results: The findings of the study demonstrated that picturebooks, combined with creative writing, can function as an effective means of cultivating empathy and emotional skills in preschool education. Images, storytelling, and children's creative participation contribute to the recognition and understanding of emotions, the development of social awareness, and the adoption of others' perspectives. Furthermore, the study highlighted the importance of children's literature as a tool for social-emotional learning and creative expression within preschool education.

Conclusions: The present study demonstrates that picturebooks and creative writing can constitute meaningful pedagogical tools for fostering empathy and social-emotional skills in preschool children. The multimodal nature of storytelling, the interaction between image and text, and children's active participation in creative activities contribute to the recognition, understanding, and expression of emotions, as well as to the development of perspective-taking abilities. At the same time, the study highlights the importance of children's literature as a

*Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και
εικονογραφημένο βιβλίο»*
means of social-emotional learning and the need for its systematic integration into
contemporary preschool education.

Keywords: empathy, emotional intelligence, preschool education, picturebook, children's
literature, creative writing.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	10
1. Συναισθηματική ανάπτυξη στον προσχολική ηλικία	12
1.1 Η έννοια του συναισθήματος και η ανάπτυξη του στα παιδιά 3-6 ετών	12
1.2 Αναγνώριση, κατονομασία και κατανόηση συναισθημάτων στην προσχολική ηλικία	15
1.3 Η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης στην προσχολική ηλικία	17
1.4 Η εικόνα ως φορέας συναισθηματικού νοήματος στο εικονογραφημένο βιβλίο ..	20
2. Συναισθηματική κατανόηση και συναισθηματική νοημοσύνη	22
2.1 Η έννοια της συναισθηματικής κατανόησης	22
2.2 Βασικές διαστάσεις της συναισθηματικής κατανόησης	24
2.3 Συναισθηματική ρύθμιση στην προσχολική ηλικία.....	26
2.4 Θεωρητικές προσεγγίσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης	28
2.5 Η συμβολή του εικονογραφημένου βιβλίου και της δημιουργικής γραφής στη συναισθηματική κατανόηση και νοημοσύνη.....	31
2.6 Κριτήρια επιλογής των εικονογραφημένων βιβλίων της έρευνας	33
3. Εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο και αναδυόμενος γραμματισμός	36
3.1 Θεωρία του αναδυόμενου γραμματισμού στην προσχολική ηλικία	36
3.2 Η αλληλεπίδραση παιδιού και βιβλίου στη προσχολική ηλικία	38
3.3 Η κοινή ανάγνωση ως διαδικασία οικοδόμησης νοήματος	40
3.4 Η εικόνα και η αφήγηση ως μέσα οικοδόμησης νοήματος	42
3.5 Το εικονογραφημένο βιβλίο ως μέσο ανάπτυξης γλωσσικών και κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων	43
4. Η εικόνα ως φορέας συναισθηματικού νοήματος.....	45
4.1 Η θεωρία της πολυτροπικότητας και η σημασία της εικόνας στο εικονογραφημένο βιβλίο	46
4.2 Η εικόνα ως μέσο συναισθηματικής επικοινωνίας στην προσχολική ηλικία.....	47
4.3 Εικαστικά στοιχεία και συναισθηματική νοηματοδότηση	49
4.4 Η εικόνα ως μέσο συναισθηματικής κατανόησης στην προσχολική ηλικία	51
4.5 Η παιδαγωγική αξιοποίηση της εικόνας στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης	52

5. Η συμβολή της παιδικής λογοτεχνίας στην καλλιέργεια συναισθηματικών δεξιοτήτων	54
6. Παρουσίαση και ανάλυση εικονογραφημένων βιβλίων.....	56
6.1 Το λιοντάρι μέσα μας - Rachel Bright , εικονογράφηση Jim Field.....	57
6.1.2 Προτεινόμενες δραστηριότητες για Το Λιοντάρι μέσα μας	59
6.2 Η Αόρατη - Tom Percival , εικονογράφηση Tom Percival.....	61
6.2.1 Προτεινόμενες δραστηριότητες για την Αόρατη.....	62
6.3 Το Καταφύγιο της Λύπης - Anne Booth, εικονογράφηση David Litchfield	64
6.3.1 Προτεινόμενες δραστηριότητες για Το Καταφύγιο της Λύπης.....	65
6.4 Ο Τίτος, το μικρό χελωνάκι που τα κατάφερε! - Πρωτότυπο εικονογραφημένο παραμύθι	68
6.4.1 Προτεινόμενες δραστηριότητες για το Ο Τίτος, το μικρό χελωνάκι που τα κατάφερε!	73
7. Συμπεράσματα	76
8. Συζήτηση - Περιορισμοί της μελέτης και προτάσεις για μελλοντική έρευνα	79
Βιβλιογραφία	81

Εισαγωγή

Η σύγχρονη παιδαγωγική θεωρία αναγνωρίζει τη συναισθηματική αγωγή ως θεμελιώδη διάσταση της ολόπλευρης ανάπτυξης του παιδιού. Κατά την προσχολική ηλικία, τα παιδιά βρίσκονται σε μια κρίσιμη αναπτυξιακή φάση κατά την οποία διαμορφώνουν βασικές δεξιότητες αναγνώρισης, κατονομασίας και διαχείρισης των συναισθημάτων τους, ενώ παράλληλα αναπτύσσουν σταδιακά την ικανότητα κατανόησης των συναισθημάτων και των αναγκών των άλλων. Η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, της αυτοεπίγνωσης και της κοινωνικής επίγνωσης συνδέεται άμεσα με την ομαλή κοινωνικοσυναισθηματική εξέλιξη, τη δημιουργία υγιών διαπροσωπικών σχέσεων και τη σχολική προσαρμογή.

Στο πλαίσιο αυτό, η παιδική λογοτεχνία και ειδικότερα το εικονογραφημένο βιβλίο αποτελούν σημαντικά παιδαγωγικά μέσα καθώς προσφέρουν στα παιδιά ένα ασφαλές συμβολικό πεδίο επεξεργασίας εμπειριών, σκέψεων και συναισθημάτων. Μέσα από τη σύνθεση εικόνας και λόγου, το εικονογραφημένο βιβλίο συγκροτεί ένα πολυτροπικό περιβάλλον μάθησης, στο οποίο τα συναισθήματα αποδίδονται όχι μόνο λεκτικά αλλά και οπτικά, μέσω χρωμάτων, εκφράσεων, συμβολισμών και αφηγηματικών επιλογών. Η ιδιαιτερότητα αυτή το καθιστά ιδιαίτερα κατάλληλο για παιδιά προσχολικής ηλικίας, τα οποία συχνά προσεγγίζουν πρώτα την εικόνα και στη συνέχεια το γλωσσικό μήνυμα.

Παράλληλα, η δημιουργική γραφή ως διαδικασία ενεργητικής συμμετοχής του παιδιού στην αφήγηση μπορεί να λειτουργήσει ως ουσιαστικό εργαλείο συναισθηματικής και γλωσσικής ανάπτυξης. Μέσα από δραστηριότητες νέων χαρακτήρων, ή εσωτερικού μονολόγου, τα παιδιά καλούνται να εκφράσουν προσωπικές εμπειρίες, να ταυτιστούν με λογοτεχνικούς ήρωες και να κατανοήσουν διαφορετικές συναισθηματικές οπτικές. Με τον τρόπο αυτό ενισχύονται τόσο η δημιουργική έκφραση όσο και βασικές κοινωνικοσυναισθηματικές δεξιότητες.

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη συμβολή των εικονογραφημένων βιβλίων και της δημιουργικής γραφής στην κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, με ιδιαίτερη έμφαση στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης. Ειδικότερα μελετώνται τα βιβλία *Το λιοντάρι μέσα μας* της Rachel Bright , *Η Αόρατη* του Tom Percival και *Το καταφύγιο*

Τσίτλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο» της λύπης της Anne Booth, καθώς και η παιδαγωγική δυναμική που αναπτύσσεται μέσα από την αξιοποίηση τους.

Σκοπός της εργασίας είναι αφενός η θεωρητική διερεύνηση της συμβολής του εικονογραφημένου βιβλίου και της δημιουργικής γραφής στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών και αφετέρου η διατύπωση ενδεικτικών παιδαγωγικών προτάσεων αξιοποίησης στη σύγχρονη προσχολική εκπαίδευση.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι τα ακόλουθα:

- Με ποιους τρόπους το εικονογραφημένο βιβλίο συμβάλλει στην αναγνώριση, κατανόηση και έκφραση συναισθημάτων στην προσχολική ηλικία;
- Πώς η δημιουργική γραφή μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο ενίσχυσης της κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης και της ενσυναίσθησης;
- Ποια χαρακτηριστικά των επιλεγμένων εικονογραφημένων βιβλίων τα καθιστούν κατάλληλα για παιδαγωγική αξιοποίηση στην προσχολική εκπαίδευση;

1. Συναισθηματική ανάπτυξη στον προσχολική ηλικία

1.1 Η έννοια του συναισθήματος και η ανάπτυξη του στα παιδιά 3-6 ετών

Η προσχολική ηλικία αποτελεί μία ιδιαίτερη κρίσιμη περίοδο για τη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, καθώς κατά τα έτη από τριών έως έξι ετών τίθενται οι βάσεις για την κατανόηση του εαυτού, των άλλων και των κοινωνικών σχέσεων. Κατά τη διάρκεια αυτής της αναπτυξιακής φάσης, τα παιδιά διευρύνουν σταδιακά την ικανότητά τους να αναγνωρίζουν, να εκφράζουν, να ονομάζουν και να ρυθμίζουν τα συναισθήματα τους, ενώ παράλληλα αρχίζουν να αντιλαμβάνονται ότι και οι άλλοι άνθρωποι διαθέτουν συναισθήματα, σκέψεις και επιθυμίες διαφορετικές από τις δικές τους (Τάτση, 2021). Η εξέλιξη αυτή συνδέεται άμεσα με τη γνωστική ωρίμανση, τη γλωσσική ανάπτυξη και την κοινωνική αλληλεπίδραση.

Στην ηλικία των τριών ετών, τα περισσότερα παιδιά είναι ήδη σε θέση να αναγνωρίζουν βασικά συναισθήματα, όπως η χαρά, η λύπη, ο φόβος και ο θυμός, κυρίως μέσα από εκφράσεις προσώπου και άμεσες βιωματικές εμπειρίες. Ωστόσο, η κατανόηση των αιτίων που προκαλούν τα συναισθήματα παραμένει ακόμη περιορισμένη και συνδέεται κυρίως με προσωπικά βιώματα. Με την πάροδο του χρόνου, και ιδιαίτερα προς το τέλος της προσχολικής ηλικίας, τα παιδιά αποκτούν μεγαλύτερη ικανότητα να αντιλαμβάνονται ότι διαφορετικοί άνθρωποι μπορεί να αισθάνονται διαφορετικά στην ίδια κατάσταση, ανάλογα με τις εμπειρίες, τις ανάγκες ή τις επιθυμίες τους. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί βασικό βήμα για την ανάπτυξη της κοινωνικής επίγνωσης και της ενσυναίσθησης.

Σημαντική θεωρητική συμβολή στην κατανόηση της συναισθηματικής ανάπτυξης κατά την προσχολική ηλικία προσφέρει ο Jean Piaget. Σύμφωνα με τη θεωρία του, τα παιδιά ηλικίας 2-7 ετών βρίσκονται στο προσυλλογικό στάδιο της γνωστικής ανάπτυξης, κατά το οποίο η σκέψη τους χαρακτηρίζεται από εγωκεντρισμό, δηλαδή δυσκολία υιοθέτησης της οπτικής του άλλου. Ο εγωκεντρισμός αυτός δεν σημαίνει αδιαφορία για τους άλλους, αλλά περιορισμένη γνωστική δυνατότητα κατανόησης διαφορετικών οπτικών. Καθώς όμως το παιδί ωριμάζει, σταδιακά απομακρύνεται από αυτή τη μονοπρισματική θέαση και αρχίζει να αντιλαμβάνεται ότι οι άλλοι σκέφτονται και αισθάνονται διαφορετικά. Η μετάβαση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία για την ανάπτυξη της συναισθηματικής κατανόησης.

Εξίσου σημαντική είναι η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση του Lev Vygotsky, ο οποίος υποστήριξε ότι η ανάπτυξη του παιδιού συντελείται μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Η γλώσσα, ο διάλογος και η συνεργασία με πιο έμπειρους λειτουργούν ως μέσα εσωτερίκευσης γνώσεων και δεξιοτήτων. Στο πλαίσιο της συναισθηματικής ανάπτυξης, το παιδί μαθαίνει να αναγνωρίζει και να ονομάζει τα συναισθήματα μέσα από τις καθημερινές κοινωνικές του εμπειρίες, τις συζητήσεις με ενήλικες και συνομήλικους, αλλά και μέσω της αφήγησης ιστοριών. Η θεωρία της Ζώνης Επικείμενης Ανάπτυξης αναδεικνύει ότι, με κατάλληλη καθοδήγηση, το παιδί μπορεί να κατανοήσει συναισθηματικές έννοιες και κοινωνικές καταστάσεις πέρα από το επίπεδο που θα μπορούσε μόνο του.

Ο Erik Erikson συνέδεσε την προσχολική ηλικία με το ψυχοκοινωνικό στάδιο «πρωτοβουλία έναντι ενοχής». Κατά την περίοδο αυτή, το παιδί επιδιώκει να αναλάβει δράση, να πειραματιστεί με ρόλους και να συμμετέχει ενεργά στον κοινωνικό κόσμο. Όταν οι πρωτοβουλίες του γίνονται αποδεκτές, αναπτύσσει αίσθημα αυτοπεποίθησης και θετική συναισθηματική ταυτότητα. Αντίθετα, η υπερβολική αποδοκιμασία ή αυστηρότητα μπορεί να οδηγήσει σε ενοχή, ανασφάλεια και περιορισμό της έκφρασης. Η θεωρία αυτή φωτίζει τη σημασία ενός υποστηρικτικού παιδαγωγικού περιβάλλοντος που ενισχύει την αυτεπίγνωση και τη θετική συναισθηματική ανάπτυξη.

Στην κατανόηση της αναγνώρισης συναισθημάτων σημαντική είναι και η συμβολή του Paul Ekman, ο οποίος μελέτησε τις βασικές εκφράσεις του προσώπου και υποστήριξε ότι ορισμένα συναισθήματα, όπως η χαρά, ο φόβος, η λύπη, ο θυμός, η έκπληξη και η αηδία, αναγνωρίζονται διαπολιτισμικά. Για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, η αποκωδικοποίηση εκφράσεων προσώπου αποτελεί έναν από τους πρώτους τρόπους κατανόησης των συναισθημάτων των άλλων. Η παρατήρηση της εικόνας, της στάσης σώματος και των μορφασμών λειτουργεί ως βασικό μέσο κοινωνικής μάθησης, ιδιαίτερα πριν από την πλήρη ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων.

Η γλωσσική ανάπτυξη συνδέεται στενά με τη συναισθηματική ωρίμανση. Όσο περισσότερο εμπλουτίζεται το λεξιλόγιο του παιδιού, τόσο περισσότερο μπορεί να περιγράψει εσωτερικές καταστάσεις, να διαφοροποιήσει συναισθήματα και να επικοινωνήσει ανάγκες. Η χρήση λέξεων όπως «στεναχωρημένος», «απογοητευμένος», «περήφανος» ή «ανήσυχος» δείχνει ανώτερο επίπεδο συναισθηματικής επίγνωσης σε σχέση με γενικές δηλώσεις όπως «είμαι καλά» ή «είμαι κακά». Για τον λόγο αυτό, η προσχολική εκπαίδευση οφείλει να προσφέρει πλούσια γλωσσικά ερεθίσματα που συνδέονται με τη συναισθηματική εμπειρία.

Τσίτλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Παράλληλα, το συμβολικό παιχνίδι και η αφήγηση ιστοριών αποτελούν βασικά μέσα συναισθηματικής ανάπτυξης. Όταν τα παιδιά παίζουν ρόλους, υποδύονται πρόσωπα, φροντίζουν κούκλες ή αναπαριστούν κοινωνικές καταστάσεις, εξασκούνται στην υιοθέτηση διαφορετικών οπτικών και στη διαχείριση συναισθημάτων μέσα σε ασφαλές πλαίσιο. Σύμφωνα με τον Vygotsky, το παιχνίδι δεν αποτελεί απλώς μορφή ψυχαγωγίας, αλλά χώρο ανάπτυξης ανώτερων ψυχολογικών λειτουργιών, καθώς μέσα από αυτό το παιδί λειτουργεί σε επίπεδο ανώτερο από το τρέχον αναπτυξιακό του στάδιο.

Η σημασία της συναισθηματικής ανάπτυξης αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα στο σύγχρονο εκπαιδευτικό περιβάλλον, όπου η πολυπολιτισμικότητα, οι κοινωνικές ανισότητες και οι ποικίλες μαθησιακές και συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών καθιστούν αναγκαία την ανάπτυξη συμπεριληπτικών πρακτικών. Παιδιά με γλωσσικές δυσκολίες, με δυσκολίες συναισθηματικής ρύθμισης ή με διαφορετικά πολιτισμικά βιώματα χρειάζονται ένα πλαίσιο όπου η κατανόηση και ο σεβασμός της διαφορετικότητας αποτελούν κεντρικές αξίες (Αντωνοπούλου, 2023).

Η έμφαση στη συναισθηματική και κοινωνική διάσταση της μάθησης έχει αναδειχθεί ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς η εκπαίδευση δεν νοείται πλέον αποκλειστικά ως διαδικασία γνωστικής ανάπτυξης. Όπως επισημαίνουν οι Cress και Holm (1998), ένα ποιοτικό πρόγραμμα εκπαίδευσης οφείλει να λαμβάνει υπόψη του τις κοινωνικές και συναισθηματικές παραμέτρους της σχολικής ζωής. Η ικανότητα του παιδιού να αναπτύσσει θετικές σχέσεις με τους συνομηλίκους του θεωρείται σημαντικός προγνωστικός δείκτης μελλοντικής κοινωνικής προσαρμογής, γεγονός που καθιστά τη συναισθηματική ανάπτυξη παιδαγωγικά κρίσιμη.

Συνεπώς, η ηλικία 3-6 ετών αποτελεί κρίσιμο αναπτυξιακό στάδιο για τη θεμελίωση της συναισθηματικής ζωής του παιδιού. Η αναγνώριση, η κατανομασία, η κατανόηση και η ρύθμιση των συναισθημάτων, σε συνδυασμό με την επαφή με τους άλλους, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, της συνεργασίας και της υγιούς κοινωνικής συμμετοχής. Για τον λόγο αυτό, η προσχολική εκπαίδευση καλείται να αντιμετωπίζει τη συναισθηματική ανάπτυξη ως ισότιμο στόχο με τη γνωστική μάθηση.

1.2 Αναγνώριση, κατονομασία και κατανόηση συναισθημάτων στην προσχολική ηλικία

Η ικανότητα αναγνώρισης, κατονομασίας και κατανόησης των συναισθημάτων αποτελεί βασικό άξονα της συναισθηματικής ανάπτυξης κατά την προσχολική ηλικία. Πριν από την πλήρη ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, το παιδί χρειάζεται αρχικά να κατανοήσει τον δικό του εσωτερικό κόσμο, να αναγνωρίζει τις συναισθηματικές του αντιδράσεις και να μπορεί να τις εκφράζει με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο. Η διαδικασία αυτή συνδέεται με την αυτεπίγνωση , δηλαδή την ικανότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται και να ερμηνεύει τα προσωπικά του συναισθήματα, αλλά και με την κοινωνική επίγνωση, δηλαδή την κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων.

Κατά την ηλικία των τριών έως έξι ετών , τα παιδιά περνούν από μια αρχική περισσότερο βιωματική αντίληψη των συναισθημάτων σε πιο σύνθετες μορφές συναισθηματικής κατανόησης. Στα πρώτα χρόνια της προσχολικής ηλικίας, το παιδί συνήθως αναγνωρίζει εύκολα τα βασικά συναισθήματα, όπως χαρά, λύπη, φόβο και θυμό, κυρίως όταν αυτά εκδηλώνονται με έντονο και εμφανή τρόπο. Ωστόσο δυσκολεύεται περισσότερο να κατανοήσει μικτές ή πιο λεπτές συναισθηματικές καταστάσεις, όπως απογοήτευση, ντροπή, ζήλια ή ανησυχία. Με την πρόοδο της ηλικίας και την ενίσχυση της γλώσσας, το παιδί αποκτά μεγαλύτερη ακρίβεια στην αναγνώριση και περιγραφή των συναισθημάτων.

Η αναγνώριση των συναισθημάτων συνδέεται στενά με την παρατήρηση των εκφράσεων προσώπου, του τόνου της φωνής και της στάσης του σώματος. Ο Paul Ekman υποστήριξε ότι ορισμένα βασικά συναισθήματα εκφράζονται μέσω παγκόσμιων μορφών έκφρασης και μπορούν να αναγνωριστούν ανεξάρτητα από πολιτισμικές διαφοροποιήσεις. Για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, η αποκωδικοποίηση αυτών των μη λεκτικών σημάτων αποτελεί σημαντικό βήμα κοινωνικής μάθησης, καθώς τους επιτρέπει να αντιλαμβάνονται πώς αισθάνονται οι άλλοι ακόμα και χωρίς λόγια. Η δεξιότητα αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική σε πολυτροπικά περιβάλλοντα μάθησης, όπως το εικονογραφημένο βιβλίο, όπου η εικόνα μεταφέρει ισχυρά συναισθηματικά μηνύματα.

Η κατονομασία των συναισθημάτων αποτελεί εξίσου σημαντική διαδικασία. Όταν το παιδί μπορεί να χρησιμοποιεί λέξεις όπως «θυμωμένος», «χαρούμενος» ή «περήφανος», αποκτά σταδιακά τη δυνατότητα να οργανώνει την εσωτερική του εμπειρία και να επικοινωνεί αποτελεσματικότερα με τους άλλους. Η γλώσσα λειτουργεί ως εργαλείο σκέψης και

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

αυτορρύθμισης, καθώς μέσα από αυτή το παιδί δεν εκφράζει μόνο το συναίσθημα, αλλά αρχίζει να το επεξεργάζεται γνωστικά. Σύμφωνα με τον Vygotsky, η γλωσσική αλληλεπίδραση με τους ενήλικες και τους συνομηλίκους συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση αυτών των δεξιοτήτων.

Η κατανόηση των αιτιών και των συνεπειών των συναισθημάτων αποτελεί το επόμενο αναπτυξιακό στάδιο. Τα παιδιά μαθαίνουν σταδιακά ότι τα συναισθήματα δεν εμφανίζονται τυχαία, αλλά συνδέονται με γεγονότα, επιθυμίες, ματαιώσεις ή κοινωνικές σχέσεις. Για παράδειγμα, αντιλαμβάνονται ότι κάποιος μπορεί να στεναχωρηθεί επειδή έχασε ένα αγαπημένο αντικείμενο ή να θυμώσει επειδή αδικήθηκε. Αυτή η αιτιολογική κατανόηση βοηθά το παιδί να ερμηνεύει καλύτερα τη συμπεριφορά των άλλων και να αναπτύσσει πιο ώριμες κοινωνικές αντιδράσεις.

Σημαντική θεωρητική συμβολή στην κατανόηση της συναισθηματικής επάρκειας προσφέρει η Carolyn Saarni, η οποία συνέδεσε την ανάπτυξη των συναισθηματικών δεξιοτήτων με τα κοινωνικά πλαίσια μέσα στα οποία μεγαλώνει το παιδί. Σύμφωνα με τη Saarni, η συναισθηματική επάρκεια δεν αφορά μόνο την αναγνώριση ενός συναισθήματος, αλλά και την ικανότητα διαχείρισής του, έκφρασής του με κοινωνικά κατάλληλο τρόπο και προσαρμογής στις απαιτήσεις της περίπτωσης. Η προσέγγιση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την προσχολική εκπαίδευση, όπου το παιδί μαθαίνει καθημερινά να συνυπάρχει, να περιμένει τη σειρά του, να επιλύει συγκρούσεις και να συνεργάζεται.

Παράλληλα, οι Salovey και Mayer, οι οποίοι διατύπωσαν τη θεωρία της συναισθηματικής νοημοσύνης υποστήριξαν ότι η αναγνώριση, η κατανόηση και η διαχείριση των συναισθημάτων αποτελούν μορφές νοητικής ικανότητας που μπορούν να αναπτυχθούν μέσω μάθησης. Αντίστοιχα, ο Daniel Goleman ανέδειξε τη σημασία της συναισθηματικής νοημοσύνης στην προσωπική επιτυχία, στις σχέσεις και στην κοινωνική προσαρμογή, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην αυτογνωσία και την αυτορρύθμιση. Οι θεωρήσεις αυτές ενίσχυσαν το ενδιαφέρον της εκπαίδευσης για την κοινωνικοσυναισθηματική μάθηση.

Στη προσχολική τάξη, η καλλιέργεια των δεξιοτήτων αυτών μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από καθημερινές παιδαγωγικές πρακτικές: συζήτηση για συναισθήματα, χρήση καρτών ή εικόνων προσώπων, αφηγήσεις ιστοριών, δραματοποίηση, παιχνίδι ρόλων και δημιουργική έκφραση. Το εικονογραφημένο βιβλίο προσφέρει ιδιαίτερα πλούσιες δυνατότητες, καθώς τα παιδιά παρατηρούν τις εκφράσεις των ηρώων, ερμηνεύουν τις πράξεις τους και συνδέουν τα

Τσίτλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

γεγονότα της ιστορίας με συναισθηματικές καταστάσεις. Με τον τρόπο αυτό, η μάθηση γίνεται βιωματική και συνδέεται με την προσωπική εμπειρία των παιδιών (Γιαννικοπούλου & Πασχαλίδου, 2014).

Η σημασία της αναγνώρισης και κατανόησης των συναισθημάτων αναγνωρίζεται και από σύγχρονα μοντέλα κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης, όπως το πλαίσιο του CASEL, το οποίο περιλαμβάνει ως βασικούς άξονες την αυτοεπίγνωση, την αυτορρύθμιση και την κοινωνική επίγνωση. Οι δεξιότητες αυτές θεωρούνται απαραίτητες όχι μόνο για την ψυχοσυναισθηματική ευημερία του παιδιού, αλλά και για τη σχολική του προσαρμογή και τη δημιουργία θετικών σχέσεων με τους άλλους.

Συνεπώς, η αναγνώριση, η κατονομασία και η κατανόηση των συναισθημάτων αποτελούν θεμέλιο της συναισθηματικής ανάπτυξης στην προσχολική ηλικία. Πριν ακόμη το παιδί μπορέσει να κατανοήσει βαθύτερα τον ψυχικό κόσμο των άλλων, χρειάζεται να αποκτήσει επίγνωση του δικού του εσωτερικού κόσμου. Η καλλιέργεια αυτών των δεξιοτήτων μέσα από οργανωμένες παιδαγωγικές εμπειρίες δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, της κοινωνικής συνεργασίας και της υγιούς προσωπικότητας.

1.3 Η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης στην προσχολική ηλικία

Η ενσυναίσθηση αποτελεί μια σύνθετη κοινωνικοσυναισθηματική δεξιότητα, η οποία αναπτύσσεται σταδιακά ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής και γνωρίζει ιδιαίτερη εξέλιξη κατά την προσχολική ηλικία. Αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να αναγνωρίζει, να κατανοεί και να σε έναν βαθμό να συμμερίζεται τα συναισθήματα και τις οπτικές των άλλων. Στη σχετική βιβλιογραφία γίνεται συνήθως διάκριση ανάμεσα στη γνωστική ενσυναίσθηση, δηλαδή την κατανόηση της οπτικής του άλλου, και στη συναισθηματική ενσυναίσθηση, δηλαδή τη συναισθηματική ανταπόκριση στο βίωμα του άλλου (Γεωργιτσάνακου & Χαριτάκη, 2019). Οι δύο αυτές διαστάσεις δεν λειτουργούν ανεξάρτητα, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται και συγκροτούν τη βάση της κοινωνικής συμπεριφοράς.

Τα πρώτα ίχνη ενσυναισθητικής ανταπόκρισης εμφανίζονται ήδη κατά τη βρεφική ηλικία, μέσα από φαινόμενα όπως το «συναισθηματικό μόλυσμα», όταν δηλαδή το βρέφος κλαίει ακούγοντας το κλάμα ενός άλλου βρέφους. Ωστόσο, οι πρώιμες αυτές αντιδράσεις δεν αποτελούν ακόμη ώριμη ενσυναίσθηση, καθώς το παιδί δεν διαφοροποιεί πλήρως τον εαυτό του από τον άλλον. Κατά τη προσχολική ηλικία πραγματοποιείται σημαντική ποιοτική

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

μεταβολή, αφού το παιδί αρχίζει να αντιλαμβάνεται ότι οι άλλοι διαθέτουν ξεχωριστές σκέψεις, συναισθήματα και εμπειρίες. Η μετάβαση αυτή σχετίζεται με τη γνωστική ωρίμανση, την ανάπτυξη της γλώσσας και την εμπειρία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Σύμφωνα με τον Jean Piaget, τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας βρίσκονται ακόμη στο προσυλλογικό στάδιο, όπου η σκέψη χαρακτηρίζεται από εγωκεντρισμό. Αυτό σημαίνει ότι δυσκολεύονται να υιοθετήσουν πλήρως την οπτική του άλλου. Ωστόσο, καθώς ωριμάζουν και αλληλεπιδρούν με συνομήλικους και ενήλικες, ο εγωκεντρισμός σταδιακά μειώνεται, επιτρέποντας στο παιδί να αντιλαμβάνεται διαφορετικές απόψεις και συναισθήματα. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη της γνωστικής διάστασης της ενσυναίσθησης.

Από την πλευρά του, ο Lev Vygotsky υποστήριξε ότι η μάθηση και η ανάπτυξη συντελούνται μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση. Στο πλαίσιο αυτό, η ενσυναίσθηση καλλιεργείται μέσω του διαλόγου, της συνεργασίας και της συμμετοχής σε κοινές δραστηριότητες. Όταν το παιδί συζητά με άλλους για συναισθήματα, συγκρούσεις ή ανάγκες, μαθαίνει σταδιακά να αποκωδικοποιεί κοινωνικά μηνύματα και να αντιλαμβάνεται εναλλακτικές οπτικές. Η παρουσία υποστηρικτικών ενηλίκων, όπως ο εκπαιδευτικός, μπορεί να λειτουργήσει ως διαμεσολαβητικός παράγοντας που ενισχύει την ενσυναισθηματική ανάπτυξη μέσα στη Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης.

Καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης διαδραματίζει και η γλωσσική εξέλιξη. Η δυνατότητα του παιδιού να κατονομάζει συναισθήματα, να περιγράφει εμπειρίες και να αφηγείται γεγονότα του επιτρέπει να οργανώνει την κοινωνική πραγματικότητα και να κατανοεί καλύτερα τις εσωτερικές καταστάσεις των άλλων. Όπως επισημαίνει ο Bruner, η αφηγηματική σκέψη αποτελεί βασικό τρόπο οργάνωσης της ανθρώπινης εμπειρίας. Μέσα από τις ιστορίες, τα παιδιά εξασκούνται στην απόδοση κινήτρων, σκέψεων και συναισθημάτων στους ήρωες, γεγονός που ενισχύει ιδιαίτερα τη γνωστική ενσυναίσθηση (Βελέντζας, 2015).

Το συμβολικό παιχνίδι αποτελεί επίσης προνομιακό πεδίο ανάπτυξης της ενσυναίσθησης. Όταν το παιδί υποδύεται ρόλους, όπως του γονέα, του γιατρού, του φίλου ή ενός φανταστικού χαρακτήρα, καλείται να φανταστεί τι σκέφτεται και τι αισθάνεται ο άλλος. Μέσα από τη διαδικασία αυτή εξασκείται στην υιοθέτηση διαφορετικών οπτικών και στη διαχείριση κοινωνικών καταστάσεων. Παράλληλα, το παιχνίδι επιτρέπει την ασφαλή επεξεργασία συναισθημάτων, συγκρούσεων και φόβων.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Η κοινωνική ζωή του νηπιαγωγείου δημιουργεί καθημερινές ευκαιρίες ενίσχυσης της ενσυναίσθησης. Οι συγκρούσεις για παιχνίδια, οι συνεργατικές δραστηριότητες, οι διαπραγματεύσεις, η αναμονή σειράς και οι κοινές εμπειρίες βοηθούν τα παιδιά να αντιληφθούν ότι οι άλλοι έχουν δικαιώματα, ανάγκες και συναισθήματα. Ωστόσο, η αυθόρμητη ανάπτυξη της ενσυναίσθησης δεν είναι δεδομένη ούτε ομοιόμορφη. Ορισμένα παιδιά χρειάζονται μεγαλύτερη υποστήριξη για να μάθουν να ερμηνεύουν κοινωνικά σήματα ή να ρυθμίζουν τις παρορμήσεις τους. Για τον λόγο αυτό, το παιδαγωγικό πλαίσιο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο (Τάτση, 2021).

Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας και ιδιαίτερα του εικονογραφημένου βιβλίου μπορεί να λειτουργήσει ως οργανωμένο μέσο ενίσχυσης της ενσυναισθηματικής ανάπτυξης. Μέσα από τις ιστορίες, τα παιδιά παρακολουθούν τις εμπειρίες των ηρώων, αναγνωρίζουν τα συναισθήματα τους, συζητούν τις πράξεις τους και διερευνούν εναλλακτικές αντιδράσεις. Η εικόνα συμβάλλει καθοριστικά στη διαδικασία αυτή, καθώς αποδίδει μορφασμούς, στάσεις σώματος και συναισθηματικά συμφραζόμενα, διευκολύνοντας την κατανόηση ακόμη και παιδιών με περιορισμένες γλωσσικές δεξιότητες (Γιαννικοπούλου & Πασχαλίδου, 2014).

Σύγχρονα μοντέλα κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης , όπως το CASEL, αναγνωρίζουν την ενσυναίσθηση ως βασικό στοιχείο της κοινωνικής επίγνωσης. Η καλλιέργειά της συνδέεται με τη δημιουργία θετικών διαπροσωπικών σχέσεων, τη μείωση επιθετικών συμπεριφορών, τη συνεργατική μάθηση και τη βελτίωση του σχολικού κλίματος. Η ενσυναίσθηση δεν θεωρείται πλέον απλώς έμφυτη προδιάθεση, αλλά δεξιότητα που μπορεί να αναπτυχθεί μέσω κατάλληλων παιδαγωγικών εμπειριών.

Συνεπώς, η προσχολική ηλικία αποτελεί ιδιαίτερα πρόσφορη περίοδο για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, καθώς το παιδί αποκτά σταδιακά τις γνωστικές, γλωσσικές και κοινωνικές προϋποθέσεις που απαιτούνται για την κατανόηση του άλλου. Μέσα από το παιχνίδι, τη συνεργασία, την αφήγηση και τη συστηματική παιδαγωγική υποστήριξη, η ενσυναίσθηση μπορεί να ενισχυθεί ουσιαστικά, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση κοινωνικά ώριμων και συναισθηματικά ισορροπημένων προσωπικοτήτων.

1.4 Η εικόνα ως φορέας συναισθηματικού νοήματος στο εικονογραφημένο βιβλίο

Στην προσχολική ηλικία, η εικόνα αποτελεί έναν από τους πρώτους και πιο άμεσα προσβάσιμους τρόπους πρόσληψης νοήματος. Πριν ακόμη το παιδί κατακτήσει συμβατικά την «Διπλωματική Εργασία»

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

ανάγνωση, είναι σε θέση να « διαβάσει» οπτικά σημαία, να αναγνωρίζει πρόσωπα, εκφράσεις, κινήσεις, χρώματα και χωρικές σχέσεις, αντλώντας πληροφορίες για τον κόσμο που το περιβάλλει. Για τον λόγο αυτό, στο εικονογραφημένο βιβλίο η εικόνα δεν λειτουργεί απλώς διακοσμητικά, αλλά αποτελεί βασικό φορέα αφηγηματικού και συναισθηματικού περιεχομένου. Μέσα από αυτήν, τα παιδιά μπορούν να προσεγγίσουν ψυχικές καταστάσεις, ακόμη και όταν δεν είναι σε θέση να αποκωδικοποιήσουν πλήρως το γλωσσικό μήνυμα.

Σύμφωνα με τις θεωρίες της πολυτροπικότητας, το νόημα παράγεται μέσω της συνεργασίας διαφορετικών σημειωτικών τρόπων, όπως ο λόγος, η εικόνα, η τυπογραφία, το χρώμα και η διάταξη της σελίδας. Οι Gunther Kress και Theo van Leeuwen υποστηρίζουν ότι η εικόνα διαθέτει δική της « γραμματική », μέσα από την οποία οργανώνει σχέσεις, προβάλλει συναισθήματα και κατευθύνει την προσοχή του αναγνώστη. Η οπτική γωνία, η απόσταση, η στάση των σωμάτων και η κατεύθυνση του βλέμματος δεν είναι ουδέτερα στοιχεία, αλλά παράγουν συγκεκριμένες ερμηνείες και συναισθηματικές εντυπώσεις. Στο πλαίσιο αυτό, το παιδί - αναγνώστης καλείται να συμμετάσχει ενεργά στη διαδικασία νοηματοδότησης, αποκωδικοποιώντας οπτικά σημεία και συνδέοντάς τα με την εμπειρία του.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος των εκφράσεων του προσώπου στην αναγνώριση των συναισθημάτων. Η θεωρία του Paul Ekman για τα βασικά παγκόσμια συναισθήματα ανέδειξε ότι τα συναισθήματα όπως η χαρά, η λύπη, ο φόβος, ο θυμός, η έκπληξη και η αηδία αποτυπώνονται μέσα από αναγνωρίσιμες εκφράσεις του προσώπου. Στα εικονογραφημένα βιβλία, οι εκφράσεις αυτές προσφέρουν στα παιδιά πολύτιμα στοιχεία για την κατανόηση της ψυχικής κατάστασης των ηρώων. Ένα σκυμμένο κεφάλι, δακρυσμένα μάτια ή ένα πλατύ χαμόγελο λειτουργούν ως άμεσοι δείκτες συναισθήματος, διευκολύνοντας την αναγνώριση και την κατονομασία του. Έτσι, η εικόνα γίνεται εργαλείο ανάπτυξης της συναισθηματικής επίγνωσης και της ενσυναίσθησης.

Εξίσου ουσιαστικός είναι ο ρόλος του χρώματος και της εικαστικής ατμόσφαιρας. Τα θερμά και φωτεινά χρώματα συνδέονται συχνά με θετικά συναισθήματα, ασφάλεια και χαρά, ενώ οι σκοτεινοί ή ψυχροί τόνοι μπορούν να αποδώσουν λύπη, φόβο ή μοναξιά. Αντίστοιχα, οι αντιθέσεις φωτός και σκιάς, η ένταση των γραμμών ή η χρήση κενού χώρου επηρεάζουν τη συναισθηματική πρόσληψη της ιστορίας. Μέσα από τέτοιες αισθητικές επιλογές, το παιδί δεν λαμβάνει απλώς πληροφορίες, αλλά βιώνει συναισθηματικά την αφήγηση.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Ο Perry Nodelman επισημαίνει ότι στο εικονογραφημένο βιβλίο η σχέση εικόνας και λόγου είναι δυναμική και αλληλοσυμπληρωματική. Συχνά η εικόνα αποκαλύπτει στοιχεία που δεν αναφέρονται ρητά στο κείμενο ή ακόμη και διαφοροποιεί την ερμηνεία του. Ένα κείμενο μπορεί να περιγράφει έναν ήρωα με θετική διάθεση, ενώ η εικόνα να παρουσιάζει δισταγμό, λύπη ή απομόνωση. Το παιδί καλείται τότε να συνδυάσει τα δυο συστήματα σημείων και παράγει βαθύτερο νόημα. Η διαδικασία αυτή ενισχύει τη λήψη οπτικής γωνίας, καθώς ο μικρός αναγνώστης επιχειρεί να κατανοήσει όχι μόνο τι λέγεται, αλλά και τι αισθάνεται ο ήρωας.

Η σημασία της εικόνας γίνεται ακόμη μεγαλύτερη στην προσχολική εκπαίδευση, όπου πολλά παιδιά βασίζονται κυρίως στην οπτική πληροφορία. Η εικόνα λειτουργεί ως γέφυρα κατανόησης για παιδιά με περιορισμένο λεξιλόγιο, διαφορετικό γλωσσικό υπόβαθρο ή δυσκολίες λόγου. Παράλληλα, δημιουργεί κοινό πεδίο συζήτησης μέσα στην τάξη, καθώς όλοι οι μαθητές μπορούν να παρατηρήσουν, να ερμηνεύσουν και να εκφράσουν απόψεις για όσα βλέπουν. Με αυτόν τον τρόπο, ενισχύεται τόσο η κοινωνική αλληλεπίδραση όσο και η συναισθηματική έκφραση.

Όπως σημειώνουν οι Γιαννικοπούλου και Πασχαλίδου (2014), στα βιβλία που απευθύνονται σε μικρά παιδιά τα συναισθήματα είτε αποτελούν κεντρικό θεματικό άξονα είτε ενυπάρχουν οργανικά στη μυθοπλασία και αποδίδονται μέσα από λεκτικά, οπτικά και περικειμενικά στοιχεία. Τα παιδιά, επομένως, έρχονται σε επαφή με συναισθήματα όχι μόνο μέσω των λέξεων, αλλά και μέσω της εικόνας, η οποία λειτουργεί άλλοτε ως « παράθυρο» προς την εμπειρία του άλλου και άλλοτε ως « καθρέφτης» προσωπικών βιωμάτων (Γιαννικοπούλου & Πασχαλίδου , 2014).

Συνεπώς, η εικόνα στο εικονογραφημένο βιβλίο συνιστά ουσιαστικό παιδαγωγικό εργαλείο για την καλλιέργεια της συναισθηματικής κατανόησης. Μέσα από εκφράσεις προσώπου, στάσεις σώματος, χρώματος, οπτικές γωνίες και αφηγηματικές λεπτομέρειες, τα παιδιά εξασκούνται στην αναγνώριση συναισθημάτων, στην κατανόηση διαφορετικών οπτικών και στη σταδιακή ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Για τον λόγο αυτό, η αξιοποίηση της εικόνας στο νηπιαγωγείο δεν αποτελεί συμπληρωματική επιλογή, αλλά βασικό μέσο κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης.

2. Συναισθηματική κατανόηση και συναισθηματική νοημοσύνη

2.1 Η έννοια της συναισθηματικής κατανόησης

Η συναισθηματική κατανόηση αποτελεί θεμελιώδη διάσταση της κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης του παιδιού και αναφέρεται στην ικανότητα αναγνώρισης, ερμηνείας και επεξεργασίας των συναισθημάτων τόσο του εαυτού όσο και των άλλων. Πρόκειται για μια σύνθετη αναπτυξιακή δεξιότητα, η οποία δεν περιορίζεται στην απλή αναγνώριση βασικών συναισθημάτων, αλλά περιλαμβάνει τη σταδιακή κατανόηση των αιτιών που τα προκαλούν, τον τρόπο έκφρασης τους, καθώς και τις κοινωνικές συνέπειες που αυτά επιφέρουν. Η ανάπτυξη της ξεκινά από τα πρώτα χρόνια της ζωής και εξελίσσεται δυναμικά κατά την προσχολική ηλικία, όταν το παιδί συμμετέχει σε όλο και πιο σύνθετες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις.

Η έννοια της συναισθηματικής κατανόησης συνδέεται στενά με την ικανότητα του παιδιού να αποκωδικοποιεί συναισθηματικά μηνύματα μέσα από τις εκφράσεις του προσώπου, τον τόνο της φωνής, τη στάση του σώματος και το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώνεται ένα συναίσθημα. Το παιδί μαθαίνει σταδιακά ότι τα συναισθήματα δεν εμφανίζονται τυχαία, αλλά σχετίζονται με επιθυμίες, ανάγκες, προσδοκίες και εμπειρίες. Για παράδειγμα, κατανοεί ότι η λύπη μπορεί να συνδέεται με απώλεια, ο θυμός με ματαίωση και η χαρά με επίτευξη ενός στόχου. Η ικανότητα αυτή συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση κοινωνικά κατάλληλων αντιδράσεων και στη βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων.

Στη διεθνή βιβλιογραφία, η συναισθηματική κατανόηση θεωρείται βασικός πυλώνας της συναισθηματικής νοημοσύνης. Οι Peter Salovey και John D. Mayer (1990), οι οποίοι εισληγγαν τον όρο « συναισθηματική νοημοσύνη », υποστήριξαν ότι το άτομο χρειάζεται να μπορεί να αντιλαμβάνεται με ακρίβεια τα συναισθήματα, να τα χρησιμοποιεί υποστηρικτικά στη σκέψη, να τα κατανοεί και να τα διαχειρίζεται αποτελεσματικά. Στο πλαίσιο αυτό, η κατανόηση των συναισθημάτων αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη μετέπειτα ρύθμιση και αξιοποίηση τους.

Αντίστοιχα, ο Daniel Goleman (1995) ανέδειξε τη σημασία της συναισθηματικής νοημοσύνης όχι μόνο για την προσωπική ευημερία, αλλά και για την κοινωνική επιτυχία του ατόμου. Σύμφωνα με την προσέγγισή του, δεξιότητες όπως η αυτογνωσία, η ενσυναίσθηση, ο αυτοέλεγχος και η διαχείριση σχέσεων βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην ικανότητα

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

κατανόησης των συναισθημάτων. Για τον λόγο αυτό, η καλλιέργεια της συναισθηματικής κατανόησης ήδη από την προσχολική ηλικία αποκτά ιδιαίτερη παιδαγωγική σημασία.

Ιδιαίτερα σημαντική για την παρούσα μελέτη είναι η θεωρία της Carolyn Saarni σχετικά με την ανάπτυξη της συναισθηματικής επάρκειας (emotional competence). Η Saarni υποστηρίζει ότι η κατανόηση των συναισθημάτων δεν αναπτύσσεται απομονωμένα αλλά μέσα σε συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια. Το παιδί μαθαίνει να αναγνωρίζει, να ερμηνεύει και να εκφράζει συναισθήματα μέσα από τις καθημερινές αλληλεπιδράσεις με γονείς, εκπαιδευτικούς και συνομηλίκους. Επομένως, η συναισθηματική κατανόηση δεν αποτελεί μόνο ατομική γνωστική διεργασία, αλλά και κοινωνικά διαμορφούμενη δεξιότητα.

Κατά την προσχολική ηλικία, η ανάπτυξη της συναισθηματικής κατανόησης επιταχύνεται σημαντικά. Τα παιδιά αρχίζουν να αναγνωρίζουν με μεγαλύτερη ακρίβεια βασικά συναισθήματα, να χρησιμοποιούν λεξιλόγιο σχετικό με συναισθηματικές καταστάσεις και να αντιλαμβάνονται ότι διαφορετικοί άνθρωποι μπορεί να αισθάνονται διαφορετικά στην ίδια περίπτωση. Παράλληλα, κατανοούν σταδιακά ότι τα εξωτερικά εκφρασμένα συναισθήματα δεν ταυτίζονται πάντοτε με τα εσωτερικά βιώματα, γεγονός που συνιστά σημαντικό αναπτυξιακό βήμα.

Η σημασία της συναισθηματικής κατανόησης στο νηπιαγωγείο είναι ιδιαίτερα μεγάλη, καθώς σχετίζεται με την κοινωνική ένταξη, τη συνεργασία, τη διαχείριση συγκρούσεων και την ανάπτυξη ενσυναίσθησης. Παιδιά που μπορούν να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν συναισθήματα τείνουν να παρουσιάζουν καλύτερη κοινωνική προσαρμογή και πιο θετικές σχέσεις με τους συνομηλίκους τους. Αντίθετα, δυσκολίες στη συναισθηματική κατανόηση ενδέχεται να οδηγήσουν σε παρερμηνείες κοινωνικών καταστάσεων, συγκρούσεις ή απομόνωση.

Συνεπώς, η συναισθηματική κατανόηση αποτελεί βασική αναπτυξιακή και παιδαγωγική δεξιότητα, η οποία υποστηρίζει τόσο την προσωπική όσο και την κοινωνική ωρίμανση του παιδιού. Η συστηματική καλλιέργεια της στο πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος που προάγει την αποδοχή, τη συνεργασία και τη συναισθηματική ευημερία.

2.2 Βασικές διαστάσεις της συναισθηματικής κατανόησης

Η συναισθηματική κατανόηση δεν αποτελεί ενιαία και μονοδιάστατη ικανότητα, αλλά σύνθετη δεξιότητα που περιλαμβάνει επιμέρους γνωστικές, γλωσσικές και κοινωνικές διεργασίες. Κατά την προσχολική ηλικία, το παιδί αναπτύσσει σταδιακά διαφορετικές πτυχές της συναισθηματικής κατανόησης, οι οποίες αλληλοσυμπληρώνονται και συνδέονται άμεσα με τη συναισθηματική νοημοσύνη, την ενσυναίσθηση και την κοινωνική προσαρμογή. Οι βασικότερες διαστάσεις αφορούν την αναγνώριση των συναισθημάτων, την κατονομασία τους, την κατανόηση των αιτιών και των συνεπειών τους, καθώς και την αντίληψη της πολυπλοκότητας της συναισθηματικής εμπειρίας.

Μια πρώτη και ιδιαίτερα σημαντική διάσταση είναι η αναγνώριση των συναισθημάτων. Το παιδί μαθαίνει να εντοπίζει βασικές συναισθηματικές καταστάσεις όπως χαρά, λύπη, φόβο, θυμό και έκπληξη μέσα από τις εκφράσεις του προσώπου, τη στάση του σώματος, τον τόνο της φωνής και γενικότερα τα μη λεκτικά στοιχεία της επικοινωνίας. Η ικανότητα αυτή αποτελεί τη βάση για την κατανόηση των άλλων, καθώς επιτρέπει στο παιδί να αντιλαμβάνεται πώς αισθάνονται τα πρόσωπα με τα οποία αλληλεπιδρά. Στο πλαίσιο του νηπιαγωγείου, η αναγνώριση των συναισθημάτων συνδέεται με την ομαλή κοινωνική ένταξη και τη μείωση συγκρούσεων μεταξύ συνομηλίκων.

Εξίσου σημαντική είναι η κατονομασία των συναισθημάτων, δηλαδή η δυνατότητα του παιδιού να χρησιμοποιεί λεκτικούς όρους για να περιγράψει όσα νιώθει το ίδιο ή οι άλλοι. Η ανάπτυξη συναισθηματικού λεξιλογίου αποτελεί κρίσιμο στάδιο, καθώς μέσω της γλώσσας το παιδί οργανώνει τις εσωτερικές του εμπειρίες και αποκτά τρόπους επικοινωνίας των αναγκών και των βιωμάτων του. Όσο περισσότερο εμπλουτίζει το λεξιλόγιο αυτό, τόσο αυξάνεται η δυνατότητα διαφοροποίησης λεπτών συναισθηματικών αποχρώσεων, όπως απογοήτευση, ντροπή, ζήλια ή περηφάνια. Η γλωσσική αυτή εξέλιξη συμβάλλει ουσιαστικά στην αυτογνωσία και στη διαπροσωπική επικοινωνία.

Μια τρίτη διάσταση αφορά την κατανόηση των αιτιών των συναισθημάτων. Τα παιδιά σταδιακά συνειδητοποιούν ότι τα συναισθήματα συνδέονται με συγκεκριμένα γεγονότα, επιθυμίες ή προσδοκίες. Κατανοούν, για παράδειγμα, ότι κάποιος μπορεί να λυπάται επειδή έχασε κάτι σημαντικό ή να θυμώνει επειδή αδικήθηκε. Η ικανότητα αυτή αποτελεί σημαντικό αναπτυξιακό βήμα, διότι επιτρέπει στο παιδί να ερμηνεύει τη συμπεριφορά των άλλων όχι επιφανειακά, αλλά σε σχέση με εσωτερικά κίνητρα και βιώματα. Η κατανόηση των αιτιών

Τσίτλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, καθώς το παιδί αρχίζει να αντιλαμβάνεται γιατί ο άλλος αισθάνεται με συγκεκριμένο τρόπο.

Παράλληλα, σημαντική είναι και η κατανόηση των συνεπειών των συναισθημάτων. Το παιδί μαθαίνει ότι τα συναισθήματα επηρεάζουν τη συμπεριφορά, τις επιλογές και τις κοινωνικές σχέσεις. Αντιλαμβάνεται ότι ο έντονος θυμός μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση, ενώ η χαρά μπορεί να ενισχύσει τη συνεργασία και τη θετική επικοινωνία. Μέσα από τέτοιες συνδέσεις, το παιδί αποκτά σταδιακά μεγαλύτερο έλεγχο της συμπεριφοράς του και καλύτερη πρόβλεψη κοινωνικών καταστάσεων.

Μια πιο σύνθετη διάσταση της συναισθηματικής κατανόησης είναι η αντίληψη της υποκειμενικότητας των συναισθημάτων. Τα παιδιά αρχίζουν να κατανοούν ότι διαφορετικά άτομα μπορεί να βιώνουν διαφορετικά συναισθήματα στην ίδια κατάσταση, ανάλογα με τις εμπειρίες, τις ανάγκες ή τις επιθυμίες τους. Για παράδειγμα, ένα παιδί μπορεί να χαίρεται που ξεκινά το σχολείο, ενώ ένα άλλο να φοβάται. Η κατανόηση αυτή συνδέεται με την ανάπτυξη της θεωρίας του νου και ενισχύει ουσιαστικά την κοινωνική επίγνωση.

Σε μεταγενέστερο στάδιο, εμφανίζεται και η κατανόηση μικτών ή αντιφατικών συναισθημάτων, δηλαδή η δυνατότητα να αντιληφθεί το παιδί ότι ένα άτομο μπορεί να αισθάνεται ταυτόχρονα δύο διαφορετικά συναισθήματα. Για παράδειγμα, μπορεί να χαίρεται για μια αλλαγή αλλά και να φοβάται το άγνωστο. Η δεξιότητα αυτή απαιτεί πιο ώριμη γνωστική επεξεργασία και αποτελεί ένδειξη προχωρημένης συναισθηματικής ανάπτυξης.

Η Carolyn Saarni υπογραμμίζει ότι όλες αυτές οι διαστάσεις αναπτύσσονται μέσα από κοινωνικές εμπειρίες και πολιτισμικά πλαίσια, καθώς το παιδί μαθαίνει ποια συναισθήματα εκφράζονται, πώς εκφράζονται και πότε θεωρούνται κοινωνικά αποδεκτά. Αντίστοιχα, οι Salovey και Mayer εντάσσουν την αναγνώριση, κατανόηση και αξιοποίηση των συναισθημάτων στον πυρήνα της συναισθηματικής νοημοσύνης.

Στο πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης, η ενίσχυση όλων των παραπάνω διαστάσεων μπορεί να επιτευχθεί μέσα από συζήτηση, παιχνίδι ρόλων, συνεργατικές δραστηριότητες και αξιοποίηση αφηγηματικών κειμένων. Το εικονογραφημένο βιβλίο, ειδικότερα, προσφέρει σημαντικές δυνατότητες καθώς παρουσιάζει οπτικά και λεκτικά συναισθηματικές καταστάσεις που τα παιδιά μπορούν να παρατηρήσουν, να ονομάσουν και να ερμηνεύσουν.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Συνεπώς, η συναισθηματική κατανόηση συγκροτείται από πολλαπλές επιμέρους δεξιότητες, οι οποίες εξελίσσονται σταδιακά και αλληλοσυνδέονται. Η αναγνώριση, η κατονομασία, η κατανόηση αιτιών και συνεπειών, καθώς και η αντίληψη της πολυπλοκότητας των συναισθημάτων, αποτελούν θεμέλια για την κοινωνική και συναισθηματική ωρίμανση του παιδιού.

2.3 Συναισθηματική ρύθμιση στην προσχολική ηλικία

Η συναισθηματική ρύθμιση αποτελεί βασική διάσταση της κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης και αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να αναγνωρίζει, να διαχειρίζεται και να τροποποιεί τις συναισθηματικές του αντιδράσεις με τρόπο λειτουργικό και κοινωνικά αποδεκτό. Δεν σημαίνει καταστολή ή άρνηση των συναισθημάτων, αλλά σταδιακή ανάπτυξη στρατηγικών που επιτρέπουν στο παιδί να ανταποκρίνεται ισορροπημένα σε καταστάσεις έντασης, απογοήτευσης, φόβου ή θυμού. Κατά την προσχολική ηλικία, η συναισθηματική ρύθμιση βρίσκεται σε κρίσιμο στάδιο εξέλιξης, καθώς το παιδί μεταβαίνει από την εξωτερική καθοδήγηση των ενηλίκων προς πιο αυτόνομες μορφές αυτοελέγχου.

Στα πρώτα χρόνια της ζωής, η διαχείριση των συναισθημάτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την παρουσία και την υποστήριξη των φροντιστών. Οι ενήλικοι βοηθούν το παιδί να ηρεμήσει, να κατονομάσει αυτό που νιώθει και να βρει κατάλληλους τρόπους έκφρασης. Με την είσοδο όμως στο νηπιαγωγείο, το παιδί καλείται να λειτουργήσει μέσα σε ένα πιο σύνθετο κοινωνικό περιβάλλον, όπου απαιτούνται αναμονή, συνεργασία, διαχείριση ματαιώσεων και προσαρμογή σε κανόνες. Η ανάγκη αυτή καθιστά τη συναισθηματική ρύθμιση ιδιαίτερα σημαντική για την ομαλή σχολική προσαρμογή.

Η συναισθηματική ρύθμιση συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της αυτογνωσίας. Για να μπορέσει το παιδί να διαχειριστεί ένα συναίσθημα, χρειάζεται πρώτα να το αναγνωρίσει και να το κατανοήσει. Ένα παιδί που μπορεί να αντιληφθεί ότι αισθάνεται θυμό επειδή αδικήθηκε ή λύπη επειδή απομακρύνθηκε από έναν φίλο, έχει περισσότερες πιθανότητες να εκφραστεί λεκτικά και να αναζητήσει υποστήριξη, αντί να αντιδράσει παρορμητικά. Για τον λόγο αυτό, η συναισθηματική κατανόηση αποτελεί προϋπόθεση της αποτελεσματικής ρύθμισης.

Οι Salovey και Mayer (1990), στο μοντέλο της συναισθηματικής νοημοσύνης, εντάσσουν τη διαχείριση των συναισθημάτων ως μία από τις βασικές δεξιότητες του ατόμου. Σύμφωνα με την προσέγγισή τους, η ικανότητα ρύθμισης αφορά τόσο τα προσωπικά συναισθήματα όσο και

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

την ευαισθησία απέναντι στα συναισθήματα των άλλων. Αντίστοιχα, ο Goleman (1995) τονίζει ότι ο αυτοέλεγχος, η διαχείριση παρορμήσεων και η επιμονή μπροστά στις δυσκολίες αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της συναισθηματικής νοημοσύνης και σχετίζονται με τη σχολική και κοινωνική επιτυχία.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η συμβολή της Carolyn Saarni , η οποία προσεγγίζει τη συναισθηματική ρύθμιση ως μέρος της ευρύτερης συναισθηματικής επάρκειας. Σύμφωνα με τη Saarni, το παιδί μαθαίνει σταδιακά να προσαρμόζει την έκφραση των συναισθημάτων του ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο, τις σχέσεις με τους άλλους και τις προσδοκίες της ομάδας. Έτσι, η ρύθμιση δεν αφορά μόνο εσωτερικό έλεγχο, αλλά και κοινωνική κατανόηση του πότε, πώς και σε ποιο βαθμό εκφράζεται ένα συναίσθημα. Η διάσταση αυτή είναι ιδιαίτερα σχετική με την προσχολική εκπαίδευση, όπου το παιδί μαθαίνει να συνυπάρχει σε ομάδα και να λειτουργεί μέσα σε κοινό πλαίσιο κανόνων.

Κατά την προσχολική ηλικία, τα παιδιά αρχίζουν να χρησιμοποιούν πιο ώριμες στρατηγικές διαχείρισης συναισθημάτων. Αντί για άμεσο ξέσπασμα ή κλάμα, μπορεί να απομακρύνονται προσωρινά από μια έντονη κατάσταση, να ζητούν βοήθεια από τον εκπαιδευτικό, να χρησιμοποιούν λόγο για να εκφράσουν δυσαρέσκεια ή να στρέφονται σε δραστηριότητες που τα ηρεμούν. Η εξέλιξη αυτή δεν είναι ίδια για όλα τα παιδιά καθώς επηρεάζεται από το οικογενειακό περιβάλλον, το ταπεραμέντο, γλωσσική ανάπτυξη και τις εμπειρίες κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Το νηπιαγωγείο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση της συναισθηματικής ρύθμισης. Ένα υποστηρικτικό παιδαγωγικό περιβάλλον, όπου τα συναισθήματα αναγνωρίζονται και συζητούνται ανοιχτά, βοηθά τα παιδιά να κατανοούν τις αντιδράσεις τους και να δοκιμάζουν νέους τρόπους διαχείρισης. Ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ως πρότυπο και διαμεσολαβητής, προσφέροντας λεκτικά μοντέλα έκφρασης, στρατηγικές επίλυσης συγκρούσεων και ευκαιρίες συνεργασίας. Η συζήτηση γύρω από καθημερινά περιστατικά, τα παιχνίδια ρόλων και οι ομαδικές δραστηριότητες συμβάλλουν ουσιαστικά προς αυτή την κατεύθυνση.

Ιδιαίτερα χρήσιμη μπορεί να αποδειχθεί και η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας. Μέσα από ιστορίες και εικονογραφημένα βιβλία, τα παιδιά παρατηρούν πώς οι ήρωες διαχειρίζονται φόβο, θυμό, λύπη ή απογοήτευση, συζητούν τις επιλογές τους και προτείνουν εναλλακτικές λύσεις. Η αφηγηματική αυτή απόσταση δημιουργεί ασφαλές πλαίσιο επεξεργασίας δύσκολων «Διπλωματική Εργασία»

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

συναισθημάτων χωρίς προσωπική έκθεση. Παράλληλα, μέσω δημιουργικών δραστηριοτήτων, όπως η αλλαγή τέλους ή ο εσωτερικός μονόλογος ενός ήρωα, τα παιδιά εξασκούνται σε στρατηγικές αυτορρύθμισης και λήψης οπτικής.

Η επαρκής συναισθηματική ρύθμιση συνδέεται με θετικές συνέπειες για τη σχολική ζωή. Παιδιά που μπορούν να διαχειρίζονται την απογοήτευση, να ελέγχουν παρορμήσεις και να επιλύουν συγκρούσεις λεκτικά, παρουσιάζουν συνήθως καλύτερη προσαρμογή, θετικότερες σχέσεις με συνομήλικους και μεγαλύτερη συμμετοχή στις μαθησιακές δραστηριότητες. Αντίθετα, δυσκολίες στη ρύθμιση συχνά οδηγούν σε επιθετικότητα, απόσυρση και δυσκολίες συνεργασίας.

Συνεπώς, η συναισθηματική ρύθμιση αποτελεί κρίσιμη αναπτυξιακή δεξιότητα της προσχολικής ηλικίας και βασικό στόχο της σύγχρονης εκπαίδευσης. Η καλλιέργεια της δεν επιτυγχάνεται μέσα από απλές νουθεσίες, αλλά μέσω συστηματικών εμπειριών αλληλεπίδρασης, διαλόγου και βιωματικής μάθησης. Στο πλαίσιο αυτό, το νηπιαγωγείο μπορεί να λειτουργήσει ως σημαντικός χώρος ενίσχυσης της αυτορρύθμισης και της συναισθηματικής ωρίμανσης των παιδιών.

2.4 Θεωρητικές προσεγγίσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης

Η έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης έχει απασχολήσει έντονα την ψυχολογική και παιδαγωγική βιβλιογραφία τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς αναγνωρίζεται ως σημαντικός παράγοντας προσωπικής ευημερίας, κοινωνικής προσαρμογής και σχολικής επιτυχίας. Σε αντίθεση με παραδοσιακές αντιλήψεις που συνέδεαν τη νοημοσύνη αποκλειστικά με γνωστικές ικανότητες, η συναισθηματική νοημοσύνη αναδεικνύει τον ρόλο των συναισθημάτων στη σκέψη, στη λήψη αποφάσεων και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Ιδιαίτερα στην προσχολική ηλικία, η σημασία της είναι αυξημένη, καθώς το παιδί διαμορφώνει βασικές δεξιότητες αυτογνωσίας, αυτορρύθμισης και κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Από τις πρώτες και πιο επιδραστικές θεωρητικές προσεγγίσεις είναι εκείνη των Peter Salovey και John D. Mayer (1990), οι οποίοι εισήγαγαν τον όρο « συναισθηματική νοημοσύνη ». Σύμφωνα με το μοντέλο τους, η συναισθηματική νοημοσύνη αποτελεί ένα σύνολο νοητικών ικανοτήτων που επιτρέπουν στο άτομο να επεξεργάζεται αποτελεσματικά τη συναισθηματική πληροφορία. Οι βασικές διαστάσεις της περιλαμβάνουν την αντίληψη των συναισθημάτων, την αξιοποίησή τους και για τη διευκόλυνση της σκέψης, την κατανόηση των συναισθημάτων

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

και τη διαχείρισή τους. Το μοντέλο αυτό θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς αντιμετωπίζει τη συναισθηματική νοημοσύνη ως μορφή γνωστικής επάρκειας που μπορεί να αναπτυχθεί μέσω μάθησης και εμπειρίας.

Στο πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης, η θεωρία των Salovey και Mayer αποκτά ιδιαίτερη αξία, καθώς δείχνει ότι ακόμη και μικρά παιδιά μπορούν να καλλιεργήσουν βασικές δεξιότητες συναισθηματικής νοημοσύνης, όπως η αναγνώριση εκφράσεων προσώπου, η κατανόηση συναισθηματικών αιτιών και η σταδιακή διαχείριση έντονων αντιδράσεων. Οι δεξιότητες αυτές δεν θεωρούνται έμφυτες και αμετάβλητες, αλλά και επίκτητες που μπορούν να ενισχυθούν μέσα από κατάλληλες παιδαγωγικές πρακτικές.

Ιδιαίτερα γνωστή στο ευρύτερο κοινό έγινε η έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης μέσα από το έργο του Daniel Goleman (1995). Ο Goleman διεύρυνε την αρχική θεωρητική σύλληψη και συνέδεσε τη συναισθηματική νοημοσύνη με χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την επιτυχία στην προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική ζωή. Σύμφωνα με την προσέγγισή του, βασικά στοιχεία της συναισθηματικής νοημοσύνης είναι η αυτογνωσία, η αυτορρύθμιση, τα εσωτερικά κίνητρα, η ενσυναίσθηση και οι κοινωνικές δεξιότητες.

Η συμβολή του Goleman υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική για την εκπαίδευση, καθώς ανέδειξε ότι η σχολική επιτυχία δεν εξαρτάται μόνο από γνωστικούς δείκτες, αλλά και από την ικανότητα του παιδιού να συνεργάζεται, να επιμένει σε στόχους, να ελέγχει παρορμήσεις και να κατανοεί τους άλλους. Στο νηπιαγωγείο, οι διαστάσεις αυτές εκφράζονται μέσα από καθημερινές πρακτικές, όπως η αναμονή της σειράς, η διαχείριση απογοήτευσης, η συνεργασία στο παιχνίδι και η επίλυση συγκρούσεων μέσω διαλόγου.

Η Saarni μετατοπίζει το ενδιαφέρον από τις ατομικές δεξιότητες στη λειτουργία των συναισθημάτων μέσα στα κοινωνικά πλαίσια. Σύμφωνα με την προσέγγισή της, το παιδί μαθαίνει να αναγνωρίζει, να εκφράζει και να ρυθμίζει τα συναισθήματα του μέσα από σχέσεις με σημαντικούς άλλους και μέσα από πολιτισμικά καθορισμένους κανόνες έκφρασης. Η συναισθηματική ανάπτυξη επομένως δεν είναι αποκλειστικά εσωτερική διεργασία, αλλά κοινωνικά διαμεσολαβημένη διαδικασία.

Η Saarni περιγράφει επιμέρους στοιχεία της συναισθηματικής επάρκειας, όπως η επίγνωση της προσωπικής συναισθηματικής κατάστασης, η ικανότητα αναγνώρισης των συναισθημάτων των άλλων, η χρήση κατάλληλου λεξιλογίου συναισθημάτων, η κατανόηση

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

ότι τα εξωτερικά εκφρασμένα συναισθήματα δεν ταυτίζονται πάντα με τα εσωτερικά βιώματα, καθώς και η δυνατότητα αποτελεσματικής συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Οι διαστάσεις αυτές παρουσιάζουν ιδιαίτερη συνάφεια με την προσχολική εκπαίδευση, όπου τα παιδιά δοκιμάζουν καθημερινά τις κοινωνικές και συναισθηματικές τους δεξιότητες μέσα στην ομάδα συνομηλίκων. Η θεωρία της Saarni θεωρείται ιδιαίτερα χρήσιμη για τη μελέτη της ενσυναίσθησης, καθώς αναγνωρίζει ότι η κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων αναπτύσσεται μέσα από αυθεντικές κοινωνικές εμπειρίες. Το παιδί δεν μαθαίνει απλώς να κατονομάζει τη λύπη ή το θυμό, αλλά να αντιλαμβάνεται πότε, γιατί και με ποιον τρόπο βιώνονται από τους άλλους σε συγκεκριμένα κοινωνικά συμφραζόμενα. Η οπτική αυτή συνδέεται άμεσα με τον ρόλο του νηπιαγωγείου ως χώρου κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης.

Παρά τις διαφοροποιήσεις τους, οι παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις συγκλίνουν στην άποψη ότι τα συναισθήματα δεν αποτελούν εμπόδιο στη σκέψη, αλλά σημαντικό στοιχείο της ανθρώπινης νοημοσύνης και κοινωνικής λειτουργίας. Η αναγνώριση, η κατανόηση και ρύθμισή τους μπορούν να ενισχυθούν μέσα από παιδαγωγικές παρεμβάσεις, γεγονός που προσδίδει ιδιαίτερη σημασία στην προσχολική εκπαίδευση.

Συνεπώς, η συναισθηματική νοημοσύνη συνιστά πολυδιάστατη έννοια που περιλαμβάνει προσωπικές, γνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες. Οι θεωρίες των Salovey και Mayer , του Goleman και της Saarni προσφέρουν πολύτιμο θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση της συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών και αναδεικνύουν την ανάγκη συστηματικής καλλιέργειας αυτών των δεξιοτήτων ήδη από τα πρώτα σχολικά χρόνια.

2.5 Η συμβολή του εικονογραφημένου βιβλίου και της δημιουργικής γραφής στη συναισθηματική κατανόηση και νοημοσύνη

Η ανάπτυξη της συναισθηματικής κατανόησης και της συναισθηματικής νοημοσύνης στην προσχολική ηλικία δεν προκύπτει αποκλειστικά μέσα από άμεση διδασκαλία, αλλά κυρίως μέσα από βιωματικές εμπειρίες, κοινωνική αλληλεπίδραση και συμβολικές μορφές μάθησης. Στο πλαίσιο αυτό, το εικονογραφημένο βιβλίο και η δημιουργική γραφή αποτελούν ιδιαίτερα πρόσφορα παιδαγωγικά μέσα, καθώς συνδυάζουν γλώσσα, εικόνα, αφήγηση και φαντασία, δημιουργώντας ευκαιρίες ουσιαστικής επεξεργασίας των συναισθημάτων.

Το εικονογραφημένο βιβλίο προσφέρει στα παιδιά τη δυνατότητα να παρατηρούν εκφράσεις προσώπου, στάσεις σώματος, χρώματα και σκηνές που αποτυπώνουν εσωτερικές καταστάσεις

«Διπλωματική Εργασία»

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

των ηρώων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία ενισχύεται η αναγνώριση συναισθημάτων, καθώς τα παιδιά μαθαίνουν να συνδέουν οπτικά και λεκτικά στοιχεία με συναισθηματικές εμπειρίες. Η εικόνα λειτουργεί ως υποστηρικτικός κώδικας κατανόησης, ιδιαίτερα για παιδιά που δεν διαθέτουν ακόμη ανεπτυγμένο λεξιλόγιο ή αφηρημένη σκέψη. Όπως επισημαίνει η Γιαννικοπούλου (2022), το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο αποτελεί δίαυλο επαφής του παιδιού με τη λογοτεχνία, καθώς η εικόνα και το κείμενο συνυπάρχουν δημιουργικά και ενισχύουν τη νοηματοδότηση της αφήγησης.

Παράλληλα, η κοινή ανάγνωση ιστοριών και η συζήτηση που ακολουθεί ευνοούν την κατονομασία συναισθημάτων. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ενθαρρύνει τα παιδιά να απαντήσουν σε ερωτήματα όπως « Πως νιώθει ο ήρωας;», « Γιατί είναι θυμωμένος;», « Τι θα έλεγες εσύ αν ήσουν στη θέση του;». Μέσα από τέτοιες λεκτικές αλληλεπιδράσεις, τα παιδιά εμπλουτίζουν το συναισθηματικό τους λεξιλόγιο και αποκτούν μεγαλύτερη ακρίβεια στην έκφραση εσωτερικών καταστάσεων. Η ικανότητα αυτή θεωρείται κρίσιμη από την Saarni (1999), οποία υποστηρίζει ότι η συναισθηματική επάρκεια προϋποθέτει κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους αναγνώρισης και λεκτικής διαχείρισης των συναισθημάτων.

Το εικονογραφημένο βιβλίο συμβάλλει επίσης στην κατανόηση των αιτιών και των συνεπειών των συναισθημάτων. Οι αφηγηματικές ιστορίες παρουσιάζουν γεγονότα, συγκρούσεις, απώλειες, φιλίες και επιτυχίες, επιτρέποντας στα παιδιά να συνδέουν συναισθηματικές αντιδράσεις με συγκεκριμένες καταστάσεις. Μέσα από την πλοκή κατανοούν ότι η λύπη μπορεί να συνδέεται με απώλεια, ο φόβος με αβεβαιότητα, η χαρά με αποδοχή ή επιτυχία. Η αφηγηματική αυτή δομή λειτουργεί ως γνωστικό πλαίσιο οργάνωσης της εμπειρίας, στοιχείο που συνδέεται με τις θεωρήσεις του Bruner για τον ρόλο της αφήγησης στη συγκρότηση της σκέψης.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή της δημιουργικής γραφής. Στην προσχολική ηλικία η δημιουργική γραφή δεν περιορίζεται στη συμβατική γραπτή παραγωγή, αλλά περιλαμβάνει προφορική αφήγηση, συλλογική επινόηση ιστοριών, δραματοποίηση, ζωγραφική αφήγηση και μετασχηματισμό γνωστών ιστοριών. Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες τα παιδιά δεν παραμένουν απλοί δέκτες ενός κειμένου, αλλά μετατρέπονται σε δημιουργούς νοήματος. Όταν καλούνται να συνεχίσουν μια ιστορία, να αλλάξουν το τέλος της ή να μιλήσουν ως ένας ήρωας ενεργοποιούν μηχανισμούς κατανόησης διαφορετικών οπτικών και συναισθημάτων.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Η αλλαγή οπτικής γωνίας αποτελεί ισχυρό μέσο ανάπτυξης της ενσυναίσθησης και της συναισθηματικής κατανόησης. Για παράδειγμα, όταν το παιδί αφηγείται μια ιστορία από τη σκοπιά ενός μοναχικού ήρωα ή ενός χαρακτήρα που νιώθει αδικημένος, καλείται να φανταστεί τις σκέψεις, τις ανάγκες και τα συναισθήματα του άλλου. Η διαδικασία αυτή συνδέεται γνωστική διάσταση της ενσυναίσθησης και με την κοινωνική επίγνωση που περιγράφουν οι Salovey και Mayer (1990).

Η δημιουργική γραφή λειτουργεί ακόμη ως πεδίο συναισθηματικής ρύθμισης. Μέσα από την αφήγηση, τα παιδιά εξωτερικεύουν φόβους, ανασφάλειες και συγκρούσεις σε ασφαλές συμβολικό πλαίσιο. Ένα παιδί μπορεί να μιλήσει για τη ζήλια του μέσα από έναν δράκο, για τον φόβο του μέσα από ένα μικρό λιοντάρι ή για τη μοναξιά του μέσα από έναν αόρατο ήρωα. Η μεταφορά αυτή επιτρέπει απόσταση από το βίωμα και διευκολύνει την επεξεργασία του. Ο Goleman (1995) υπογραμμίζει ότι η αναγνώριση και διαχείριση των συναισθημάτων αποτελεί βασικό πυρήνα της συναισθηματικής νοημοσύνης και μπορεί να ενισχυθεί μέσα από κατάλληλες μαθησιακές εμπειρίες.

Στο νηπιαγωγείο, η παιδαγωγική αξία αυτών των εργαλείων ενισχύεται όταν αξιοποιούνται μέσα σε συνεργατικό και ασφαλές κλίμα. Η συζήτηση σε κύκλο, οι ομαδικές αφηγήσεις, οι δραματοποιήσεις και οι κοινές ερμηνείες εικόνων δημιουργούν κοινωνικά πλαίσια μάθησης, μέσα στα οποία τα παιδιά ακούν διαφορετικές απόψεις, συγκρίνουν εμπειρίες και μαθαίνουν να σέβονται τα συναισθήματα των άλλων. Αυτή η κοινωνική διάσταση συνδέεται άμεσα με τη θεωρία της Saarni, η οποία τονίζει ότι η συναισθηματική επάρκεια αναπτύσσεται μέσα σε συγκεκριμένα πολιτισμικά διαπροσωπικά περιβάλλοντα.

Συνοψίζοντας, το εικονογραφημένο βιβλίο και η δημιουργική γραφή συνιστούν ιδιαίτερα αποτελεσματικά μέσα ενίσχυσης της συναισθηματικής κατανόησης και της συναισθηματικής νοημοσύνης στην προσχολική ηλικία. Μέσα από την ανάγνωση, τη συζήτηση, την παρατήρηση εικόνων και την παραγωγή ιστοριών, τα παιδιά μαθαίνουν να αναγνωρίζουν, να κατονομάζουν, να ερμηνεύουν και να ρυθμίζουν συναισθήματα, ενώ παράλληλα αναπτύσσουν ενσυναίσθηση και κοινωνικές δεξιότητες. Για τον λόγο αυτό, τα δυο αυτά παιδαγωγικά μέσα αποτελούν βασικό άξονα της παρούσας μελέτης και θεμελιώνουν τη διδακτική αξιοποίηση των βιβλίων που θα παρουσιαστούν στα επόμενα κεφάλαια.

2.6 Κριτήρια επιλογής των εικονογραφημένων βιβλίων της έρευνας

Για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης επιλέχθηκαν τρία σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία:

- *Το λιοντάρι μέσα μας* της Rachel Bright
- *Η Αόρατη* του Tom Percival
- *Το καταφύγιο της λύπης* της Anne Booth

Η επιλογή των συγκεκριμένων βιβλίων βασίστηκε σε παιδαγωγικά, αισθητικά και ερευνητικά κριτήρια, τα οποία συνδέονται άμεσα με τους στόχους της εργασίας και ειδικότερα με την καλλιέργεια της συναισθηματικής κατανόησης, της συναισθηματικής νοημοσύνης και της ενσυναίσθησης στην προσχολική ηλικία.

Αρχικά, και τα τρία βιβλία πραγματεύονται συναισθηματικές καταστάσεις ιδιαίτερα οικείες και αναπτυξιακά κατάλληλες για παιδιά ηλικίας 4-6 ετών. Μέσα από τις αφηγήσεις τους αναδεικνύονται ζητήματα όπως ο φόβος, η ανασφάλεια, η μοναξιά, η κοινωνική αποδοχή, η λύπη και η ανάγκη συναισθηματικής υποστήριξης. Τα συναισθήματα αυτά αποτελούν σημαντικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας και συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη της συναισθηματικής κατανόησης.

Ειδικότερα :

- *Το λιοντάρι μέσα μας* πραγματεύεται τον φόβο, την έλλειψη αυτοπεποίθησης και την ανάγκη αναγνώρισης, μέσα από τη σχέση μικρού και μεγάλου.
- *Η Αόρατη* εστιάζει στο βίωμα της κοινωνικής απομόνωσης και της αίσθησης ότι κάποιος δεν γίνεται αντιληπτός ή αποδεκτός από τους άλλους.
- *Το καταφύγιο της λύπης* προσεγγίζει τη λύπη όχι ως συναίσθημα που πρέπει να αποφεύγεται, αλλά ως εμπειρία που χρειάζεται αποδοχή, φροντίδα και χρόνο επεξεργασίας.

Τα βιβλία αυτά παρέχουν στα παιδιά τη δυνατότητα να αναγνωρίζουν και να κατονομάζουν συναισθήματα, να κατανοούν τις αιτίες που τα προκαλούν και να συζητούν τρόπους διαχείρισής τους. Υπό αυτό το πρίσμα, συνδέονται άμεσα με βασικές διαστάσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης, όπως αυτές περιγράφονται από τους Salovey και Mayer (1990), αλλά και με τη θεωρία της συναισθηματικής επάρκειας της Saarni (1999), η οποία δίνει

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»
έμφαση στη σημασία των κοινωνικών πλαισίων για την ανάπτυξη της συναισθηματικής κατανόησης.

Επιπλέον, σημαντικό κριτήριο επιλογής αποτέλεσε ο πολυτροπικός χαρακτήρας των βιβλίων. Και στα τρία έργα, η εικόνα δεν λειτουργεί συμπληρωματικά ή διακοσμητικά, αλλά ως ισότιμος αφηγηματικός φορέας. Οι εκφράσεις των χαρακτήρων, η στάση του σώματος, οι χρωματικές αντιθέσεις και η εικαστική σύνθεση μεταφέρουν πληροφορίες για τις συναισθηματικές καταστάσεις των ηρώων και ενισχύουν την ερμηνευτική εμπλοκή των παιδιών.

Ιδιαίτερα :

- Στην *Αόρατη*, η εικονογράφηση αποτυπώνει οπτικά την κοινωνική απομόνωση της ηρωίδας μέσα από τη σταδιακή «εξαφάνιση» της και τη χρήση θαμπών άχρωμων αποχρώσεων.
- Στο *Καταφύγιο της λύπης*, η χρωματική παλέτα μεταβάλλεται ανάλογα με τη συναισθηματική κατάσταση του ήρωα, λειτουργώντας συμβολικά και ενισχύοντας τη συναισθηματική ατμόσφαιρα.
- Στο *Λιοντάρι μέσα μας*, η χρήση της κλίμακας, της θέσης των χαρακτήρων και της χωρικής απόστασης αποδίδει σχέσεις δύναμης, φόβου και αυτοεκτίμησης.

Ο εικονογραφικός αυτός πλούτος είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην προσχολική ηλικία καθώς τα παιδιά αντιλαμβάνονται και επεξεργάζονται σε μεγάλο βαθμό τον κόσμο μέσα από οπτικά ερεθίσματα. Η εικόνα λειτουργεί υποστηρικτικά στην αναγνώριση και κατανόηση των συναισθημάτων, ιδιαίτερα για παιδιά που δεν διαθέτουν ακόμη ανεπτυγμένες γλωσσικές δεξιότητες.

Παράλληλα, τα επιλεγμένα βιβλία διαθέτουν σαφή αφηγηματική δομή και προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες δημιουργικής επεξεργασίας. Οι ιστορίες επιτρέπουν δραστηριότητες όπως :

- Αλλαγή οπτικής εικόνας
- Επινόηση εσωτερικού μονολόγου
- Δημιουργία εναλλακτικού τέλους
- Εισαγωγή νέων χαρακτήρων

Τσίτλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

- Δραματοποίηση και αφηγηματική επέκταση

Η δυνατότητα αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντικά, καθώς η δημιουργική γραφή και ο μετασχηματισμός της αφήγησης ενισχύουν τη συναισθηματική κατανόηση και την ενσυναίσθηση. Όταν τα παιδιά καλούνται να αφηγηθούν τα γεγονότα από τη σκοπιά ενός άλλου χαρακτήρα ή να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματα του, ενεργοποιούν διαδικασίες λήψης οπτικής και κατανόησης εσωτερικών καταστάσεων.

Τέλος, τα βιβλία επιλέχθηκαν και με κριτήριο τη δυνατότητα αξιοποίησης τους σε συμπεριληπτικό εκπαιδευτικό πλαίσιο. Η έντονη παρουσία της εικόνας και η συναισθηματική σαφήνεια των αφηγήσεων διευκολύνουν την συμμετοχή παιδιών με διαφορετικά γλωσσικά, πολιτισμικά ή συναισθηματικά χαρακτηριστικά. Με αυτόν τον τρόπο, τα βιβλία λειτουργούν ως μέσα κοινής εμπειρίας και κοινωνικοσυναισθηματικής αλληλεπίδρασης.

Συνοψίζοντας, τα τρία επιλεγμένα εικονογραφημένα βιβλία συνιστούν κατάλληλο παιδαγωγικό υλικό για τη διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στη δημιουργική γραφή, τη συναισθηματική κατανόηση και την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης στην προσχολική ηλικία. Η θεματική τους εστίαση, ο εικονογραφικός τους πλούτος και οι δυνατότητες δημιουργικής αξιοποίησης που προσφέρουν τα καθιστούν ιδιαίτερα πρόσφορα για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης στο νηπιαγωγείο.

3. Εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο και αναδυόμενος γραμματισμός

Μετά την ανάλυση της συναισθηματικής κατανόησης και της συναισθηματικής νοημοσύνης, κρίνεται αναγκαία η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αλληλεπιδρούν με τα βιβλία και οικοδομούν νόημα πριν ακόμα κατακτήσουν τη συμβατική ανάγνωση και γραφή. Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, ως πολυτροπικό μέσο που συνδυάζει εικόνα, κείμενο και αφήγηση, αποτελεί βασικό πεδίο ανάπτυξης του αναδυόμενου γραμματισμού.

Η θεωρία του αναδυόμενου γραμματισμού υποστηρίζει ότι ο γραμματισμός δεν αρχίζει τη στιγμή που το παιδί μαθαίνει να διαβάζει και να γράφει τυπικά, αλλά διαμορφώνεται σταδιακά ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής του μέσα από εμπειρίες αλληλεπίδρασης με προφορικό λόγο, εικόνες, βιβλία και αφηγηματικά περιβάλλοντα (Clay, 1966 , Tesle & Sulzby, 1986). Στο πλαίσιο αυτό, η επαφή με το εικονογραφημένο βιβλίο αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς επιτρέπει στα παιδιά να συμμετέχουν ενεργά σε διαδικασίες κατανόησης, ερμηνείας και παραγωγής νοήματος.

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει θεωρητικά τον αναδυόμενο γραμματισμό και τη σχέση του με το εικονογραφημένο βιβλίο στην προσχολική ηλικία. Ειδικότερα, αναλύονται η θεωρία του αναδυόμενου γραμματισμού, η αλληλεπίδραση παιδιού και βιβλίου, η σημασία της κοινής ανάγνωσης, καθώς και ο ρόλος της εικόνας και της αφήγησης στη διαδικασία οικοδόμησης νοήματος. Παράλληλα, αξιοποιούνται στοιχεία από την προηγούμενη θεωρητική επεξεργασία σχετικά με το εικονογραφημένο βιβλίο και τη δημιουργική γραφή, ώστε να αναδειχθεί η συμβολή τους στη γλωσσική, γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

3.1 Θεωρία του αναδυόμενου γραμματισμού στην προσχολική ηλικία

Η θεωρία του αναδυόμενου γραμματισμού διαμορφώθηκε ως απάντηση στις παραδοσιακές αντιλήψεις που αντιμετώπιζαν την ανάγνωση και τη γραφή ως δεξιότητες οι οποίες κατακτώνται αποκλειστικά μέσα από τη συστηματική σχολική διαδικασία. Αντίθετα, η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι ο γραμματισμός αναπτύσσεται σταδιακά ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού, μέσα από καθημερινές εμπειρίες αλληλεπίδρασης με τον προφορικό λόγο, τα βιβλία, τις εικόνες και τα διάφορα συμβολικά συστήματα.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Κεντρική θέση στη θεωρία του αναδύμενου γραμματισμού κατέχει η άποψη ότι τα παιδιά, πριν ακόμη μάθουν να διαβάζουν συμβατικά, αποκτούν γνώσεις και εμπειρίες σχετικές με τη λειτουργία του γραπτού λόγου. Μέσα από την παρατήρηση βιβλίων, την ακρόαση ιστοριών, τη συμμετοχή σε αφηγηματικές δραστηριότητες και την επαφή με έντυπο υλικό, τα παιδιά αρχίζουν να κατανοούν ότι ο γραπτός λόγος μεταφέρει νόημα και ότι η ανάγνωση αποτελεί διαδικασία επικοινωνίας και ερμηνείας.

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η συμβολή της Marie Clay, η οποία εισήγαγε τον όρο « αναδύμενος γραμματισμός » (emergent literacy), υποστηρίζοντας ότι οι πρώιμες εμπειρίες των παιδιών με τη γλώσσα και τα βιβλία αποτελούν τη βάση για τη μετέπειτα ανάπτυξη αναγνωστικών και γραπτών δεξιοτήτων. Σύμφωνα με τη Clay, τα παιδιά ήδη από τη προσχολική ηλικία διαμορφώνουν υποθέσεις για τη λειτουργία του γραπτού λόγου, αναγνωρίζουν σύμβολα, μιμούνται αναγνωστικές συμπεριφορές και συμμετέχουν ενεργά σε πρακτικές γραμματισμού μέσα στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον.

Αντίστοιχα, οι Teale και Sulzby (1986) υποστηρίζουν ότι ο γραμματισμός δεν αποτελεί δεξιότητα που εμφανίζεται ξαφνικά με την είσοδο του παιδιού στο σχολείο, αλλά μια εξελικτική διαδικασία που αναπτύσσεται μέσα από κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και αυθεντικές επικοινωνιακές περιστάσεις. Το παιδί οικοδομεί σταδιακά γνώσεις σχετικά με τη γλώσσα, την αφήγηση και τη λειτουργία των βιβλίων, συμμετέχοντας ενεργά σε πρακτικές ανάγνωσης και αφήγησης.

Στην προσχολική ηλικία, το εικονογραφημένο βιβλίο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του αναδύμενου γραμματισμού. Μέσα από τον συνδυασμό εικόνας και κειμένου, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να προσεγγίζουν το νόημα ακόμη και όταν δεν μπορούν να αποκωδικοποιήσουν συμβατικά τον γραπτό λόγο. Η εικόνα λειτουργεί υποστηρικτικά, βοηθώντας τα παιδιά να προβλέπουν τη εξέλιξη της ιστορίας, να αναγνωρίζουν χαρακτήρες και συναισθήματα και να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία της αφήγησης.

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τρόπους εισαγωγής των παιδιών στη λογοτεχνία. Μέσα από τον συνδυασμό εικόνας και κειμένου δημιουργείται ένας ιδιαίτερος αφηγηματικός κόσμος που προσελκύει το ενδιαφέρον των παιδιών και ενισχύει τη φαντασία τους. Όπως επισημαίνει και η Αγγελική Γιαννικοπούλου, « ο σπουδαιότερος δίαυλος επαφής του παιδιού με τη λογοτεχνία, τόσο στο σπίτι, όσο και στο σχολείο, είναι το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο » (Γιαννικοπούλου, 2022, σ. 11).

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Παράλληλα, η επαφή με βιβλία και αφηγήσεις ενισχύει όχι μόνο τη γλωσσική ανάπτυξη αλλά και τη γνωστική και συναισθηματική καλλιέργεια των παιδιών. Όπως επισημαίνει ο Ροντάρι, το παραμύθι αποτελεί για το παιδί « άφθονη τροφοδότηση πληροφοριών για τη γλώσσα» (Ροντάρι, 2001, σ. 169), ενώ συμβάλλει και στη διαμόρφωση πνευματικών δομών μέσω της φαντασίας και της αφήγησης. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες, τα παιδιά εξοικειώνονται σταδιακά με τη λειτουργία της γλώσσας και της αφήγησης, οικοδομώντας τις πρώτες βάσεις του γραμματισμού.

Συνεπώς, η θεωρία του αναδυόμενου γραμματισμού αναδεικνύει τη σημασία των πρώιμων εμπειριών των παιδιών με τα βιβλία, την εικόνα και την αφήγηση. Το παιδί δεν αποτελεί παθητικό δέκτη γνώσεων, αλλά ενεργό υποκείμενο που συμμετέχει δυναμικά στην οικοδόμηση νοήματος μέσα από την αλληλεπίδραση του με το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

3.2 Η αλληλεπίδραση παιδιού και βιβλίου στη προσχολική ηλικία

Η αλληλεπίδραση του παιδιού με το βιβλίο αποτελεί βασική διάσταση του αναδυόμενου γραμματισμού, καθώς μέσα από αυτή τη σχέση το παιδί εξοικειώνεται σταδιακά με τη λειτουργία της αφήγησης, της εικόνας και του γραπτού λόγου. Στην προσχολική ηλικία, το βιβλίο δεν λειτουργεί απλώς ως μέσο μετάδοσης πληροφοριών, αλλά ως αντικείμενο επικοινωνίας, φαντασίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Το παιδί παρατηρεί, αγγίζει, σχολιάζει, προβλέπει και ερμηνεύει, συμμετέχοντας ενεργά στη διαδικασία της ανάγνωσης ακόμη και πριν αποκτήσει συμβατικές αναγνωστικές δεξιότητες.

Σύμφωνα με τους Teale και Sylzzy (1986), τα παιδιά οικοδομούν σταδιακά γνώσεις για τη λειτουργία του βιβλίου μέσα από επαναλαμβανόμενες εμπειρίες αλληλεπίδρασης με έντυπο υλικό. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει την κατανόηση της αφηγηματικής δομής, την αναγνώριση συμβόλων και εικόνων, καθώς και τη σταδιακή εξοικείωση με τις συμβάσεις του γραπτού λόγου. Μέσα από την παρατήρηση και τη συμμετοχή, τα παιδιά αναπτύσσουν πρώιμες αναγνωστικές συμπεριφορές, όπως το ξεφύλλισμα των σελίδων, η περιγραφή εικόνων και η « προσποιητή ανάγνωση».

Ιδιαίτερα σημαντικός σε αυτή τη διαδικασία είναι ο ρόλος του εικονογραφημένου βιβλίου. Η εικόνα λειτουργεί ως μέσο υποστήριξης της κατανόησης και επιτρέπει στα παιδιά να συμμετέχουν ενεργά στην αφήγηση, ακόμη και όταν δεν μπορούν να αποκωδικοποιήσουν το

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

γραφτό κείμενο. Όπως υποστηρίζουν οι Arizpe και Styles (2004), τα παιδιά είναι ικανά να προβαίνουν σε σύνθετες ερμηνευτικές διαδικασίες μέσα από την παρατήρηση εικονογραφικών λεπτομερειών, αποδίδοντας νόημα σε εκφράσεις προσώπων, χρώματα, στάσεις σώματος και οπτικές συνθέσεις.

Η πολυτροπική φύση του εικονογραφημένου βιβλίου καθιστά την αναγνωστική εμπειρία ιδιαίτερα σημαντική στην προσχολική ηλικία, όπου η σκέψη των παιδιών βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε οπτικά και συμβολικά ερεθίσματα. Όπως υποστηρίζει ο Serafini (2012), η ανάγνωση πολυτροπικών κειμένων απαιτεί ενεργή εμπλοκή αναγνώστη στην αποκωδικοποίηση διαφορετικών σημειωτικών τρόπων. Στο εικονογραφημένο βιβλίο, η εικόνα, το χρώμα, η διάταξη της σελίδας και τα τυπογραφικά στοιχεία συνεργάζονται με το κείμενο για την παραγωγή νοήματος.

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο αποτελεί μια ιδιαίτερη κατηγορία της παιδικής λογοτεχνίας με δική της αφηγηματική δυναμική. Όπως επισημαίνει η Τασούλα Δ. Τσιλιμένη, η εικονογράφιση σε συνεργασία με το κείμενο ενισχύει την αφηγηματική ροή της ιστορίας και συμβάλλει στη δημιουργία ενός σύνθετου αφηγηματικού κόσμου (Τσιλιμένη, 2007), Παράλληλα, η Γιαννικοπούλου (2022) αναφέρει ότι στοιχεία όπως το χρώμα, το μέγεθος της γραμματοσειράς και η διάταξη του κειμένου ενισχύουν την εκφραστική δύναμη του βιβλίου και συμβάλλουν στην πολυτροπική συγκρότηση της αφήγησης.

Η αλληλεπίδραση παιδιού και βιβλίου δεν περιορίζεται μόνο στη γλωσσική ανάπτυξη, αλλά συνδέεται και με τη συναισθηματική και κοινωνική καλλιέργεια. Μέσα από τις ιστορίες και τους ήρωες, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να αναγνωρίζουν συναισθήματα, να τα συγκρίνουν με προσωπικές εμπειρίες και να αναπτύσσουν σταδιακά την ικανότητα κατανόησης διαφορετικών οπτικών. Η Αλεφαντινού (2023) υποστηρίζει ότι στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο τα συναισθήματα παρουσιάζονται τόσο μέσα από την αφήγηση όσο και μέσα από την εικόνα, γεγονός που βοηθά τα παιδιά να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν διαφορετικές συναισθηματικές καταστάσεις.

Παράλληλα, η αλληλεπίδραση με το βιβλίο δημιουργεί ένα πλαίσιο επικοινωνίας ανάμεσα στο παιδί και τον ενήλικο. Η κοινή εμπειρία της ανάγνωσης ενισχύει τη συναισθηματική σύνδεση και δημιουργεί συνθήκες διαλόγου, ανταλλαγής απόψεων και συνεργατικής νοηματοδότησης. Όπως επισημαίνει ο Ροντάρι, το παραμύθι αποτελεί « ένα ιδανικό όργανο για να κρατήσει

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

κοντά του τον ενήλικο » (Ροντάρι , 2021), γεγονός που αναδεικνύει τη σημασία της αναγνωστικής εμπειρίας ως σχέσης αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας.

Συνεπώς, η αλληλεπίδραση παιδιού και βιβλίου στην προσχολική ηλικία αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία γνωστικής, γλωσσικής και συναισθηματικής ανάπτυξης. Μέσα από την ενεργή συμμετοχή τους στην ανάγνωση και την ερμηνεία εικόνων και αφηγήσεων τα παιδιά οικοδομούν σταδιακά γνώσεις για τη γλώσσα, το νόημα και τη λειτουργία της αφήγησης, θέτοντας τις βάσεις για την ανάπτυξη του γραμματισμού.

3.3 Η κοινή ανάγνωση ως διαδικασία οικοδόμησης νοήματος

Η κοινή ανάγνωση αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πρακτικές ανάπτυξης του αναδυόμενου γραμματισμού στην προσχολική ηλικία. Η διαδικασία κατά την οποία παιδί και ενήλικος μοιράζονται την εμπειρία της ανάγνωσης δημιουργεί ένα πλαίσιο επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης και συνεργατικής οικοδόμησης του νοήματος. Το παιδί δεν λειτουργεί ως παθητικός ακροατής, αλλά συμμετέχει ενεργά μέσω παρατηρήσεων , ερωτήσεων , προβλέψεων και σχολίων σχετικά με την ιστορία και τις εικόνες του βιβλίου.

Σύμφωνα με τους Teale και Sulzby (1986), οι πρώιμες εμπειρίες κοινής ανάγνωσης συμβάλλουν ουσιαστικά στην ανάπτυξη γλωσσικών και αναγνωστικών δεξιοτήτων καθώς τα παιδιά εξοικειώνονται με τη δομή της αφήγησης, τη λειτουργία του γραπτού λόγου και τις συμβάσεις του βιβλίου. Μέσα από τη διαδικασία αυτή, τα παιδιά αναπτύσσουν σταδιακά την ικανότητα κατανόησης και ερμηνείας αφηγηματικών γεγονότων, ενώ παράλληλα ενισχύεται η σχέση τους με τα βιβλία και τη λογοτεχνία.

Η κοινή ανάγνωση αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση του εικονογραφημένου βιβλίου, καθώς η εικόνα λειτουργεί ως βασικός φορέας νοήματος και διευκολύνει τη συμμετοχή των παιδιών στην αναγνωστική διαδικασία. Τα παιδιά παρατηρούν εκφράσεις προσώπων, χρώματα, κινήσεις και εικαστικές λεπτομέρειες, επιχειρώντας να ερμηνεύσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματα των χαρακτήρων. Όπως επισημαίνουν οι Arizpe και Styles (2004), τα παιδιά είναι ικανά να συμμετέχουν σε ιδιαίτερα σύνθετες διαδικασίες οπτικής ερμηνείας, όταν τους δίνεται η δυνατότητα να συζητούν και να αλληλεπιδρούν με το βιβλίο.

Η διαδικασία αυτή συνδέεται άμεσα με την συγκρότηση του νοήματος. Κατά την κοινή ανάγνωση, ο ενήλικος λειτουργεί υποστηρικτικά, ενθαρρύνοντας το παιδί να παρατηρήσει, να εκφράσει υποθέσεις και να συσχετίσει τα γεγονότα της ιστορίας με προσωπικές εμπειρίες.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Μέσα από τον διάλογο, τα παιδιά οργανώνουν τη σκέψη τους, επεξεργάζονται πληροφορίες και διαμορφώνουν ερμηνείες για την αφήγηση. Η ανάγνωση μετατρέπεται έτσι σε μια κοινωνική διαδικασία διαπραγμάτευσης νοήματος και όχι σε απλή αποκωδικοποίηση λέξεων.

Σημαντικό ρόλο στη κοινή ανάγνωση διαδραματίζει και η συναισθηματική διάσταση της αφήγησης. Μέσα από τη συζήτηση για τις εμπειρίες και τα συναισθήματα των ηρώων , τα παιδιά μαθαίνουν να αναγνωρίζουν συναισθηματικές καταστάσεις, να κατανοούν κίνητρα συμπεριφοράς και να υιοθετούν διαφορετικές οπτικές. Η Αλεφαντινού (2023) υποστηρίζει ότι η αλληλεπίδραση παιδιού και εικονογραφημένου βιβλίου συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη της συναισθηματικής κατανόησης, καθώς τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να συζητούν για τα συναισθήματα των χαρακτήρων και να τα συνδέουν με προσωπικά βιώματα.

Παράλληλα, η κοινή ανάγνωση ενισχύει τη γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών. Μέσα από την ακρόαση αφηγήσεων, τα παιδιά έρχονται σε επαφή με νέο λεξιλόγιο, αφηγηματικές δομές και εκφραστικά σχήματα του προφορικού και του γραπτού λόγου. Όπως επισημαίνει ο Ροντάρι, το παραμύθι προσφέρει στο παιδί «άφθονη τροφοδότηση πληροφοριών για τη γλώσσα» (Ροντάρι , 2001), συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της φαντασίας και της γλωσσικής έκφρασης.

Επιπλέον, η κοινή ανάγνωση δημιουργεί ένα ασφαλές πλαίσιο συναισθηματικής επικοινωνίας ανάμεσα στο παιδί και τον ενήλικο. Η εμπειρία της κοινής αφήγησης ενισχύει τη συναισθηματική σύνδεση, την προσοχή και την αλληλεπίδραση, ενώ παράλληλα καλλιεργεί θετικές στάσεις απέναντι στο βιβλίο και την ανάγνωση. Όπως αναφέρει ο Ροντάρι, το παραμύθι λειτουργεί ως μέσο που φέρνει το παιδί και τον ενήλικο κοντά μέσα από μια κοινή εμπειρία φαντασίας και επικοινωνίας (Ροντάρι, 2001).

Συνεπώς, η κοινή ανάγνωση αποτελεί μια πολυδιάστατη παιδαγωγική διαδικασία που συνδυάζει γλωσσική, γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη. Μέσα από την αλληλεπίδραση με το βιβλίο και τον ενήλικο, τα παιδιά συμμετέχουν ενεργά στην οικοδόμηση νοήματος, αναπτύσσοντας σταδιακά δεξιότητες γραμματισμού, κατανόησης και ερμηνείας του κόσμου που τα περιβάλλει.

3.4 Η εικόνα και η αφήγηση ως μέσα οικοδόμησης νοήματος

Στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, η οικοδόμηση νοήματος προκύπτει μέσα από τη διαρκή αλληλεπίδραση εικόνας και αφήγησης. Η εικόνα δεν λειτουργεί απλώς ως συνοδευτικό ή διακοσμητικό στοιχείο του κειμένου, αλλά ως ισότιμος αφηγηματικός φορέας που συμβάλλει ενεργά στη διαμόρφωση και ερμηνεία της ιστορίας. Μέσα από αυτή τη πολυτροπική σχέση, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας έχουν τη δυνατότητα να κατανοούν αφηγηματικές καταστάσεις, να αναγνωρίζουν συναισθήματα και να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία νοήματος.

Το εικονογραφημένο βιβλίο αποτελεί μια σύνθετη αφηγηματική μορφή στην οποία η παραγωγή νοήματος προκύπτει από τη διαλεκτική σχέση εικόνας και γραπτού λόγου. Η εικόνα μπορεί να συμπληρώνει, να επεκτείνει ή ακόμη και να μετασχηματίζει το νόημα του κειμένου (Arizpe & Styles, 2004 Martinec & Harmon, 2012). Μέσα από αυτή τη σχέση, τα παιδιά καλούνται να συνδυάσουν διαφορετικά σημειωτικά συστήματα και να ερμηνεύσουν τόσο λεκτικές όσο και οπτικές πληροφορίες.

Η πολυτροπική αυτή συγκρότηση της αφήγησης αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην προσχολική ηλικία, όπου κατανόηση του κόσμου πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό μέσα από οπτικά και συμβολικά ερεθίσματα. Όπως υποστηρίζει ο Serafini (2012), η ανάγνωση πολυτροπικών κειμένων απαιτεί ενεργή εμπλοκή του αναγνώστη στην αποκωδικοποίηση διαφορετικών τρόπων αναπαράστασης. Στο εικονογραφημένο βιβλίο, στοιχεία όπως το χρώμα, η σύνθεση, η οπτική γωνία και οι εκφράσεις των χαρακτήρων λειτουργούν ως φορείς συναισθηματικής και αφηγηματικής πληροφορίας.

Η σημασία της εικόνας στη διαδικασία νοηματοδότησης αναδεικνύεται και σε σχετικές έρευνες. Η Γκίκα (2022) επισημαίνει ότι το χρώμα στην εικονογράφιση συμβάλλει ουσιαστικά στη μη λεκτική επικοινωνία των παιδιών, καθώς τους επιτρέπει να αναγνωρίζουν και ερμηνεύουν συναισθηματικές καταστάσεις. Αντίστοιχα, η Κατσιροπούλου (2018) υπογραμμίζει τον ρόλο της εικονογράφισης ως μέσου έκφρασης και μετάδοσης συναισθημάτων χωρίς τη χρήση λόγου. Μέσα από τις εικόνες, τα παιδιά αποκτούν πρόσβαση σε συναισθηματικές πληροφορίες που συχνά δεν διατυπώνονται ρητά στο κείμενο.

Παράλληλα, η αφήγηση λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός οργάνωσης της εμπειρίας και της σκέψης. Μέσα από την αφηγηματική δομή, τα παιδιά κατανοούν σχέσεις αιτίας και

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

αποτελέσματος, αναγνωρίζουν κίνητρα συμπεριφοράς και οργανώνουν τα γεγονότα σε μια συνεκτική ακολουθία. Σύμφωνα με τους Nicolopoulou και Trapp (2018), η αφήγηση στην προσχολική ηλικία , συνδέεται άμεσα με τη γνωστική και κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη, καθώς επιτρέπει στα παιδιά να επεξεργάζονται εμπειρίες και να δοκιμάζουν κοινωνικούς ρόλους μέσα από συμβολικές καταστάσεις.

Η αλληλεπίδραση εικόνας και αφήγησης ενισχύει επίσης τη δυνατότητα των παιδιών να αναπτύσσουν δεξιότητες ερμηνείας και ενσυναίσθησης. Η Αλεφαντινού (2023) υποστηρίζει ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αναγνωρίζουν συναισθήματα και κοινωνικές καταστάσεις μέσα από τον συνδυασμό αφηγηματικών και εικονογραφικών στοιχείων. Μέσα από τη συζήτηση γύρω εικόνες και τις εμπειρίες των ηρώων τα παιδιά συγκρίνουν συναισθήματα, διατυπώνουν υποθέσεις και επιχειρούν να κατανοήσουν διαφορετικές οπτικές.

Σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αυτή διαδραματίζουν και τα τυπογραφικά χαρακτηριστικά του βιβλίου. Παράμετροι όπως το μέγεθος της γραμματοσειράς, η διάταξη του κειμένου, η παρουσία εικονιστικών στοιχείων και η οργάνωση της σελίδας συμβάλλουν στην πολυτροπική οργάνωση της αφήγησης (Γιαννικοπούλου, 2022). Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα όρια ανάμεσα στη λέξη και στην εικόνα καθίστανται ιδιαίτερα ρευστά, δημιουργώντας οπτικολεκτικά κείμενα που μπορούν να προσληφθούν ταυτόχρονα ως εικόνα και ως γραπτός λόγος (Γιαννικοπούλου, 2022).

Η παιδική λογοτεχνία και ειδικότερα το εικονογραφημένο βιβλίο συμβάλλουν όχι μόνο στη γλωσσική ανάπτυξη, αλλά και στη διαμόρφωση κοινωνικής ευαισθησίας. Σύμφωνα με την Τσιλιμένη (2007), η λογοτεχνία επιτρέπει στο παιδί να βιώνει εμπειρίες άλλων προσώπων μέσω της ταύτισης με τους ήρωες, γεγονός που διευκολύνει την κατανόηση διαφορετικών συναισθηματικών και κοινωνικών καταστάσεων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, η ανάγνωση μετατρέπεται σε εμπειρία προσωπικής και κοινωνικής νοηματοδότησης.

Συνεπώς, η εικόνα και η αφήγηση στο εικονογραφημένο βιβλίο λειτουργούν συμπληρωματικά ως μέσα οικοδόμησης νοήματος στην προσχολική ηλικία. Η πολυτροπική φύση του βιβλίου επιτρέπει στα παιδιά να συμμετέχουν ενεργά στην κατανόηση , ερμηνεία και επεξεργασία της ιστορίας, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην ανάπτυξη του αναδυόμενου γραμματισμού, της φαντασίας και της συναισθηματικής κατανόησης.

3.5 Το εικονογραφημένο βιβλίο ως μέσο ανάπτυξης γλωσσικών και κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο δεν συμβάλλει μόνο στην ανάπτυξη του αναδυόμενου γραμματισμού, αλλά και στην καλλιέργεια γλωσσικών, γνωστικών και κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων. Μέσα από την αλληλεπίδραση εικόνας και λόγου, τα παιδιά εμπλέκονται ενεργά σε διαδικασίες κατανόησης, ερμηνείας και παραγωγής νοήματος, οι οποίες ενισχύουν τόσο τη γλωσσική τους ανάπτυξη όσο και την ικανότητα τους να αναγνωρίζουν και να κατανοούν συναισθήματα.

Στη νηπιακή ηλικία, η ανάγνωση εικονογραφημένων βιβλίων αποτελεί σημαντική εμπειρία γλωσσικής καλλιέργειας. Μέσα από την ακρόαση αφηγήσεων, τα παιδιά εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους, εξοικειώνονται με αφηγηματικές δομές και αναπτύσσουν δεξιότητες προφορικού λόγου. Όπως επισημαίνει η Αγγελική Γιαννικοπούλου, το εικονογραφημένο βιβλίο αποτελεί τον σημαντικότερο δίαυλο επαφής του παιδιού με τη λογοτεχνία και τη γλώσσα ήδη από την προσχολική ηλικία (Γιαννικοπούλου 2022). Παράλληλα, η επαναλαμβανόμενη επαφή με αφηγηματικά μοτίβα βοηθά τα παιδιά να κατανοήσουν τη δομή της ιστορίας, τη χρονική ακολουθία των γεγονότων και τις σχέσεις αιτίου - αποτελέσματος.

Η συμβολή του εικονογραφημένου βιβλίου δεν περιορίζεται στη γλωσσική ανάπτυξη, αλλά επεκτείνεται και στην καλλιέργεια της συναισθηματικής κατανόησης. Οι εικόνες, οι εκφράσεις των χαρακτήρων, οι χρωματικές επιλογές και η στάση του σώματος λειτουργούν ως φορείς συναισθηματικής πληροφορίας, βοηθώντας τα παιδιά να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν συναισθήματα. Η Γκίκα (2022) υποστηρίζει ότι το χρώμα στην εικονογράφηση συμβάλλει ουσιαστικά στη μη λεκτική επικοινωνία των παιδιών, καθώς λειτουργεί ως μέσο συναισθηματικής έκφρασης και κατανόησης. Αντίστοιχα, η Κατσιροπούλου (2018) αναδεικνύει τον ρόλο της εικονογράφησης ως μέσου μετάδοσης συναισθημάτων χωρίς χρήση λόγου.

Η διαδικασία αυτή συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Μέσα από την ταύτιση με τους ήρωες και τη συζήτηση γύρω από τα βιώματά τους, τα παιδιά αποκτούν την δυνατότητα να κατανοούν διαφορετικές οπτικές και συναισθηματικές καταστάσεις. Σύμφωνα με την Τασούλα Δ. Τσιλιμένη, η παιδική λογοτεχνία επιτρέπει στο παιδί να βιώνει εμπειρίες άλλων προσώπων μέσω της αφηγηματικής ταύτισης, γεγονός που συμβάλλει στη διαμόρφωση κοινωνικής ευαισθησίας και ενσυναίσθησης (Τσιλιμένη 2007).

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Παράλληλα, η κοινή ανάγνωση και η συζήτηση γύρω από ένα εικονογραφημένο βιβλίο δημιουργούν συνθήκες κοινωνικής αλληλεπίδρασης και συνεργατικής μάθησης. Τα παιδιά εκφράζουν απόψεις, διατυπώνουν υποθέσεις, περιγράφουν εικόνες και ανταλλάσσουν προσωπικές εμπειρίες. Η διαδικασία αυτή ενισχύει όχι μόνο τη γλωσσική επικοινωνία, αλλά και την ικανότητα ακρόασης, διαλόγου και κατανόησης του άλλου. Όπως υποστηρίζουν οι Teale και Sulzby (1986), η επαφή των παιδιών με βιβλία μέσα από κοινωνικές πρακτικές ανάγνωσης συμβάλλει ουσιαστικά στη συγκρότηση του αναδυόμενου γραμματισμού και στη σταδιακή οικοδόμηση νοήματος.

Επιπλέον, το εικονογραφημένο βιβλίο προσφέρει δυνατότητες δημιουργικής έκφρασης και αφηγηματικού μετασχηματισμού. Μέσα από δραστηριότητες όπως η επινόηση εναλλακτικών τελών, η αλλαγή οπτικής γωνίας ή η δημιουργία νέων διαλόγων, τα παιδιά συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία παραγωγής νοήματος. Η δημιουργική αυτή εμπλοκή ενισχύει τη φαντασία, τη συμβολική σκέψη και την ικανότητα υιοθέτησης διαφορετικών οπτικών, στοιχεία που συνδέονται τόσο με τη γλωσσική ανάπτυξη όσο και με την κοινωνικοσυναισθηματική ωρίμανση.

Συνεπώς, το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο συνιστά ένα πολυδιάστατο παιδαγωγικό μέσο που υποστηρίζει την ανάπτυξη του αναδυόμενου γραμματισμού, της γλώσσας και της συναισθηματικής κατανόησης. Μέσα από τη συνδυαστική λειτουργία εικόνας, αφήγησης και κοινωνικής αλληλεπίδρασης, τα παιδιά αποκτούν ευκαιρίες να κατανοούν τον κόσμο, να εκφράζουν συναισθήματα και να αναπτύσσουν δεξιότητες επικοινωνίας και ενσυναίσθησης.

4. Η εικόνα ως φορέας συναισθηματικού νοήματος

4.1 Η θεωρία της πολυτροπικότητας και η σημασία της εικόνας στο εικονογραφημένο βιβλίο

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο αποτελεί ένα πολυτροπικό κείμενο, στο οποίο το νόημα παράγεται μέσα από τη συνδυαστική λειτουργία διαφορετικών σημειωτικών τρόπων, όπως η εικόνα, ο γραπτός λόγος, το χρώμα, η τυπογραφία και η χωρική οργάνωση της σελίδας. Στο πλαίσιο αυτό, η εικόνα δεν λειτουργεί απλώς ως συνοδευτικό ή διακοσμητικό στοιχείο του κειμένου, αλλά ως ισότιμος αφηγηματικός φορέας που συμβάλλει ενεργά στην οικοδόμηση νοήματος.

Η προσέγγιση αυτή συνδέεται με τη θεωρία της πολυτροπικότητας, όπως διατυπώθηκε από τους Gunther Kress και Theo van Leeuwen. Σύμφωνα με τους μελετητές, η επικοινωνία δεν πραγματοποιείται αποκλειστικά μέσω της γλώσσας, αλλά μέσα από πολλαπλούς σημειωτικούς τρόπους, οι οποίοι λειτουργούν συνδυαστικά για την παραγωγή νοήματος (Kress & van Leeuwen, 2006). Η εικόνα διαθέτει τη δική της «γραμματική», μέσα από την οποία οργανώνει πληροφορίες, μεταδίδει συναισθήματα και διαμορφώνει κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα στους χαρακτήρες και στον αναγνώστη.

Στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, η σχέση εικόνας και λόγου είναι δυναμική και αλληλεξαρτώμενη. Η εικόνα μπορεί να συμπληρώσει το κείμενο, να επεκτείνει το νόημά του ή ακόμη και να το μετασχηματίζει, προσφέροντας πληροφορίες που δεν εκφράζονται λεκτικά. Όπως επισημαίνουν οι Arizpe και Styles (2004), τα παιδιά είναι ικανά να προβαίνουν σε σύνθετες ερμηνευτικές διαδικασίες μέσα από την παρατήρηση εικονογραφικών λεπτομερειών, αξιοποιώντας την εικόνα ως βασικό μέσο κατανόησης της ιστορίας. Αντίστοιχα, οι Martinec και Salway (2005) υποστηρίζουν ότι η σχέση εικόνας και κειμένου μπορεί να είναι συμπληρωματική ή αντιστικτική, δημιουργώντας πολυεπίπεδη νοηματοδότηση.

Η πολυτροπική αυτή φύση του εικονογραφημένου βιβλίου αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην προσχολική ηλικία, καθώς τα παιδιά προσλαμβάνουν τον κόσμο κυρίως μέσα από οπτικά ερεθίσματα. Πριν ακόμη κατακτήσουν τον συμβατικό γραπτό λόγο, είναι σε θέση να «διαβάζουν» εικόνες, να αναγνωρίζουν εκφράσεις και να ερμηνεύουν οπτικά σύμβολα. Η εικόνα λειτουργεί επομένως ως βασικό μέσο πρόσβασης στο νόημα της αφήγησης και ως γέφυρα ανάμεσα στη γλώσσα, στη σκέψη και στο συναίσθημα.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Η Αγγελική Γιαννικοπούλου επισημαίνει ότι το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο αποτελεί τον σημαντικότερο δίαυλο επαφής του παιδιού με τη λογοτεχνία τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο (Γιαννικοπούλου, 2022). Παράλληλα, η Τασούλα Δ. Τσιλιμένη υπογραμμίζει ότι η εικονογράφηση σε συνεργασία με το κείμενο ενισχύει την αφηγηματική ροή και διαμορφώνει μια ιδιαίτερη αφηγηματική εμπειρία για το παιδί (Τσιλιμένη, 2007). Μέσα από αυτή τη συνύπαρξη εικόνας και λόγου, το παιδί καλείται να παρατηρήσει, να ερμηνεύσει και να συνδέσει διαφορετικά σημειωτικά στοιχεία προκειμένου να κατανοήσει την ιστορία.

Επιπλέον, στο εικονογραφημένο βιβλίο σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και τα τυπογραφικά χαρακτηριστικά της σελίδας. Το μέγεθος και το είδος της γραμματοσειράς, η διάταξη του κειμένου, η χρήση χρωμάτων και η οργάνωση του οπτικού χώρου συμβάλλουν στη διαμόρφωση νοήματος και ενισχύουν τη συναισθηματική και αισθητική εμπειρία της ανάγνωσης. Όπως αναφέρει η Γιαννικοπούλου (2022), τα στοιχεία αυτά αποτελούν μέρος της πολυτροπικής συγκρότησης του βιβλίου και επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο το παιδί προσεγγίζει την αφήγηση. Σε αρκετές περιπτώσεις, μάλιστα, τα όρια ανάμεσα στη λέξη και στην εικόνα γίνονται ιδιαίτερα ρευστά, δημιουργώντας οπτικολεκτικά κείμενα που μπορούν να προσληφθούν ταυτόχρονα ως εικόνα και ως γραπτός λόγος (Γιαννικοπούλου , 2022).

Συνεπώς, η θεωρία της πολυτροπικότητας αναδεικνύει ότι το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο δεν αποτελεί απλώς ένα λογοτεχνικό κείμενο με εικόνες, αλλά ένα σύνθετο πολυτροπικό περιβάλλον νοηματοδότησης. Η εικόνα λειτουργεί ως βασικός φορέας αφήγησης και συναισθηματικής επικοινωνίας, επιτρέποντας στα παιδιά να προσεγγίζουν την ιστορία μέσα από οπτικούς, γλωσσικούς και συναισθηματικούς κώδικες ήδη από την προσχολική ηλικία.

4.2 Η εικόνα ως μέσο συναισθηματικής επικοινωνίας στην προσχολική ηλικία

Στην προσχολική ηλικία, η εικόνα αποτελεί ένα από τα βασικότερα μέσα μέσω των οποίων τα παιδιά προσεγγίζουν και κατανοούν τον κόσμο γύρω τους. Πριν ακόμη αναπτύξουν πλήρως τις δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής, τα παιδιά είναι σε θέση να παρατηρούν, να ερμηνεύουν και να αποδίδουν νόημα σε οπτικά ερεθίσματα. Για τον λόγο αυτό, στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο η εικόνα λειτουργεί όχι μόνο ως αφηγηματικό στοιχείο, αλλά και ως βασικός φορέας συναισθηματικής επικοινωνίας.

Η οπτική πρόσληψη προηγείται συχνά της λεκτικής κατανόησης. Τα παιδιά « διαβάζουν » πρώτα την εικόνα, παρατηρώντας τα πρόσωπα, τις κινήσεις, τα χρώματα και τις σχέσεις μεταξύ «Διπλωματική Εργασία»

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

χαρακτήρων , και μέσα από αυτά επιχειρούν να κατανοήσουν την ιστορία και τα συναισθήματα των ηρώων. Σύμφωνα με τον Serafini (2012), η ανάγνωση οπτικών και πολυτροπικών κειμένων απαιτεί ενεργή συμμετοχή του αναγνώστη στην αποκωδικοποίηση διαφορετικών σημειωτικών τρόπων. Στη περίπτωση των μικρών παιδιών, η εικόνα λειτουργεί ως βασικό μέσο ερμηνείας, καθώς προσφέρει άμεσες και κατανοητές πληροφορίες για τις συναισθηματικές καταστάσεις των χαρακτήρων.

Οι εκφράσεις του προσώπου, η στάση του σώματος, το βλέμμα και οι κινήσεις αποτελούν σημαντικούς μη λεκτικούς δείκτες συναισθημάτων. Μέσα από αυτά τα στοιχεία, τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν συναισθήματα όπως η χαρά, η λύπη, ο θυμός, ο φόβος, η μοναξιά, η αγωνία, ακόμα και όταν αυτά δεν κατονομάζονται ρητά στο κείμενο. Η εικόνα, επομένως, λειτουργεί ως εργαλείο ανάπτυξης της συναισθηματικής κατανόησης, βοηθώντας τα παιδιά να συνδέουν οπτικά ερεθίσματα με συναισθηματικές έννοιες.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι και ο ρόλος του χρώματος στην απόδοση συναισθημάτων. Η έρευνα της Γκίκα (2022) αναδεικνύει ότι το χρώμα στην εικονογράφηση συμβάλλει ουσιαστικά στη μη λεκτική επικοινωνία των παιδιών, καθώς λειτουργεί ως μέσο έκφρασης συναισθηματικών καταστάσεων. Μέσα από τις χρωματικές επιλογές, τα παιδιά μπορούν να αντιληφθούν αλλαγές στη διάθεση των χαρακτήρων ή στη συναισθηματική ατμόσφαιρα της ιστορίας. Αντίστοιχα, η Κατσιροπούλου (2018) επισημαίνει ότι η εικονογράφηση αποτελεί έναν ιδιαίτερα ισχυρό τρόπο μετάδοσης συναισθημάτων χωρίς τη χρήση λόγου.

Η σημασία της εικόνας στην κατανόηση των συναισθημάτων έχει επισημανθεί και σε σχετικές έρευνες γύρω από το εικονογραφημένο βιβλίο. Η Αλεφαντινίου (2023) υποστηρίζει ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αναγνωρίζουν και ερμηνεύουν συναισθηματικές καταστάσεις μέσα από τον συνδυασμό αφήγησης και εικόνας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να συζητούν για τα συναισθήματα των ηρώων, να τα συγκρίνουν με προσωπικά βιώματα και να αναπτύσσουν σταδιακά δεξιότητες ενσυναίσθησης. Αντίστοιχα, η Δερματά (2021) αναδεικνύει ότι τα παιδιά αποδίδουν κοινωνικοσυναισθηματικά χαρακτηριστικά στους ήρωες βασιζόμενα σε εικονογραφικούς κώδικες, όπως το βλέμμα, η στάση σώματος και η χρωματική παλέτα.

Παράλληλα, η εικόνα διευκολύνει τη συμμετοχή όλων των παιδιών στην αναγνωστική διαδικασία, ακόμη και εκείνων που διαθέτουν περιορισμένο λεξιλόγιο ή δυσκολίες λεκτικής έκφρασης. Μέσα από την παρατήρηση και την περιγραφή των εικόνων, τα παιδιά αποκτούν

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

εναλλακτικούς τρόπους πρόσβασης στο νόημα της ιστορίας και μπορούν να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα με μεγαλύτερη ευκολία. Η εικόνα λειτουργεί έτσι ως γέφυρα ανάμεσα στη συναισθηματική εμπειρία και στη γλωσσική έκφραση.

Επομένως, στην προσχολική ηλικία η εικόνα συνιστά βασικό μέσο συναισθηματικής επικοινωνίας και κατανόησης. Μέσα από τα οπτικά στοιχεία του εικονογραφημένου βιβλίου, τα παιδιά αποκτούν τη δυνατότητα να αναγνωρίζουν, να ερμηνεύουν και να συζητούν συναισθήματα, αναπτύσσοντας σταδιακά δεξιότητες συναισθηματικής κατανόησης και ενσυναίσθησης.

4.3 Εικαστικά στοιχεία και συναισθηματική νοηματοδότηση

Στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, η μετάδοση συναισθηματικών νοημάτων δεν πραγματοποιείται μόνο μέσω της αφήγησης, αλλά και μέσα από συγκεκριμένα εικαστικά στοιχεία που οργανώνουν την οπτική εμπειρία του παιδιού. Οι εκφράσεις των προσώπων, η στάση του σώματος, το βλέμμα, οι χρωματικές επιλογές, η σύνθεση της εικόνας, και η οπτική γωνία λειτουργούν ως φορείς συναισθηματικής πληροφορίας και συμβάλλουν ουσιαστικά στην κατανόηση της ιστορίας από τα παιδιά.

Οι εκφράσεις του προσώπου αποτελούν ένα από τους σημαντικότερους τρόπους απόδοσης συναισθημάτων στην εικόνα. Μέσα από τα χαρακτηριστικά του προσώπου, όπως το χαμόγελο, τα δάκρυα, τα φρύδια, ή το βλέμμα, τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν συναισθηματικές καταστάσεις ακόμη και χωρίς λεκτική επεξήγηση. Η εικόνα προσφέρει έτσι άμεσες πληροφορίες για τα συναισθήματα των χαρακτήρων και διευκολύνει την ταύτιση των παιδιών με αυτούς. Η Αλεφαντινού (2023) επισημαίνει ότι η εικονογράφηση στο παιδικό βιβλίο βοηθά τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν διαφορετικά συναισθήματα μέσα από τις εκφράσεις και τις κινήσεις των ηρώων.

Παράλληλα, η στάση του σώματος και οι κινήσεις των χαρακτήρων λειτουργούν ως σημαντικοί μη λεκτικοί δείκτες συναισθημάτων. Ένα σκυφτό σώμα ή απομακρυσμένο μπορεί να δηλώνει θλίψη, φόβο ή απομόνωση, ενώ μια ανοιχτή στάση σώματος μπορεί να αποδίδει ασφάλεια, χαρά ή αυτοπεποίθηση. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, ακόμη και πριν κατακτήσουν πλήρως τη γλώσσα, είναι σε θέση να αποκωδικοποιήσουν τέτοιου είδους σωματικά στοιχεία και να αποδίδουν συναισθηματικό νόημα στις εικόνες.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Σημαντικό ρόλο έχει το βλέμμα. Η κατεύθυνση του βλέμματος, η επαφή ή η αποφυγή οπτικής επικοινωνίας μεταξύ των χαρακτήρων συμβάλλουν στη διαμόρφωση κοινωνικών και συναισθηματικών σχέσεων μέσα στην αφήγηση. Σύμφωνα με τους Kress και van Leeuwen (2006), το βλέμμα αποτελεί βασικό στοιχείο της οπτικής «γραμματικής», καθώς δημιουργεί σχέσεις οικειότητας, απόστασης ή αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον χαρακτήρα και στον αναγνώστη. Ένα βλέμμα στραμμένο προς τον αναγνώστη μπορεί να ενισχύσει την αίσθηση εμπλοκής και συναισθηματικής σύνδεσης, ενώ η αποφυγή του βλέμματος μπορεί να δηλώνει φόβο, ντροπή ή μοναξιά.

Το χρώμα αποτελεί επίσης καθοριστικό στοιχείο συναισθηματικής νοηματοδότησης. Η χρωματική παλέτα ενός βιβλίου μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τη συναισθηματική ατμόσφαιρα της ιστορίας και τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά προσλαμβάνουν τα γεγονότα. Θερμά και φωτεινά χρώματα συχνά συνδέονται με συναισθήματα χαράς, ασφάλειας και αισιοδοξίας, ενώ ψυχροί ή σκοτεινοί τόνοι μπορούν να αποδώσουν λύπη, φόβο ή απομόνωση. Η Γκίκα (2022) υποστηρίζει ότι το χρώμα λειτουργεί ως βασικό μέσο μη λεκτικής επικοινωνίας, καθώς βοηθά τα παιδιά να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν συναισθηματικές καταστάσεις μέσα από την εικόνα.

Επιπροσθέτως, αξιοσημείωτο ρόλο στη συναισθηματική πρόσληψη διαδραματίζει και η σύνθεση της εικόνας. Η τοποθέτηση των χαρακτήρων στον χώρο, οι αποστάσεις μεταξύ τους, το μέγεθος των μορφών και η οργάνωση των οπτικών στοιχείων επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο το παιδί κατανοεί τις σχέσεις δύναμης, οικειότητας ή απομόνωσης. Για παράδειγμα, ένας μικρός χαρακτήρας τοποθετημένος μόνος σε έναν μεγάλο κενό χώρο μπορεί να δημιουργεί αίσθηση μοναξιάς ή ανασφάλειας.

Ανάλογη σημασία έχει και η οπτική γωνία από την οποία παρουσιάζεται η εικόνα. Οι Kress και van Leeuwen (2006) υποστηρίζουν ότι η γωνία θέασης επηρεάζει τη σχέση του αναγνώστη με τον χαρακτήρα. Μια κοντινή οπτική γωνία μπορεί να ενισχύσει τη συναισθηματική ταύτιση, ενώ μια μακρινή λήψη μπορεί να δημιουργήσει συναισθηματική απόσταση. Αντίστοιχα, η απεικόνιση ενός χαρακτήρα από χαμηλή γωνία μπορεί να αποδώσει δύναμη και κυριαρχία, ενώ μια υψηλή γωνία μπορεί να τον παρουσιάζει αδύναμο ή ευάλωτο.

Συνεπώς, τα εικαστικά στοιχεία του εικονογραφημένου βιβλίου λειτουργούν ως βασικοί μηχανισμοί συναισθηματικής νοηματοδότησης. Μέσα από τις εκφράσεις, το βλέμμα, τη στάση του σώματος, το χρώμα και την οπτική οργάνωση της εικόνας, τα παιδιά αποκτούν τη

«Διπλωματική Εργασία»

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

δυνατότητα να κατανοούν τα συναισθήματα των ηρώων και να ερμηνεύουν βαθύτερα επίπεδα της αφήγησης. Η εικόνα μετατρέπεται έτσι σε ένα ισχυρό μέσο ανάπτυξης της συναισθηματικής κατανόησης και της ενσυναίσθησης στην προσχολική ηλικία.

4.4 Η εικόνα ως μέσο συναισθηματικής κατανόησης στην προσχολική ηλικία

Στην προσχολική ηλικία, η εικόνα αποτελεί συχνά το πρώτο και ισχυρότερο μέσο πρόσληψης της αφήγησης. Πριν ακόμη αποκτήσουν συμβατικές αναγνωστικές δεξιότητες, τα παιδιά προσεγγίζουν το βιβλίο μέσα από την παρατήρηση των εικόνων, τις οποίες χρησιμοποιούν για να οικοδομήσουν νόημα, να διατυπώσουν υποθέσεις και να κατανοήσουν τα συναισθήματα και τις σχέσεις των χαρακτήρων. Υπό αυτήν την έννοια, η εικόνα δεν λειτουργεί απλώς ως συνοδευτικό στοιχείο του κειμένου, αλλά ως βασικός φορέας γνωστικής και συναισθηματικής νοηματοδότησης.

Η θεωρία της πολυτροπικότητας των Kress και van Leeuwen αναδεικνύει ότι η εικόνα διαθέτει δική της «γραμματική», μέσω της οποίας οργανώνει πληροφορίες, σχέσεις και νοήματα (Kress & van Leeuwen, 2006). Στο πλαίσιο αυτό, η οπτική αφήγηση καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς αξιοποιεί σημειωτικούς τρόπους που είναι συμβατοί με τις αναπτυξιακές τους δυνατότητες : χρώμα, κίνηση, βλέμμα, χώρο, συμβολισμό και εικαστική σύνθεση. Τα παιδιά «διαβάζουν» τις εικόνες αναζητώντας στοιχεία που τους επιτρέπουν να κατανοήσουν τι αισθάνονται οι ήρωες, τι συμβαίνει στην ιστορία και πώς συνδέονται τα γεγονότα μεταξύ τους.

Ο Perry Nodelman υποστηρίζει ότι οι εικόνες στα παιδικά βιβλία παρέχουν πληροφορίες που συχνά δεν διατυπώνονται λεκτικά, κατευθύνοντας τον αναγνώστη προς συγκεκριμένες συναισθηματικές ερμηνείες (Nodelman, 1988). Μέσα από την εικονογράφηση, το παιδί μπορεί να αντιληφθεί φόβο, χαρά, αμηχανία, λύπη ή μοναξιά ακόμα και όταν τα συναισθήματα αυτά δεν κατονομάζονται ρητά στο κείμενο. Η έκφραση του προσώπου, η στάση του σώματος, η απόσταση μεταξύ των χαρακτήρων ή η χρήση συγκεκριμένων χρωμάτων λειτουργούν ως μη λεκτικοί δείκτες συναισθηματικής πληροφορίας.

Η διαδικασία αυτή συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της συναισθηματικής κατανόησης. Μέσα από την παρατήρηση των εικόνων, τα παιδιά καλούνται να αναγνωρίσουν συναισθήματα, να ερμηνεύσουν τις πιθανές αιτίες τους και να συσχετίσουν τις συναισθηματικές αντιδράσεις των χαρακτήρων με κοινωνικά και διαπροσωπικά

Τσίτλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

συμφραζόμενα. Η οπτική αφήγηση, επομένως, μπορεί να λειτουργήσει ως υποστηρικτικός μηχανισμός για την ανάπτυξη δεξιοτήτων συναισθηματικής αναγνώρισης και ενσυναίσθησης.

Η σημασία της εικόνας ως μέσου συναισθηματικής κατανόησης έχει αναδειχθεί και σε μελέτες σχετικές με το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. Η Αλεφαντινού (2023) επισημαίνει ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αναγνωρίζουν συναισθηματικές καταστάσεις όχι μόνο μέσω της λεκτικής αφήγησης αλλά και μέσα από εικονογραφικά στοιχεία. Αντίστοιχα, η Δερματά (2021) δείχνει ότι τα παιδιά αποδίδουν κοινωνικοσυναισθηματικά χαρακτηριστικά στους ήρωες βασιζόμενα σε οπτικούς κώδικες, όπως το βλέμμα, η στάση σώματος και η χρωματική παλέτα. Οι διαπιστώσεις αυτές ενισχύουν την άποψη ότι η εικόνα αποτελεί κρίσιμο μέσο πρόσβασης στο συναίσθημα κατά την προσχολική ηλικία.

Η εικόνα στο εικονογραφημένο βιβλίο αποκτά ιδιαίτερη παιδαγωγική αξία, καθώς ανταποκρίνεται στον τρόπο με τον οποίο τα μικρά παιδιά αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν τον κόσμο. Μέσα από την οπτική ανάγνωση, τα παιδιά δεν περιορίζονται στην κατανόηση της πλοκής, αλλά αποκτούν ευκαιρίες να διερευνήσουν συναισθηματικές καταστάσεις, να αναπτύξουν ενσυναισθηματικές δεξιότητες και να οικοδομήσουν βαθύτερες μορφές νοήματος γύρω από τον εαυτό τους αλλά και τους άλλους.

4.5 Η παιδαγωγική αξιοποίηση της εικόνας στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης

Η εικόνα στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο δεν λειτουργεί μόνο ως αισθητικό ή αφηγηματικό στοιχείο, αλλά και ως σημαντικό παιδαγωγικό εργαλείο για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης στην προσχολική ηλικία. Μέσα από την παρατήρηση και την ερμηνεία των εικόνων, τα παιδιά καλούνται να αναγνωρίσουν συναισθήματα, να κατανοήσουν τις εμπειρίες των ηρώων και να τις προσεγγίσουν με διαφορετικές οπτικές. Η διαδικασία αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην προσχολική εκπαίδευση, όπου η σκέψη των παιδιών στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στη συμβολική αναπαράσταση και στην οπτική πρόσληψη του κόσμου.

Η εικονογράφηση προσφέρει στα παιδιά τη δυνατότητα να επεξεργάζονται συναισθηματικά νοήματα ακόμη και πριν κατακτήσουν πλήρως ανεπτυγμένες γλωσσικές δεξιότητες. Μέσα από στοιχεία που έχουν να κάνουν με τα χαρακτηριστικά των ηρώων και την εικονογράφηση τους στο χώρο του βιβλίου, μπορούν να αντιληφθούν συναισθηματικές καταστάσεις και να συζητήσουν για αυτές. Όπως υποστηρίζει και Noelman (1988), η εικόνα κατευθύνει τον

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

αναγνώστη προς συγκεκριμένες συναισθηματικές ερμηνείες, λειτουργώντας ως φορέας πληροφοριών που συχνά δεν δηλώνονται λεκτικά.

Παράλληλα, σύμφωνα με τους Kress και van Leeuwen (2006), η οπτική επικοινωνία οργανώνεται μέσα από συγκεκριμένους σημειωτικούς τρόπους, οι οποίοι επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται τις σχέσεις και τα συναισθήματα των χαρακτήρων. Στο πλαίσιο αυτό, η εικόνα μπορεί να αποτελέσει αφετηρία διαλόγου και συναισθηματικής διερεύνησης στη τάξη. Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει την εικονογράφηση, ενθαρρύνοντας τα παιδιά να παρατηρήσουν λεπτομέρειες, να διατυπώσουν υποθέσεις για τα συναισθήματα των ηρώων και να συνδέσουν την ιστορία με προσωπικά βιώματα.

Η συζήτηση γύρω από τις εικόνες συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη της συναισθηματικής κατανόησης και της ενσυναίσθησης. Όταν τα παιδιά καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήματα όπως «Πως νιώθει ο ήρωας;», «Γιατί πιστεύεις ότι αισθάνεται έτσι;» ή «Τι θα έκανες εσύ στη θέση του;», ενεργοποιούν διαδικασίες αναγνώρισης, ερμηνείας και υιοθέτησης διαφορετικών οπτικών. Η διαδικασία αυτή συνδέεται άμεσα με τη θεωρία της Saarni, σύμφωνα με την οποία η συναισθηματική κατανόηση αναπτύσσεται μέσα σε κοινωνικά και επικοινωνιακά πλαίσια, όπου το παιδί μαθαίνει να αναγνωρίζει και να ερμηνεύει τα συναισθήματα των άλλων.

Επιπλέον, η εικόνα μπορεί να λειτουργήσει ως υποστηρικτικό μέσο για παιδιά που δυσκολεύονται να εκφραστούν λεκτικά ή διαθέτουν περιορισμένο λεξιλόγιο. Η οπτική πληροφορία παρέχει εναλλακτικούς τρόπους πρόσβασης στο νόημα και ενισχύει τη συμμετοχή όλων των παιδιών στη μαθησιακή διαδικασία. Όπως αναφέρει η Γιαννικοπούλου (2022), το εικονογραφημένο βιβλίο αποτελεί βασικό δίαυλο επαφής του παιδιού με τη λογοτεχνία, καθώς ο συνδυασμός εικόνας και λόγου διευκολύνει την κατανόηση και ενισχύει τη φαντασία και τη συναισθηματική εμπλοκή των παιδιών.

Η παιδαγωγική αξιοποίηση της εικόνας μπορεί να συνδυαστεί και με δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, δραματοποίησης ή εικαστικής έκφρασης. Τα παιδιά μπορούν για παράδειγμα, να δημιουργήσουν διαλόγους για τους ήρωες, να φανταστούν τι σκέφτεται ένας χαρακτήρας σε μια εικόνα ή να ανασυνθέσουν την ιστορία από διαφορετική οπτική γωνία. Μέσα από τέτοιες δραστηριότητες, η εικόνα μετατρέπεται από απλό αφηγηματικό μέσο σε αφετηρία συναισθηματικής διερεύνησης και δημιουργικής έκφρασης.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Συνοψίζοντας, η εικόνα στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο διαθέτει σημαντική παιδαγωγική δυναμική ως μέσο ανάπτυξης της συναισθηματικής κατανόησης και της ενσυναίσθησης. Η οπτική αφήγηση επιτρέπει στα παιδιά να προσεγγίζουν συναισθήματα και κοινωνικές εμπειρίες με τρόπο άμεσο, βιωματικό και αναπτυξιακά κατάλληλο, καθιστώντας το εικονογραφημένο βιβλίο ένα ιδιαίτερα πολύτιμο εργαλείο για την προσχολική εκπαίδευση.

5. Η συμβολή της παιδικής λογοτεχνίας στην καλλιέργεια συναισθηματικών δεξιοτήτων

Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό μέσο κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης στην προσχολική ηλικία, καθώς δίνει στα παιδιά τη δυνατότητα να προσεγγίζουν συναισθήματα, διαπροσωπικές σχέσεις και κοινωνικές εμπειρίες μέσα σε ένα ασφαλές συμβολικό πλαίσιο. Μέσα από τις αφηγήσεις, τα παιδιά έρχονται σε επαφή με διαφορετικές συναισθηματικές καταστάσεις, αναγνωρίζουν συναισθήματα, παρακολουθούν τρόπους διαχείρισης δυσκολιών και αποκτούν ευκαιρίες να κατανοήσουν τις εμπειρίες και τις ανάγκες των άλλων. Η λογοτεχνική εμπειρία, επομένως, δεν περιορίζεται στη γλωσσική ή αισθητική ανάπτυξη, αλλά συνδέεται άμεσα με την καλλιέργεια συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων.

Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία αποκτά η έννοια της κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης (Social and Emotional Learning). Σύμφωνα με το μοντέλο του οργανισμού CASEL, η κοινωνικοσυναισθηματική μάθηση οργανώνεται γύρω από πέντε βασικούς άξονες: την αυτοεπίγνωση, την αυτορρύθμιση, την κοινωνική επίγνωση, τις δεξιότητες σχέσεων και την υπεύθυνη λήψη αποφάσεων. Οι άξονες αυτοί αλληλοσυνδέονται και συμβάλλουν στη συνολική συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Η παιδική λογοτεχνία, και ιδιαίτερα το εικονογραφημένο βιβλίο, μπορεί να υποστηρίξει ουσιαστικά την ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων, καθώς προσφέρει αφηγηματικά και οπτικά ερεθίσματα που διευκολύνουν τη συναισθηματική επεξεργασία και την ενσυναισθηματική κατανόηση.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή της παιδικής λογοτεχνίας στην ανάπτυξη της αυτοεπίγνωσης και της κοινωνικής επίγνωσης. Μέσα από τις ιστορίες, τα παιδιά αποκτούν ευκαιρίες να αναγνωρίζουν και να κατονομάζουν συναισθήματα, να κατανοούν τις αιτίες που τα προκαλούν και να συσχετίζουν τις εμπειρίες των ηρώων με προσωπικά βιώματα. Παράλληλα, μέσα από την παρακολούθηση των σκέψεων, των κινήτρων και των συναισθημάτων των χαρακτήρων, αναπτύσσουν σταδιακά την ικανότητα κατανόησης διαφορετικών οπτικών και κοινωνικών καταστάσεων.

Η διαδικασία αυτή συνδέεται στενά με την έννοια της αφηγηματικής ενσυναίσθησης. Η αφηγηματική ενσυναίσθηση αναφέρεται στην ικανότητα του αναγνώστη να εμπλέκεται συναισθηματικά με τους χαρακτήρες μιας ιστορίας, να κατανοεί εμπειρίες τους και να

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

«μεταφέρεται» συμβολικά στη θέση τους. Η ταύτιση με τους ήρωες επιτρέπει στα παιδιά να προσεγγίζουν συναισθήματα όπως ο φόβος, η μοναξιά, η απόρριψη, η λύπη ή η ανασφάλεια μέσα από μια ασφαλή αφηγηματική απόσταση. Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά μπορούν να επεξεργάζονται δύσκολα συναισθήματα χωρίς να εκτίθενται άμεσα σε αυτά.

Η λειτουργία αυτή της λογοτεχνίας συνδέεται και με τη βιβλιοθεραπεία, δηλαδή με την αξιοποίηση των βιβλίων ως μέσου συναισθηματικής υποστήριξης και προσωπικής ανάπτυξης. Μέσα από τις ιστορίες, τα παιδιά αποκτούν τη δυνατότητα να αναγνωρίζουν συναισθηματικές εμπειρίες που μοιάζουν με τις δικές τους, να αισθάνονται ότι δεν είναι μόνα στις δυσκολίες τους και να ανακαλύπτουν εναλλακτικούς τρόπους διαχείρισης συναισθημάτων και σχέσεων. Η συμβολική επεξεργασία των συναισθημάτων μέσω της αφήγησης δημιουργεί ένα προστατευμένο πλαίσιο μέσα στο οποίο τα παιδιά μπορούν να εκφραστούν, να προβληματιστούν και να αναπτύξουν συναισθηματική ανθεκτικότητα.

Η συμβολική διάσταση της λογοτεχνίας είναι ιδιαίτερα σημαντική στην προσχολική ηλικία, όπου τα παιδιά επεξεργάζονται τον κόσμο μέσα από τη φαντασία, το παιχνίδι και τη συμβολική αναπαράσταση. Τα λογοτεχνικά κείμενα επιτρέπουν στα παιδιά να εξερευνούν σύνθετα συναισθήματα μέσα από μεταφορικές και αφηγηματικές μορφές, γεγονός που διευκολύνει τη συναισθηματική κατανόηση. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, η λογοτεχνία λειτουργεί όχι μόνο ως μέσο ψυχαγωγίας, αλλά και ως εργαλείο διαμόρφωσης συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων.

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο προσφέρει πρόσφορο πεδίο κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης, καθώς η εικόνα ενισχύει τη συναισθηματική πρόσληψη της ιστορίας. Οι εκφράσεις των χαρακτήρων, οι χρωματικές επιλογές, η στάση του σώματος και η οπτική αφήγηση λειτουργούν ως φορείς συναισθηματικής πληροφορίας, βοηθώντας τα παιδιά να αναγνωρίζουν και να ερμηνεύουν συναισθήματα ακόμη και πριν αποκτήσουν πλήρως ανεπτυγμένες γλωσσικές δεξιότητες. Έτσι, η εικόνα και η αφήγηση λειτουργούν συμπληρωματικά, ενισχύοντας την ανάπτυξη της συναισθηματικής κατανόησης και της ενσυναίσθησης.

Επομένως, η παιδική λογοτεχνία μπορεί να αποτελέσει ουσιαστικό εργαλείο κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης στην προσχολική εκπαίδευση. Μέσα από την αφηγηματική εμπειρία, τη συμβολική επεξεργασία συναισθημάτων και την ταύτιση με τους ήρωες, τα παιδιά αποκτούν ευκαιρίες να αναπτύξουν αυτοεπίγνωση, κοινωνική επίγνωση και

*Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και
εικονογραφημένο βιβλίο»*
δεξιότητες ενσυναίσθησης, συγκροτώντας σταδιακά ένα πιο σύνθετο πλαίσιο κατανόησης του
εαυτού και των άλλων.

6. Παρουσίαση και ανάλυση εικονογραφημένων βιβλίων

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η παιδαγωγική αξιοποίηση επιλεγμένων εικονογραφημένων βιβλίων στο πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης, με στόχο την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και της συναισθηματικής έκφρασης των παιδιών. Τα εικονογραφημένα βιβλία αποτελούν ένα ιδιαίτερα σημαντικό μέσο μάθησης στην προσχολική ηλικία, καθώς μέσα από την πολυτροπική σχέση εικόνας και κειμένου δίνουν τη δυνατότητα στα παιδιά να προσεγγίσουν σύνθετα συναισθήματα και κοινωνικές καταστάσεις με τρόπο κατανοητό και βιωματικό. Η αφήγηση, η εικονογράφηση και συμβολισμοί που χρησιμοποιούνται στα παιδικά βιβλία συμβάλλουν στην ανάπτυξη της φαντασίας, της συναισθηματικής κατανόησης και της κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης.

Στα εικονογραφημένα βιβλία ιδιαίτερη σημασία έχουν τα περικειμενικά στοιχεία, όπως το εξώφυλλο. Σύμφωνα με την Αγγελική Γιαννικοπούλου, η εικόνα του εξωφύλλου αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία του περικειμένου, καθώς εξυπηρετεί αισθητικές αλλά και ερμηνευτικές λειτουργίες και συχνά κατευθύνει τον τρόπο με τον οποίο ο αναγνώστης προσεγγίζει την αφήγηση (Γιαννικοπούλου, 2022, σελ. 152). Επίσης, σημαντικό ρόλο πέραν του λεκτικού κειμένου έχουν και τα οπτικά στοιχεία, όπως το χρώμα, το μέγεθος της γραμματοσειράς και η διάταξη του κειμένου. Στοιχεία όπως η γραμματοσειρά, το χρώμα και η τυπογραφική διάταξη μπορούν να ενισχύσουν τη συναισθηματική σημασία του κειμένου και να πολλαπλασιάσουν την εκφραστική του δύναμη. Σε ορισμένες περιπτώσεις δημιουργούνται «οπτικολεκτικά κείμενα», όπου τα όρια μεταξύ λέξης και εικόνας γίνονται ιδιαίτερα ρευστά.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιλέχθηκαν τρία σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία, τα οποία πραγματεύονται βασικά συναισθήματα και κοινωνικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας, όπως ο φόβος, η αυτοπεποίθηση, η απομόνωση και η λύπη. Τα βιβλία αυτά είναι : Το Λιοντάρι μέσα μας της Rachel Bright, Η Αόρατη του Tom Percival και Το Καταφύγιο της Λύπης της Anne Booth. Η επιλογή τους βασίστηκε στο γεγονός ότι παρουσιάζουν έντονα στοιχεία πολυτροπικής αφήγησης και προσφέρουν πλούσιες δυνατότητες παιδαγωγικής αξιοποίησης για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης στην προσχολική ηλικία.

Για κάθε βιβλίο παρουσιάζεται αρχικά μια σύντομη περίληψη και ανάλυση της ιστορίας, με έμφαση στα συναισθηματικά και πολυτροπικά στοιχεία της αφήγησης. Στη συνέχεια προτείνονται δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, οι οποίες είναι προσαρμοσμένες στις

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

ανάγκες και τις δυνατότητες παιδιών ηλικίας 3-6 ετών. Οι δραστηριότητες αυτές έχουν ως στόχο να ενθαρρύνουν τα παιδιά να εκφράσουν σκέψεις, συναισθήματα και εμπειρίες μέσα από τη δημιουργία ιστοριών, την προφορική αφήγηση και τη συμβολική γραφή.

Η δημιουργική γραφή αποτελεί ένα σημαντικό παιδαγωγικό εργαλείο στην προσχολική εκπαίδευση, καθώς δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να αναπτύξουν τη φαντασία τους, να ενισχύσουν τη γλωσσική τους έκφραση και να συνδέσουν τις ιστορίες που ακούν με τις προσωπικές τους εμπειρίες. Παράλληλα, μέσα από τη δημιουργία και την ανταλλαγή ιστοριών καλλιεργείται η ενσυναίσθηση, καθώς τα παιδιά μαθαίνουν να κατανοούν τα συναισθήματα και τις εμπειρίες των άλλων. Με τον τρόπο αυτό, η αξιοποίηση των εικονογραφημένων βιβλίων σε συνδυασμό με δραστηριότητες δημιουργικής γραφής μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών στην προσχολική ηλικία.

6.1 Το λιοντάρι μέσα μας - Rachel Bright , εικονογράφηση Jim Field

Το εικονογραφημένο βιβλίο *Το Λιοντάρι μέσα μας* της Rachel Bright , με εικονογράφηση του Jim Field (2015) και ελληνική μετάφραση από τον Φίλιππο Μανδηλαρά, κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Πατάκη και απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας (3-6 ετών). Το βιβλίο αυτό, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα παιδικού βιβλίου που αξιοποιεί τη διαλεκτική σχέση εικόνας και λόγου για τη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Η ιστορία απευθύνεται κυρίως σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και επικεντρώνεται στην ανακάλυψη της αυτοπεποίθησης και της δύναμης που κρύβεται μέσα στον κάθε χαρακτήρα.

Η κεντρική ιδέα του βιβλίου είναι ότι η γενναιότητα δεν εξαρτάται από το μέγεθος. Η αφήγηση ακολουθεί ένα μικρό ποντίκι που νιώθει αδύναμο και φοβισμένο μπροστά στις προκλήσεις της καθημερινότητας, καθώς κανένας δεν το παρατηρεί. Έτσι, ονειρεύεται να γίνει δυνατό, γενναίο και δημοφιλές, όπως το λιοντάρι. Μαζεύει όλο το θάρρος του και αποφασίζει να κυνηγήσει το όνειρο του πηγαίνοντας να ζητήσει βοήθεια από το λιοντάρι. Μέσα από τη συνάντηση με το λιοντάρι, το ποντίκι ανακαλύπτει ότι διαθέτει θάρρος και δύναμη, τα οποία μπορεί και αξιοποιήσει. Η ιστορία υπογραμμίζει τη σημασία της ενσυναίσθησης και της φιλίας, καθώς η υποστήριξη του λιονταριού γίνεται καταλύτης για την προσωπική ανάπτυξη του ποντικιού. Το μικρό ποντικάκι που πρωταγωνιστεί νιώθει αρχικά συνεσταλμένο και ντροπαλό αλλά μέσα από τη συνάντηση του με το μεγάλο λιοντάρι και την φιλία που

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

αναπτύχθηκε μεταξύ τους αντιλαμβάνεται ότι και το πιο μικρό πλάσμα μπορεί να έχει καρδιά λιονταριού. Αυτή η μεταφορική θεματική επιτρέπει στα παιδιά να διερευνήσουν έννοιες όπως το θάρρος, η αυτοπεποίθηση και η ενσυναίσθηση με έναν άμεσο και συναισθηματικά προσβάσιμο τρόπο.

Η εικονογράφηση αποτελεί κρίσιμο μέσο για τη μετάδοση των συναισθημάτων. Ο Jim Field χρησιμοποιεί έντονα χρώματα εκφράσεις προσώπου και στάσεις σώματος των χαρακτήρων, ώστε τα οπτικά στοιχεία να ενισχύουν την αφήγηση και να προσφέρουν πρόσθετη πληροφορία για τη ψυχολογική κατάσταση των ηρώων. Η χρήση της κλιμάκωσης του μεγέθους των χαρακτήρων εντείνει τη διαφορά ισχύος και φόβου, ενώ η οπτική γωνία και η κίνηση στο χώρο δημιουργούν δυναμική και ενδιαφέρον στον αναγνώστη. Η εικονογράφηση του Jim Field ενισχύει το μήνυμα του κειμένου μέσα από την έκφραση, το χρώμα και τη σύνθεση. Οι ζωηρές αποχρώσεις και οι λεπτομερείς εκφράσεις των χαρακτήρων μεταφέρουν πληροφορίες για τις συναισθηματικές καταστάσεις τόσο των ηρώων όσο και του πλαισίου, δίνοντας τη δυνατότητα στα παιδιά να αναγνωρίζουν και να συζητούν οπτικά τα συναισθήματα. Η πολυτροπική σχέση εικόνας - λόγου στο συγκεκριμένο βιβλίο διευκολύνει την πρόσληψη και την ερμηνεία συναισθημάτων που δεν εκφράζονται ρητά με λέξεις, αλλά «διαβάζονται» μέσα από οπτικά στοιχεία.

Συνδεδεμένο με τα θεωρητικά πλαίσια που αναπτύχθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, το βιβλίο αυτό αναδεικνύει την πολυτροπικότητα ως εργαλείο συναισθηματικής νοηματοδότησης (Arizpe & Styles, 2004, Martizen & Jarmon, 2012). Η εικονογράφηση και το κείμενο λειτουργούν συμπληρωματικά, δίνοντας στα παιδιά τη δυνατότητα να παρατηρούν λεπτομέρειες, να αναγνωρίζουν να ερμηνεύουν συναισθήματα, όπως φόβο, αμηχανία αλλά και θάρρος. Παράλληλα, η αφήγηση επιτρέπει τη σύνδεση των συναισθημάτων των ηρώων με προσωπικές εμπειρίες των παιδιών, ενισχύοντας την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης (Αλεφαντινού, 2023).

Η εκπαιδευτική διάσταση του βιβλίου είναι σαφής: μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο για δραστηριότητες που ενθαρρύνουν τη συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα, την αυτοπεποίθηση, τη φιλία και τη συνεργασία. Η μεταφορική χρήση του «Λιονταριού μέσα μας» λειτουργεί ως ισχυρό εργαλείο για την ανάπτυξη αυτοαντίληψης και συναισθηματικής νοημοσύνης στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Από παιδαγωγική άποψη, το βιβλίο αυτό μπορεί να ενταχθεί σε δραστηριότητες κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης στο νηπιαγωγείο, καθώς

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

προσφέρει ένα ασφαλές περιβάλλον για τη διαχείριση του φόβου, της ντροπής και της αυτοπεποίθησης. Παράλληλα, ενθαρρύνει τα παιδιά να κατανοήσουν ότι οι ίδιοι και οι συνομήλικοί τους μπορεί να έχουν διαφορετικές εσωτερικές εμπειρίες από αυτές που δείχνουν εξωτερικά. Η χρήση του βιβλίου στο σχολικό πλαίσιο μπορεί να συνοδεύεται από δραστηριότητες παρατήρησης, συζήτησης, δραματοποίησης και δημιουργικής γραφής, ώστε να ενισχυθεί η ικανότητα των παιδιών να ταυτίζονται με χαρακτήρες, να ονοματίζουν συναισθήματα και να αναπτύσσουν δεξιότητες ενσυναίσθησης.

Συνολικά, *Το Λιοντάρι μέσα μας* αναδεικνύεται ως ένα πολυτροπικό παιδικό βιβλίο που αξιοποιεί αποτελεσματικά τη διαλεκτική εικόνας και λόγου για τη συναισθηματική και κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, συνδέοντας άμεσα θεωρία και πρακτική.

6.1.2 Προτεινόμενες δραστηριότητες για *Το Λιοντάρι μέσα μας*

A. Τίτλος: Το μικρό μου λιοντάρι

Ηλικία: 3-4 ετών

Περιγραφή : Τα παιδιά καλούνται να δημιουργήσουν μια μικρή ιστορία ή ζωγραφιά για ένα μικρό λιοντάρι που νιώθει φόβο αλλά βρίσκει θάρρος Μπορούν να χρησιμοποιήσουν απλές λέξεις ή να πουν την ιστορία προφορικά, ενώ ο/η νηπιαγωγός καταγράφει.

Υλικά: Χαρτιά, μαρκαδόροι, μολύβια, ξυλομπογιές.

Στόχος: Ανάπτυξη συναισθηματικής έκφρασης , ενίσχυση λογοτεχνικής δημιουργικότητας και σύνδεση προσωπικών εμπειριών με ιστορίες.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα μπορέσουν να αναγνωρίσουν και να εκφράσουν συναισθήματα φόβου και θάρρους, αναπτύσσοντας ενσυναίσθηση και βασικές αφηγηματικές δεξιότητες.

B. Τίτλος: Ο φίλος του φόβου

Ηλικία: 5-6 ετών

Περιγραφή: Τα παιδιά δημιουργούν έναν μικρό διάλογο ανάμεσα σε ένα ζώο (ή φανταστικό χαρακτήρα) και τον «φόβο» του. Ο διάλογος μπορεί να ζωγραφιστεί ή να ειπωθεί προφορικά, με απλές φράσεις ή εικονογραφικά συννεφάκια σκέψης.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Υλικά: Χαρτιά, μολύβια, μαρκαδόροι, αυτοκόλλητα για χαρακτήρες, πινακίδα ή καρτέλες διαλόγου.

Στόχος: Ανάπτυξη αναγνώρισης συναισθημάτων, αυτοπαρατήρησης, και δημιουργικής σκέψης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα μάθουν να ονομάζουν τα συναισθήματα τους και να τα διαχειρίζονται μέσα από απλή ιστορία, ενώ θα ενισχύσουν την ικανότητα προφορικής έκφρασης.

Γ. Τίτλος: Ημερολόγιο θάρρους

Ηλικία: 4-6 ετών

Περιγραφή: παιδιά καταγράφουν ή ζωγραφίζουν μια μικρή στιγμή της ημέρας τους όπου ένιωσαν θάρρος ή βοήθησαν κάποιον άλλο. Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει σε ατομικό ή ομαδικό πλαίσιο.

Υλικά: Χαρτιά ή μικρά τετράδια, μολύβια, χρώματα, αυτοκόλλητα για επιβράβευση.

Στόχος: Ανάπτυξη αυτοαντίληψης, ενσυναίσθησης και σύνδεση προσωπικών εμπειριών με αφηγήσεις.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα κατανοήσουν τι σημαίνει θάρρος στην καθημερινότητα τους και θα μάθουν να μοιράζονται τις εμπειρίες τους με τους άλλους.

Δ. Τίτλος: Χρώματα των συναισθημάτων

Ηλικία: 3-5 ετών

Περιγραφή: Τα παιδιά ζωγραφίζουν σκηνές από το βιβλίο ή δικές τους ιστορίες χρησιμοποιώντας χρώματα για να εκφράσουν τα συναισθήματα, όπως χαρά, φόβο ή θάρρος. Ο/η νηπιαγωγός καθοδηγεί τα παιδιά να μιλήσουν για την επιλογή των χρωμάτων.

Υλικά: Χαρτιά, ξυλομπογές, μαρκαδόροι, νερομπογιές, πινακίδα ή χαρτόνια.

Στόχος: Ανάπτυξη οπτικής και πολυτροπικής αντίληψης και συναισθηματικής έκφρασης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα συνδέσουν τα χρώματα με συναισθήματα και θα μάθουν να επικοινωνούν μη λεκτικά, ενισχύοντας τη δημιουργικότητα και την παρατήρηση.

6.2 Η Αόρατη - Tom Percival , εικονογράφηση Tom Percival

Το εικονογραφημένο βιβλίο *Η Αόρατη* του Tom Percival αποτελεί ένα σύγχρονο έργο παιδικής λογοτεχνίας που πραγματεύεται ζητήματα κοινωνικής ευαισθησίας, συναισθηματικής απομόνωσης και ενσυναίσθησης. Το βιβλίο απευθύνεται κυρίως σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και πρώτης σχολικής ηλικίας και ανήκει στη σειρά βιβλίων του συγγραφέα που επικεντρώνεται στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Μέσα από την πολυτροπική σχέση εικόνας και κειμένου, η αφήγηση προσεγγίζει με ευαισθησία ζητήματα κοινωνικής ανισότητας και συναισθηματικής αορατότητας.

Η ιστορία επικεντρώνεται στη μικρή Ιζαμπέλα, ένα κορίτσι που βιώνει σημαντικές αλλαγές στη ζωή της όταν η οικογένειά της αναγκάζεται να μετακομίσει σε μια πιο φτωχή γειτονία. Η καθημερινότητα της Ιζαμπελ γίνεται δύσκολη, καθώς αισθάνεται ότι οι γύρω της δεν την προσέχουν και δεν αντιλαμβάνονται τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει. Σταδιακά, το συναίσθημα της απομόνωσης γίνεται τόσο έντονο ώστε η ηρωίδα αρχίζει να νιώθει ότι γίνεται κυριολεκτικά αόρατη, πράγμα που αποτυπώνεται και στην εικονογράφηση. Ωστόσο, μέσα από μια πράξη καλοσύνης προς ένα άλλο παιδί που αντιμετωπίζει παρόμοιες δυσκολίες, η Ιζαμπελ ανακαλύπτει τη δύναμη της αλληλεγγύης και της ενσυναίσθησης.

Η εικονογράφηση του Tom Percival διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη συναισθηματική νοηματοδότηση της ιστορίας. Μέσα από τη χρήση διαφορετικών χρωματικών τόνων και οπτικών αντιθέσεων αποδίδεται η σταδιακή μετάβαση της ηρωίδας από την κοινωνική της ορατότητα στην αίσθηση της αορατότητας. Οι σκηνές όπου η Ιζαμπελ παρουσιάζεται σχεδόν διάφανη λειτουργούν ως οπτική μεταφορά της συναισθηματικής της κατάστασης, επιτρέποντας στα παιδιά να αντιληφθούν με άμεσο τρόπο την εμπειρία της μοναξιάς και της κοινωνικής απομόνωσης. Η εικόνα, επομένως, δεν λειτουργεί απλώς συμπληρωματικά προς το κείμενο, αλλά αποτελεί βασικό φορέα νοήματος και συναισθηματικής πληροφορίας.

Η πολυτροπική αυτή αφήγηση επιτρέπει στους μικρούς αναγνώστες να κατανοήσουν σύνθετα κοινωνικά και συναισθηματικά ζητήματα μέσα από οπτικά και αφηγηματικά στοιχεία. Η σύνδεση εικόνας και λόγου ενισχύει την ικανότητα των παιδιών να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα των χαρακτήρων, να ερμηνεύουν κοινωνικές καταστάσεις και να αναπτύσσουν ενσυναίσθηση. Παράλληλα, η ιστορία ενθαρρύνει τη συζήτηση γύρω από θέματα όπως η φιλία, η αποδοχή, η κοινωνική ευαισθησία και η σημασία της αλληλεγγύης.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Από παιδαγωγική σκοπιά, το βιβλίο προσφέρει σημαντικές δυνατότητες αξιοποίησης στο πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης. Μέσα από δραστηριότητες αφήγησης, συζήτησης και δημιουργικής έκφρασης, τα παιδιά μπορούν να διερευνήσουν τα συναισθήματα της ηρωίδας και να τα συνδέσουν με δικές τους εμπειρίες. Η αξιοποίηση του βιβλίου στην εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων, όπως η κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων, η ενίσχυση της συνεργασίας και η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης.

Συνολικά, *Η Αόρατη* αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό εικονογραφημένο βιβλίο, το οποίο μέσα από την πολυτροπική του αφήγηση αναδεικνύει ζητήματα κοινωνικής ευαισθησίας και συναισθηματικής κατανόησης. Η ιστορία της Ίζαμπελ λειτουργεί ως αφετηρία για την ανάπτυξη ενσυναίσθησης και κοινωνικής συνείδησης στα παιδιά προσχολικής ηλικίας.

6.2.1 Προτεινόμενες δραστηριότητες για την *Αόρατη*

A. Τίτλος: Αν ήμουν αόρατος/η για μια μέρα

Ηλικία: 4-6 ετών

Περιγραφή: Με αφορμή την ιστορία της Ίζαμπελ, τα παιδιά καλούνται να σκεφτούν τι θα έκαναν αν ήταν αόρατα για μια ημέρα. Αρχικά συζητούν σε κύκλο τις ιδέες τους και στη συνέχεια ζωγραφίζουν ή αφηγούνται μια μικρή ιστορία για τις πράξεις τους. Ο/η εκπαιδευτικός καταγράφει προφορικά τις ιδέες των παιδιών δημιουργώντας ένα μικρό συλλογικό κείμενο της τάξης.

Υλικά: Χαρτιά, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, χαρτόνι για τη δημιουργία συλλογικής αφίσας.

Στόχος: Η δραστηριότητα στοχεύει στην ανάπτυξη της φαντασίας, της προφορικής αφήγησης και της ικανότητας έκφρασης συναισθημάτων, ενώ παράλληλα ενθαρρύνει τα παιδιά να σκεφτούν πώς οι πράξεις τους επηρεάζουν τους άλλους.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά αναμένεται να αναπτύξουν τη δημιουργική τους σκέψη, να εκφράσουν ιδέες και συναισθήματα μέσα από την αφήγηση και να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της παρουσίας και της αποδοχής μέσα σε μια ομάδα.

B. Τίτλος: Μια ιστορία για έναν αόρατο φίλο

Ηλικία: 3-6 ετών

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Περιγραφή: Τα παιδιά δημιουργούν μια σύντομη ιστορία για έναν «αόρατο φίλο » που χρειάζεται βοήθεια ή υποστήριξη. Η ιστορία μπορεί να παρουσιαστεί με ζωγραφιά ή προφορική αφήγηση. Στη συνέχεια τα παιδιά παρουσιάζουν την ιστορία τους στην ομάδα και συζητούν πώς ο φίλος τους ένιωσε καλύτερα.

Υλικά: Χαρτιά ζωγραφικής, ξυλομπογιές, μαρκαδόροι, καρτέλες αφήγησης.

Στόχος: Η δραστηριότητα στοχεύει στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της ικανότητας κατανόησης συναισθημάτων των άλλων, μέσα από την αφήγηση και τη δημιουργία ιστοριών.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά αναμένεται να αναπτύξουν μεγαλύτερη ευαισθησία απέναντι στα συναισθήματα των άλλων και να κατανοήσουν τη σημασία της βοήθειας και της υποστήριξης μεταξύ των ανθρώπων.

Γ. Τίτλος: Το γράμμα στην Ίζαμπελ

Ηλικία: 5-6 ετών

Περιγραφή: Τα παιδιά καλούνται να δημιουργήσουν ένα μικρό «γράμμα» προς την Ίζαμπελ στο οποίο θα της λένε τι θα έκαναν για να τη βοηθήσουν να μην αισθάνεται αόρατη. Το γράμμα μπορεί να περιλαμβάνει ζωγραφιές, σύμβολα ή λίγες λέξεις που γράφει ο/η εκπαιδευτικός με βάση τις ιδέες των παιδιών.

Υλικά: Χαρτί, φάκελοι, μαρκαδόροι, αυτοκόλλητα.

Στόχος: Η δραστηριότητα ενισχύει την καλλιέργεια ενσυναίσθησης , τη συμβολική γραφή και την ανάπτυξη της προφορικής και γραπτής έκφρασης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά αναμένεται να εκφράσουν συναισθήματα υποστήριξης και φροντίδας, να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας και να κατανοήσουν τη σημασία της αποδοχής.

Δ. Τίτλος: Ιστορίες που μας κάνουν ορατούς

Ηλικία: 4-6 ετών

Περιγραφή: Σε μικρές ομάδες, τα παιδιά δημιουργούν μια μικρή ιστορία για ένα παιδί που νιώθει «αόρατο» αλλά τελικά βρίσκει φίλους που το βοηθούν να νιώσει σημαντικό. Η ιστορία παρουσιάζεται με ζωγραφιές ή απλή δραματοποίηση.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Υλικά: Χαρτιά, μπογιές , απλά υλικά δραματοποίησης (καπέλα, υφάσματα)

Στόχος: Η δραστηριότητα στοχεύει στην ανάπτυξη συνεργασίας, αφηγηματικής σκέψης και κοινωνικοσυναισθηματικής κατανόησης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά αναμένεται να αναπτύξουν δεξιότητες συνεργασίας, να εκφράσουν συναισθήματα μέσα από τη δημιουργία ιστοριών και να κατανοήσουν τη σημασία της αποδοχής μέσα στην ομάδα.

6.3 Το Καταφύγιο της Λύπης - Anne Booth, εικονογράφηση David Litchfield

Το εικονογραφημένο βιβλίο *Το Καταφύγιο της Λύπης* της Anne Booth , με εικονογράφηση του David Litchfield, αποτελεί ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο έργο παιδικής λογοτεχνίας που πραγματεύεται το συναίσθημα της λύπης και τη σημασία της συναισθηματικής υποστήριξης. Το βιβλίο απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας και εντάσσεται στην κατηγορία εικονογραφημένων βιβλίων που προσεγγίζουν σύνθετα συναισθήματα μέσα από συμβολικές αφηγήσεις.

Η ιστορία ακολουθεί ένα μικρό παιδί που βιώνει έντονη λύπη και αναζητά έναν χώρο όπου μπορεί να αισθανθεί ασφάλεια και κατανόηση. Μέσα από τη δημιουργία ενός συμβολικού «καταφυγίου», ο χαρακτήρας βρίσκει ένα χώρο αποδοχής, όπου μπορεί να μοιραστεί τα συναισθήματα του και να αισθανθεί λιγότερο μόνος.

Η εικονογράφηση του David Litchfield, συμβάλλει καθοριστικά στην απόδοση της συναισθηματικής ατμόσφαιρας του βιβλίου. Μέσα από απαλά χρώματα, εκφραστικές στάσεις σώματος και προσεκτική σύνθεση των εικόνων, αποδίδεται η σταδιακή μετάβαση από τη μοναξιά και τη θλίψη προς τη συναισθηματική ανακούφιση και τη συντροφικότητα. Οι εικόνες λειτουργούν ως σημαντικοί φορείς συναισθηματικής πληροφορίας, επιτρέποντας στα παιδιά να αναγνωρίσουν και να κατανοήσουν το συναίσθημα της λύπης μέσα από οπτικά στοιχεία.

Η πολυτροπική σχέση εικόνας και λόγου στο βιβλίο ενισχύει τη δυνατότητα των παιδιών να προσεγγίσουν σύνθετα συναισθήματα με τρόπο κατανοητό και ασφαλή. Μέσα από την αφήγηση, τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να αντιληφθούν ότι η λύπη αποτελεί ένα φυσιολογικό συναίσθημα και ότι η έκφραση και η κοινή εμπειρία των συναισθημάτων μπορούν να συμβάλουν στην ανακούφιση και την κατανόηση. Η ιστορία , επομένως, λειτουργεί ως ένα σημαντικό εργαλείο ανάπτυξης της ενσυναίσθησης και της κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης.

Τσίτλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Από παιδαγωγική σκοπιά, το βιβλίο προσφέρει σημαντικές δυνατότητες αξιοποίησης στην προσχολική εκπαίδευση, καθώς επιτρέπει την προσέγγιση ενός δύσκολου συναισθήματος μέσα από μια ασφαλή και συμβολική αφήγηση. Μέσα από δραστηριότητες δημιουργικές έκφρασης και αφήγησης, τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν, να εκφράσουν και να μοιραστούν τα συναισθήματα τους, ενισχύοντας την αυτογνωσία και την ενσυναίσθηση.

Συνολικά, Το Καταφύγιο της Λύπης αποτελεί ένα σημαντικό εικονογραφημένο βιβλίο που αναδεικνύει το ρόλο της παιδικής λογοτεχνίας στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών , προσφέροντας ένα πλαίσιο κατανόησης και αποδοχής των συναισθημάτων.

6.3.1 Προτεινόμενες δραστηριότητες για *Το Καταφύγιο της Λύπης*

A. Τίτλος: Το δικό μου καταφύγιο συναισθημάτων

Ηλικία: 3-6 ετών

Περιγραφή: Με αφορμή το συμβολικό καταφύγιο που παρουσιάζεται στο βιβλίο, τα παιδιά καλούνται να φανταστούν και να δημιουργήσουν το δικό τους «καταφύγιο συναισθημάτων». Αρχικά γίνεται συζήτηση για το πώς αισθάνεται κανείς όταν είναι λυπημένος και τι μπορεί να τον βοηθήσει να νιώσει καλύτερα. Στη συνέχεια, τα παιδιά ζωγραφίζουν ή αφηγούνται μια μικρή ιστορία για ένα χώρο όπου μπορούν να πάνε όταν αισθάνονται λύπη. Ο/η εκπαιδευτικός καταγράφει τις αφηγήσεις των παιδιών δημιουργώντας ένα συλλογικό κείμενο της τάξης.

Υλικά: Χαρτιά ζωγραφικής, ξυλομπογές, μαρκαδόροι , χαρτόνια.

Στόχος: Η δραστηριότητα στοχεύει στην αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων, καθώς και στην ανάπτυξη της δημιουργικής αφήγησης και της φαντασίας.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά αναμένεται να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα σχετικά με τη λύπη και να κατανοήσουν ότι υπάρχουν τρόποι αντιμετώπισης των δύσκολων συναισθημάτων μέσα από τη στήριξη και την επικοινωνία.

B. Τίτλος: Μια ιστορία που διώχνει τη λύπη

Ηλικία: 4-6 ετών

Περιγραφή: Τα παιδιά καλούνται να δημιουργήσουν μια μικρή ιστορία στην οποία ένας χαρακτήρας (παιδί ή ζώο) αισθάνεται λυπημένος, αλλά μέσα από τη βοήθεια ενός φίλου ή

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»
μιας καλής πράξης καταφέρνει να νιώσει καλύτερα. Η ιστορία μπορεί να παρουσιαστεί μέσω ζωγραφιάς ή προφορικής αφήγησης.

Υλικά: Χαρτιά, μολύβια, μαρκαδόροι, κάρτες / ζάρια αφήγησης.

Στόχος: Η δραστηριότητα στοχεύει στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της ικανότητας κατανόησης των συναισθημάτων των άλλων, καθώς και στην ενίσχυση της δημιουργικής σκέψης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα μπορέσουν να αναγνωρίσουν το συναίσθημα της λύπης και να προτείνουν τρόπους αντιμετώπισής του μέσα από τη φιλία, τη βοήθεια και τη συνεργασία.

Γ. Τίτλος: Το γράμμα παρηγοριάς

Ηλικία: 5-6 ετών

Περιγραφή: Τα παιδιά δημιουργούν ένα μικρό « γράμμα παρηγοριάς » προς τον χαρακτήρα της ιστορίας που αισθάνεται λυπημένος. Το γράμμα μπορεί να περιλαμβάνει ζωγραφιές, σύμβολα, ή απλές λέξεις.

Υλικά: Χαρτί, φάκελοι, μαρκαδόροι, αυτοκόλλητα.

Στόχος: Η δραστηριότητα αποσκοπεί στην ανάπτυξη της συναισθηματικής έκφρασης, της ενσυναίσθησης και της συμβολικής γραφής.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά αναμένεται να εκφράσουν συναισθήματα φροντίδας και υποστήριξης , να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας και να κατανοήσουν τη σημασία της συναισθηματικής υποστήριξης μεταξύ των ανθρώπων .

Δ. Τίτλος: Ιστορίες φιλίας στο καταφύγιο

Ηλικία: 4-6 ετών

Περιγραφή: Τα παιδιά, σε μικρές ομάδες, δημιουργούν μια σύντομη ιστορία που εκτυλίσσεται μέσα σε ένα « καταφύγιο συναισθημάτων», όπου διαφορετικοί χαρακτήρες μοιράζονται τις σκέψεις και τα συναισθήματα τους. Η ιστορία παρουσιάζεται μέσω ζωγραφιών και δραματοποίησης.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Υλικά: Χαρτιά ζωγραφικής, μπογιές, απλά υλικά δραματοποίησης (υφάσματα, καπέλα, κάρτες χαρακτήρων).

Στόχος: Η δραστηριότητα στοχεύει στην ανάπτυξη συνεργατικών δεξιοτήτων, αφηγηματικής σκέψης και κοινωνικοσυναισθηματικής κατανόησης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα μάθουν να συνεργάζονται, να εκφράζουν συναισθήματα μέσα από ιστορίες και να αντιλαμβάνονται τη σημασία της αλληλοϋποστήριξης.

6.4 Ο Τίτος, το μικρό χελωνάκι που τα κατάφερε! - Πρωτότυπο εικονογραφημένο παραμύθι

Το πρωτότυπο εικονογραφημένο παραμύθι *Ο Τίτος, το μικρό χελωνάκι που τα κατάφερε!* αποτελεί μια δημιουργική σύνθεση με βασικό θεματικό άξονα την αυτοπεποίθηση, την αποδοχή του εαυτού και τη διαχείριση του φόβου κατά την είσοδο στο σχολικό περιβάλλον. Το βιβλίο απευθύνεται κυρίως σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας και εντάσσεται στην κατηγορία των εικονογραφημένων βιβλίων που προσεγγίζουν ζητήματα κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης μέσα από συμβολικούς χαρακτήρες και οικείες εμπειρίες.

Η ιστορία ακολουθεί τον Τίτο, ένα μικρό χελωνάκι που ετοιμάζεται να πάει για πρώτη φορά στο σχολείο. Η νέα αυτή εμπειρία γεννά έντονα συναισθήματα άγχους, ανασφάλειας και φόβου, τα οποία παρουσιάζονται συμβολικά ως ένα βαρύ φορτίο πάνω στο καβούκι του. Ο ήρωας νιώθει διαφορετικός από τα υπόλοιπα ζώα, απομονώνεται και αμφισβητεί την αξία του. Με τη στήριξη, όμως, της δασκάλας του, μιας σοφής κουκουβάγιας, αρχίζει σταδιακά να αναγνωρίζει τις δυνατότητες του και να αποδέχεται τον εαυτό του.

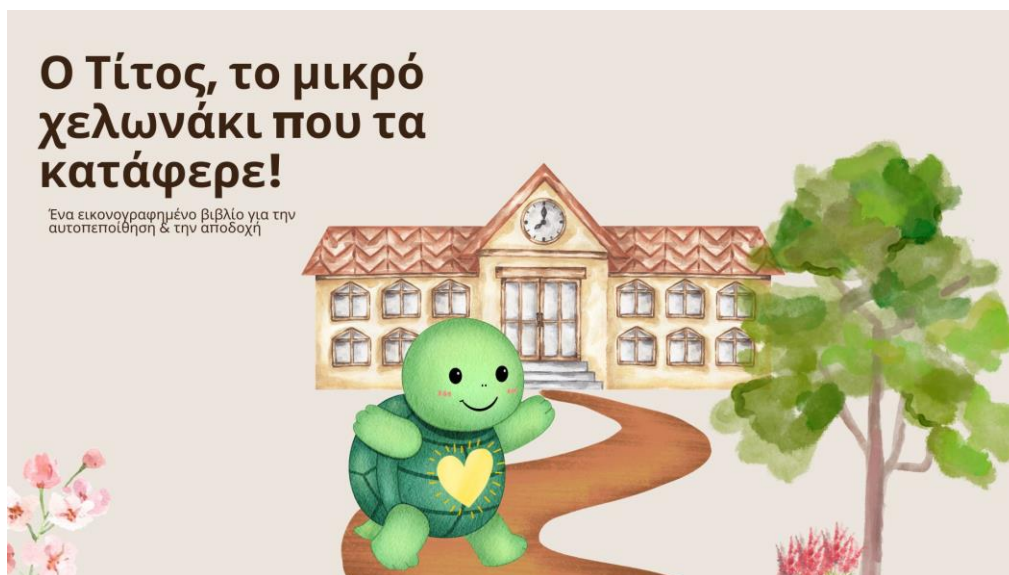
Η εικονογράφηση του παραμυθιού διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην απόδοση των συναισθημάτων του ήρωα. Μέσα από την εναλλαγή εκφράσεων, στάσεων σώματος, χρωμάτων και οπτικών συμβόλων αποδίδεται η πορεία του Τίτου από τον φόβο και την εσωστρέφεια προς τη χαρά, την εξωστρέφεια και τη σύνδεση με τους άλλους. Ιδιαίτερη συμβολική είναι η εικόνα του καβουκιού, το οποίο λειτουργεί τόσο ως μέσο προστασίας όσο και ως σύμβολο απομόνωσης, ενώ ο καθρέφτης αναδεικνύει τη διαδικασία αυτογνωσίας και θετικής αυτοεικόνας.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Η πολυτροπική σχέση εικόνας και λόγου ενισχύει την κατανόηση σύνθετων συναισθηματικών εμπειριών από τα παιδιά, καθώς επιτρέπει την ταυτόχρονη πρόσληψη λεκτικών και οπτικών μηνυμάτων. Μέσα από την αφήγηση, τα παιδιά έχουν την δυνατότητα να αναγνωρίσουν φόβους σχετικούς με το σχολείο, να κατανοήσουν ότι η διαφορετικότητα δεν αποτελεί μειονέκτημα και να αντιληφθούν τη σημασία της αυτοαποδοχής και της φιλίας.

Από παιδαγωγική σκοπιά, το παραμύθι προσφέρει σημαντικές δυνατότητες αξιοποίησης στην προσχολική εκπαίδευση καθώς μπορεί να λειτουργήσει ως αφορμή για δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, συναισθηματικής αγωγής και ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης. Μέσα από βιωματικές και δημιουργικές προσεγγίσεις, τα παιδιά μπορούν να εκφράσουν προσωπικές εμπειρίες, να διαχειριστούν ανησυχίες σχετικές με το σχολείο και να ενισχύσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες.

Συνολικά, το παραμύθι *Ο Τίτος, το μικρό χελωνάκι που τα κατάφερε!* αναδεικνύει τον ρόλο της παιδικής λογοτεχνίας ως μέσου συναισθηματικής ενδυνάμωσης και προσωπικής ανάπτυξης, προσφέροντας στα παιδιά ένα αισιόδοξο μήνυμα αποδοχής, θάρρους και πίστης στον εαυτό τους.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Οι φόβοι του και τα **αν** συνεχώς μεγάλωναν στο μικρό του κεφαλάκι.

Ώσπου οι μεγαλύτεροι του φόβοι άρχισαν να γίνονται αληθινοί!
Όλα τα ζωάκια έτρεχαν γρήγορα στην αυλή...Ο Τίτος προσπαθούσε μα ήταν πολύ αργός και έτσι κατέληγε πάντα μόνος...

«Είμαι πολύ αργός »

σκέφτηκε. Και κρύφτηκε μέσα στο καβούκι του.

Στην τάξη, τα άλλα ζωάκια μιλούσαν και γελούσαν.

Μα ο Τίτος ήταν πνιγμένος μέσα στις **αρνητικές** σκέψεις και έτσι δεν έβγαζε άχνα.

« Κανένας δεν θέλει να κάνει παρέα **μαζί μου**» σκέφτηκε κρυμμένος κάτω από το θρανίο του και ένωσε βαριά τη καρδιά του.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και
εικονογραφημένο βιβλίο»

Η δασκάλα , η σοφή κουκουβάγια , τον
πλησίασε.
« Τίτο, θέλεις να δοκιμάσουμε κάτι μαζί;» του
είπε στοργικά.

Του ψιθύρισε « Πες, είμαι **αρκετός**, όπως είμαι.»
Ο Τίτος δίστασε..αλλά το είπε σιγά σιγά.

«Είμαι...**αρκετός**...όπως...είμαι»

« Τίτο, πρέπει να πιστέψεις στον εαυτό σου! »
του είπε η κουκουβάγια και τον οδήγησε
μπροστά από ένα καθρέφτη.

« Πρέπει να δεις σε εσένα αυτό που θες οι άλλοι να
βλέπουν όταν σε κοιτάζουν. Αγάπα τον εαυτό σου
και όσα θες θα γίνουν πραγματικότητα! »

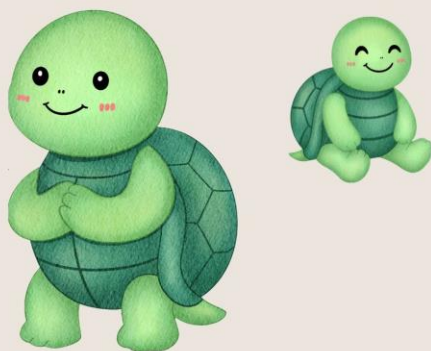
Ο Τίτος κοιταζόταν στον άδειο καθρέφτη και
συγκεντρωνόταν , προσπαθώντας να βρει μέσα του
τη δύναμη να πιστέψει στον εαυτό του.

Ξαφνικά, άρχισαν να εμφανίζονται στον καθρέφτη
όλες οι πτυχές του εαυτού του, που από το φόβο
τις είχε πια ξεχάσει.

Το είπε ξανά λίγο πιο εύκολα.
« **Είμαι αρκετός...όπως είμαι**»

Και κάτι ένιωσε να ζεσταίνεται μέσα του.

« **Μπορώ να προσπάθησω**»

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Την επόμενη μέρα είπε
« Δεν είμαι **μόνος**».

Σιγά σιγά, ο Τίτος άρχισε να βγαίνει από
το καβούκι του όλο και περισσότερο.

Μια μέρα, ένα λαγουδάκι τον πλησίασε.
« Θες να παίξουμε; » τον ρώτησε.

Ο Τίτος ενθουσιάστηκε , χαμογέλασε και του είπε
« Ναι...θέλω!»

Ο Τίτος δεν έτρεχε γρήγορα. Αλλά γελούσε πολύ.

Τα άλλα ζωάκια άρχισαν να τον γνωρίζουν και να
γίνονται φίλοι. Και τότε ο Τίτος κατάλαβε κάτι
σημαντικό...

6.4.1 Η συμβολή του παραμυθιού στη διερεύνηση των στόχων της παρούσας εργασίας

Το πρωτότυπο εικονογραφημένο παραμύθι «Ο Τίτος, το μικρό χελωνάκι που τα κατάφερε!» δημιουργήθηκε με στόχο να λειτουργήσει ως παιδαγωγικό εργαλείο διερεύνησης των βασικών αξόνων της παρούσας εργασίας, οι οποίοι αφορούν τη συναισθηματική κατανόηση, την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και την καλλιέργεια κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία. Η επιλογή ενός ήρωα που βιώνει άγχος, ανασφάλεια και φόβο απέναντι σε μια νέα εμπειρία, όπως η είσοδος στο σχολείο, επιτρέπει στα παιδιά να αναγνωρίσουν συναισθήματα που συχνά συναντούν στη δική τους καθημερινότητα και να τα συνδέσουν με προσωπικά τους βιώματα.

Μέσα από την πορεία του Τίτου, τα παιδιά έχουν την δυνατότητα να αναγνωρίσουν και να κατονομάσουν διαφορετικά συναισθήματα, να διερευνήσουν τις αιτίες που τα προκαλούν και να παρακολουθήσουν τον τρόπο με τον οποίο αυτά μεταβάλλονται κατά την εξέλιξη της ιστορίας. Η διαδικασία αυτή συνδέεται άμεσα με βασικές διαστάσεις της συναισθηματικής κατανόησης, όπως η αναγνώριση συναισθημάτων, η κατανόηση των αιτιών τους και η συναισθηματική ρύθμιση. Παράλληλα, η ταύτιση με τον ήρωα και η προσπάθεια κατανόησης των σκέψεων και των εμπειριών του συμβάλλουν στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της κοινωνικής επίγνωσης.

Η συμβολή του παραμυθιού ενισχύεται και από την πολυτροπική σχέση εικόνας και κειμένου. Η εικονογράφηση λειτουργεί ως φορέας συναισθηματικού νοήματος, καθώς οι εκφράσεις των χαρακτήρων, οι στάσεις του σώματος, τα χρώματα και τα οπτικά σύμβολα υποστηρίζουν την κατανόηση των συναισθημάτων και διευκολύνουν την ερμηνεία της αφήγησης από τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Με τον τρόπο αυτό, το παραμύθι αξιοποιεί τις αρχές του αναδυόμενου γραμματισμού και προσφέρει πολλαπλές δυνατότητες πρόσβασης στο νόημα.

Επιπλέον, το παραμύθι αποτελεί κατάλληλη αφετηρία για δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, μέσα από τις οποίες τα παιδιά καλούνται να εκφράσουν σκέψεις, συναισθήματα και

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

προσωπικές εμπειρίες, να υιοθετήσουν διαφορετικές οπτικές και να δημιουργήσουν νέες αφηγήσεις. Συνεπώς, ο «Τίτος» λειτουργεί ως ένα ολοκληρωμένο παιδαγωγικό εργαλείο που συνδέει την παιδική λογοτεχνία, τη συναισθηματική κατανόηση, την ενσυναίσθηση και τη δημιουργική έκφραση, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην επίτευξη των στόχων της παρούσας εργασίας.

6.4.2 Προτεινόμενες δραστηριότητες για το *Ο Τίτος, το μικρό χελωνάκι που τα κατάφερε!*

A. Τίτλος: Το καβούκι των συναισθημάτων

Ηλικία: 3-4 ετών

Περιγραφή: Τα παιδιά καλούνται να ζωγραφίσουν ένα χελωνάκι και πάνω στο καβούκι να αποτυπώσουν με χρώματα ή σύμβολα τα συναισθήματα που μπορεί να ένιωθε ο Τίτος την πρώτη μέρα στο σχολείο, όπως φόβο, αγωνία ή ντροπή. Στη συνέχεια, συζητούν με τον/την νηπιαγωγό τι μπορεί να βοηθήσει το χελωνάκι να νιώσει καλύτερα.

Υλικά: Χαρτιά, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, ψαλίδι, κόλλα.

Στόχος: Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων, ανάπτυξη ενσυναίσθησης και σύνδεση εικόνας με συναισθηματικές έννοιες.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα μπορέσουν να κατονομάσουν βασικά συναισθήματα, να τα αποδώσουν εικαστικά και να προτείνουν τρόπους διαχείρισης δύσκολων συναισθημάτων.

B. Τίτλος: Είμαι αρκετός όπως είμαι

Ηλικία: 4-5 ετών

Περιγραφή: Με αφορμή τη φράση που επαναλαμβάνει ο Τίτος στην ιστορία, τα παιδιά καλούνται να κοιταχτούν σε έναν καθρέφτη και να πουν μια θετική φράση για τον εαυτό τους, όπως «Είμαι καλός φίλος», «Μπορώ να προσπαθώ», «Είμαι ξεχωριστός». Ο/η νηπιαγωγός καταγράφει τις απαντήσεις και δημιουργείται μια ομαδική αφίσα αυτοεκτίμησης.

Υλικά: Καθρέφτης, χαρτόνι, μαρκαδόροι, αυτοκόλλητα.

Στόχος: Ενίσχυση αυτοεικόνας, ανάπτυξη θετικού λόγου για τον εαυτό και καλλιέργεια αυτοπεποίθησης.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα ενισχύσουν την αυτοεκτίμησή τους, θα αναγνωρίσουν προσωπικά θετικά στοιχεία και θα εκφράζονται με μεγαλύτερη σιγουριά.

Γ. Τίτλος: Αν ήμουν ο Τίτος...

Ηλικία: 4-6 ετών

Περιγραφή: Τα παιδιά καλούνται να συνεχίσουν προφορικά ή γραπτά την ιστορία απαντώντας την ερώτηση «Αν ήμουν ο Τίτος την πρώτη μέρα στο σχολείο, τι θα έκανα;». Μπορούν να προτείνουν λύσεις, να περιγράψουν πώς θα ένιωθαν ή να δημιουργήσουν ένα νέο επεισόδιο της ιστορίας.

Υλικά: Χαρτιά και μολύβια.

Στόχος: Ανάπτυξη δημιουργικής σκέψης, ενσυναίσθησης και αφηγηματικού λόγου.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα εξασκηθούν στην παραγωγή προφορικού ή/και γραπτού λόγου, θα ταυτιστούν με τον ήρωα και θα αναπτύξουν δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων.

Δ. Τίτλος: Ο φίλος του Τίτου

Ηλικία: 5-6 ετών

Περιγραφή: Τα παιδιά δημιουργούν έναν νέο ήρωα που γίνεται φίλος με τον Τίτο. Επιλέγουν ζώο, όνομα, χαρακτηριστικά και εξηγούν γιατί οι δυο τους ταιριάζουν ως φίλοι. Μπορούν να παρουσιάσουν τον ήρωα μέσα από ζωγραφιά ή μικρή ιστορία.

Υλικά: Χαρτιά, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, μολύβια, χαρτόνια.

Στόχος: Καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων, φαντασίας και δημιουργικής έκφρασης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα κατανοήσουν τη σημασία της φιλίας και της αποδοχής, ενώ θα ενισχύσουν τη φαντασία και την περιγραφική τους ικανότητα.

Ε. Τίτλος: Το σχολείο που θα ήθελε ο Τίτος

Ηλικία: 5-6 ετών

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Περιγραφή: Τα παιδιά καλούνται να σχεδιάσουν και να περιγράψουν ένα σχολείο στο οποίο ο Τίτος θα ένιωθε ασφαλής, χαρούμενος και αποδεκτός. Μπορούν να προσθέσουν χώρους παιχνιδιού, φίλους, δασκάλους ή δραστηριότητες που βοηθούν τα παιδιά να νιώθουν όμορφα.

Υλικά: Χαρτιά Α3, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, περιοδικά για κολάζ.

Στόχος: Ανάπτυξη δημιουργικής σκέψης, έκφραση αναγκών και καλλιέργεια θετικής στάσης απέναντι στο σχολικό περιβάλλον.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα εκφράσουν ιδέες για ένα υποστηρικτικό σχολείο, θα αναπτύξουν συνεργασία και θα ενισχύσουν τη θετική εικόνα για τη σχολική ζωή.

7.Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη διερεύννησε τη συμβολή του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου και της δημιουργικής γραφής στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και των ευρύτερων συναισθηματικών δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία. Μέσα από τη θεωρητική προσέγγιση της ενσυναίσθησης, της συναισθηματικής νοημοσύνης, του αναδυόμενου γραμματισμού και της πολυτροπικότητας, καθώς και μέσα από την παιδαγωγική αξιοποίηση επιλεγμένων εικονογραφημένων βιβλίων και ενός πρωτότυπου παραμυθιού, αναδείχθηκε ο ιδιαίτερα σημαντικός ρόλος της παιδικής λογοτεχνίας στη κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών ηλικίας 4-6 ετών.

Αρχικά, η μελέτη ανέδειξε ότι η ενσυναίσθηση συνιστά μια σύνθετη κοινωνικοσυναισθηματική δεξιότητα, η οποία συνδέεται στενά με τη συναισθηματική κατανόηση και τη συναισθηματική νοημοσύνη. Η ικανότητα των παιδιών να αναγνωρίζουν, να κατονομάζουν και να κατανοούν συναισθήματα του εαυτού τους και των άλλων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων, συνεργασίας και συναισθηματικής επικοινωνίας. Ιδιαίτερα σημαντική αναδείχθηκε η συμβολή της θεωρίας της Carolyn Saarni, σύμφωνα με την οποία η συναισθηματική κατανόηση αναπτύσσεται μέσα σε κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια αλληλεπίδρασης. Παράλληλα, οι θεωρητικές προσεγγίσεις των Mayer και Saloney, καθώς και του Goleman, κατέδειξαν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη περιλαμβάνει δεξιότητες όπως η αναγνώριση, η κατανόηση και η ρύθμιση των συναισθημάτων, οι οποίες καλλιεργούνται ήδη από τη προσχολική ηλικία.

Στη συνέχεια, η μελέτη ανέδειξε τη σημασία του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου ως πολυτροπικού μέσου νοηματοδότησης. Η εικόνα και ο γραπτός λόγος λειτουργούν συμπληρωματικά, συγκροτώντας ένα σύνθετο αφηγηματικό περιβάλλον μέσα στο οποίο τα παιδιά προσεγγίζουν συναισθήματα, κοινωνικές καταστάσεις και διαφορετικές οπτικές. Ιδιαίτερα στην προσχολική ηλικία, όπου τα παιδιά συχνά «διαβάζουν» πρώτα την εικόνα πριν αποκτήσουν συμβατικές αναγνωστικές δεξιότητες, η εικονογράφηση λειτουργεί ως βασικός φορέας κατανόησης και συναισθηματικής ερμηνείας. Στοιχεία όπως οι εκφράσεις του προσώπου, η στάση του σώματος, η χρωματική παλέτα και η οπτική γωνία συμβάλλουν ουσιαστικά στη μετάδοση συναισθηματικών νοημάτων και ενισχύουν την ικανότητα των παιδιών να αναγνωρίζουν συναισθηματικές καταστάσεις και να κατανοούν την οπτική του άλλου.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Ταυτόχρονα, μέσα από τη θεωρία του αναδυόμενου γραμματισμού αναδείχθηκε ότι η επαφή των παιδιών με το βιβλίο ξεκινά πολύ πριν την κατάκτηση της συμβατικής ανάγνωσης και γραφής. Η αλληλεπίδραση του παιδιού και του βιβλίου, η κοινή ανάγνωση και η ενεργή συμμετοχή στην αφήγηση συμβάλλουν στην οικοδόμηση του νοήματος, στην ανάπτυξη γλωσσικών δεξιοτήτων και στη σταδιακή κατανόηση των συναισθημάτων και των κοινωνικών εμπειριών. Το εικονογραφημένο βιβλίο λειτουργεί, επομένως, όχι μόνο ως μέσο γλωσσικής ανάπτυξης αλλά και ως μέσο κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης.

Ιδιαίτερη σημασία αποδόθηκε και στη δημιουργική γραφή ως διαδικασία συναισθηματικής έκφρασης και επεξεργασίας εμπειριών. Μέσα από δραστηριότητες όπως η αλλαγή οπτικής γωνίας, ο εσωτερικός μονόλογος, η δημιουργία εναλλακτικών τελών και η επινόηση νέων χαρακτήρων, τα παιδιά μεταβαίνουν από τη θέση του παθητικού ακροατή στη θέση του δημιουργού νοήματος. Η διαδικασία αυτή ενισχύει τη φαντασία, τη συμβολική σκέψη και την ικανότητα υιοθέτησης διαφορετικών οπτικών, στοιχεία που συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Η δημιουργική γραφή δεν λειτουργεί συνεπώς μόνο ως γλωσσική δραστηριότητα, αλλά ως μέσο κατανόησης και διαχείρισης συναισθημάτων.

Η ανάλυση των επιλεγμένων εικονογραφημένων βιβλίων επιβεβαίωσε ότι τα έργα αυτά προσφέρουν ένα ιδιαίτερα πρόσφορο πεδίο κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης. Τα θέματα που πραγματεύονται - όπως ο φόβος, η μοναξιά, η λύπη, η ανασφάλεια και η ανάγκη για αποδοχή - είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις εμπειρίες των παιδιών προσχολικής ηλικίας και επιτρέπουν τη διαπραγμάτευση σύνθετων συναισθημάτων μέσα σε ένα ασφαλές αφηγηματικό πλαίσιο. Η εικόνα, η αφήγηση και οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής λειτούργησαν συμπληρωματικά, ενισχύοντας την αναγνώριση συναισθημάτων, τη συναισθηματική έκφραση, την κατανόηση της οπτικής του άλλου και τη συμβολική επεξεργασία βιωμάτων.

Επιπροσθέτως, στην παρούσα μελέτη αναδείχθηκε η συμβολή της παιδικής λογοτεχνίας ως εργαλείο κοινωνικοσυναισθηματικής μάθησης, σε σύνδεση με το μοντέλο CASEL. Μέσα από την αλληλεπίδραση με τις ιστορίες και τους ήρωες, τα παιδιά καλλιεργούν δεξιότητες αυτοεπίγνωσης, κοινωνικής επίγνωσης, συναισθηματικής ρύθμισης και ανάπτυξης σχέσεων. Η ταύτιση με τους λογοτεχνικούς χαρακτήρες και η βιωματική εμπλοκή με τις αφηγήσεις επιτρέπουν στα παιδιά να επεξεργάζονται συναισθήματα και κοινωνικές εμπειρίες με συμβολικό και ασφαλή τρόπο.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Στο σύνολο της, η παρούσα μελέτη υποστηρίζει ότι το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, σε συνδυασμό με τη δημιουργική γραφή, μπορεί να αποτελέσει ένα ολοκληρωμένο και αποτελεσματικό παιδαγωγικό πλαίσιο για την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και των συναισθηματικών δεξιοτήτων στην προσχολική εκπαίδευση. Η πολυτροπική φύση της αφήγησης, η ενεργή συμμετοχή των παιδιών και η δημιουργική επεξεργασία των ιστοριών μετατρέπουν την αναγνωστική εμπειρία σε διαδικασία προσωπικής, κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης.

Τέλος, η μελέτη αναδεικνύει την ανάγκη συστηματικής αξιοποίησης της παιδικής λογοτεχνίας, της εικόνας και της δημιουργικής γραφής στο νηπιαγωγείο, όχι μόνο ως μέσων γλωσσικής ανάπτυξης, αλλά και ως βασικών εργαλείων κοινωνικοσυναισθηματικής αγωγής. Η δημιουργία μαθησιακών περιβαλλόντων που ενισχύουν τη φαντασία, τη συναισθηματική έκφραση, την αποδοχή της διαφορετικότητας και την κατανόηση του άλλου μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση ενός πιο συμπεριληπτικού και συναισθηματικά υποστηρικτικού σχολείου.

8.Συζήτηση - Περιορισμοί της μελέτης και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερεύνησε τη συμβολή του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου και της δημιουργικής γραφής στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και των συναισθηματικών δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία. Μέσα από τη θεωρητική προσέγγιση της συναισθηματικής νοημοσύνης, του αναδυόμενου γραμματισμού, της πολυτροπικότητας και της παιδικής λογοτεχνίας, αναδείχθηκε ο σημαντικός ρόλος που μπορούν να διαδραματίσουν η αφήγηση, η εικόνα και η δημιουργική έκφραση στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

Η εργασία συμβάλλει στη βιβλιογραφία της προσχολικής παιδαγωγικής, καθώς συνδέει θεωρητικά πεδία που αλληλοσυμπληρώνονται, όπως η συναισθηματική κατανόηση, η κοινωνικοσυναισθηματική μάθηση, η παιδική λογοτεχνία και η δημιουργική γραφή. Παράλληλα, προτείνει ένα πλαίσιο παιδαγωγικής αξιοποίησης εικονογραφημένων βιβλίων μέσα από δραστηριότητες που ενθαρρύνουν την αναγνώριση, την κατανόηση και την έκφραση συναισθημάτων, καθώς και την υιοθέτηση της οπτικής του άλλου.

Ωστόσο, η παρούσα μελέτη παρουσιάζει ορισμένους περιορισμούς. Αρχικά, πρόκειται για βιβλιογραφική και παιδαγωγική προσέγγιση, χωρίς εφαρμογή των προτεινόμενων δραστηριοτήτων σε πραγματικό εκπαιδευτικό περιβάλλον. Κατά συνέπεια, δεν κατέστη δυνατή η εμπειρική διερεύνηση της αποτελεσματικότητάς τους ούτε η καταγραφή των αντιδράσεων και των εμπειριών των παιδιών κατά τη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες. Επιπλέον, η ανάλυση βασίστηκε σε περιορισμένο αριθμό εικονογραφημένων βιβλίων, γεγονός που δεν επιτρέπει τη γενίκευση των συμπερασμάτων στο σύνολο της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας.

Παρά τους περιορισμούς αυτούς, η μελέτη αναδεικνύει σημαντικές δυνατότητες αξιοποίησης του εικονογραφημένου βιβλίου και της δημιουργικής γραφής στην προσχολική εκπαίδευση. Η σύνδεση εικόνας, αφήγησης και δημιουργικής έκφρασης φαίνεται να δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, της συναισθηματικής κατανόησης και της κοινωνικής επίγνωσης των παιδιών.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Για μελλοντική έρευνα προτείνεται η εφαρμογή των σχεδιασμένων δραστηριοτήτων σε τάξεις νηπιαγωγείου, ώστε να διερευνηθεί εμπειρικά η επίδρασή τους στην ανάπτυξη των κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών. Επίσης, θα ήταν ενδιαφέρον να μελετηθεί η αξιοποίηση μεγαλύτερου αριθμού εικονογραφημένων βιβλίων, καθώς και η χρήση ψηφιακών και διαδραστικών μορφών αφήγησης, οι οποίες αποτελούν πλέον σημαντικό μέρος της εμπειρίας των παιδιών. Τέλος, περαιτέρω έρευνες θα μπορούσαν να εξετάσουν τη συμβολή της δημιουργικής γραφής και της παιδικής λογοτεχνίας στην ανάπτυξη επιμέρους διαστάσεων της συναισθηματικής νοημοσύνης, όπως η αυτορρύθμιση, η κοινωνική επίγνωση και οι δεξιότητες διαπροσωπικών σχέσεων.

Συνολικά, η παρούσα εργασία υποστηρίζει ότι το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο και η δημιουργική γραφή μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμα παιδαγωγικά εργαλεία για την προώθηση της κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης στην προσχολική ηλικία, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού περιβάλλοντος που ενθαρρύνει την κατανόηση του εαυτού και των άλλων.

Βιβλιογραφία

Αλεφαντινού, Β. Μ. (έτος). *Η αποτύπωση των συναισθημάτων στο παιδικό βιβλίο στην προσχολική ηλικία*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή

Antonopoulou, E. (2023). *Pedagogical values and the cultivation of empathy in pre-school children – implementation proposals / Παιδαγωγικές αξίες και καλλιέργεια της ενσυναίσθησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας – προτάσεις εφαρμογής* (Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία). Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων».

Arizpe, E., & Styles, M. (2004). Children reading pictures: Interpreting visual texts. *Literacy*, 38(2), 66–73. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9345.2004.00370.x>

Βελέντζας, Δ. (2015). *Το παραμύθι και η δημιουργική γραφή στο σχολείο*. Ψηφιακή έκδοση. Άδεια Creative Commons BY-NC-ND.

Clabaugh, G. K., Dahms, M., Geonnotti, K., Passalacqua, D., Schilk, J. N., Wetzel, A., & Zulkowsky, M. (2010). *The educational theory of Lev Vygotsky: A multi-dimensional analysis*. NewFoundations.

Cress, S.W., & Holm, D. T. (1998). *Developing Empathy through Children's Literature*. Education 3-13, 120, 593

Δερματά, Α. Ι. (2021). *Το κοινωνικό-συναισθηματικό προφίλ των λογοτεχνικών χαρακτήρων στα εικονογραφημένα βιβλία και η ερμηνεία του από παιδιά προσχολικής ηλικίας* (Διδακτορική Διατριβή). Πάντειο Πανεπιστήμιο. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/49698>

Δώδου, Ε. (2021). *Το συναίσθημα του έρωτα και της αγάπης σε εικονογραφημένα βιβλία για μικρά παιδιά*. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού.

Feldman, R. S. (2011). *Εξελικτική Ψυχολογία Δια βίου Ανάπτυξη*, επιμέλεια Ηλίας Γ. Μπεξεβέγκης, μετάφραση Ζωή Αντωνοπούλου Μαργαρίτα Κουλεντιάνου, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Gilani-Williams, F., & Nesti Willard, S. L. (2025). Children's safeguarding picturebooks in the UAE. *Children's Literature in English Language Education*, 13(1), 33–48.

Γκίκα, Ι. (2022). *Η εικονογράφηση στην Παιδική Λογοτεχνία: Η σημασία του χρώματος στη μη λεκτική επικοινωνία των νηπίων*. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού.

Γιαννικοπούλου (2022) Το εικονογραφημένο βιβλίο στη προσχολική εκπαίδευση , Αθήνα, Πατάκης

Γιαννικοπούλου, Α., & Πασχαλίδου, Ε. (2014). Τα συναισθήματα στο εικονογραφημένο βιβλίο και η ανάγνωσή τους στο νηπιαγωγείο. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 13, 79–91. <https://doi.org/10.12681/icw.17919>

Κατσιροπούλου, Ι. Μ. (2018). *Ο ρόλος της εικονογράφησης στην παιδική λογοτεχνία. Μια μη λεκτική επικοινωνιακή προσέγγιση* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου)

Keller, N. (n.d.). *Lev Vygotsky: The social aspects of learning*.

Martinez, M., & Harmon, J. (2012). Picture/text relationships: An investigation of literary elements in picture books. *Literacy Research and Instruction*, 51(4), 323–343. <https://doi.org/10.1080/19388071.2011.639883>

Mayer, J. D., & Salovey, P. (1995). Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings. *Applied and Preventive Psychology*, 4, 197–208.

Μουλά, Ε. (2012) *Αναζητώντας τη δημιουργικότητα στη διδασκαλία της λογοτεχνίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση : Ο επαναπροσδιορισμός της δημιουργικής «γραφής» στην μεταμοντέρνα πραγματικότητα και την «ψηφιακή» εκπαιδευτική τάξη πραγμάτων, Κείμενα για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας* <https://journals.lib.uth.gr/index.php/keimena/article/view/544>

Nicolopoulou, A., & Trapp, L. (2018)

Ροντάρι (2001), Γραμματική της φαντασίας, Αθήνα , Μεταίχμιο.

Τσίχλα Ακριβή «Διαπραγματευόμενοι τα συναισθήματα : Δημιουργική γραφή και εικονογραφημένο βιβλίο»

Saarni, C. (1999). *The development of emotional competence*. Guilford Press.
https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=nHRqbmVgQK4C&oi=fnd&pg=PA1&dq=Carolyn+Saarni&ots=LdcZhbSEO5&sig=MDn1XJlWiDkeEmQjj2g4CvtS_pY&redir_esc=y#v=onepage&q=Carolyn%20Saarni&f=false

Saarni, C., & Harris, P. L. (Eds.). (1999). *Children's understanding of emotion*. Cambridge University Press.
https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=Iv43AAAAIAAJ&oi=fnd&pg=PP11&dq=Carolyn+Saarni&ots=w1HB4zndH8&sig=eDazIaC9o0ZExAYCK-zJbOrwL08&redir_esc=y#v=onepage&q=Carolyn%20Saarni&f=false

Salovey, P., Brackett, M. A., & Mayer, J. D. (Eds.). (2004). *Emotional intelligence: Key readings on the Mayer and Salovey model*. Dude Publishing.
https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=YVKmxr_D7yQC&oi=fnd&pg=PA81&dq=Peter+Salovey+%26+John+D.+Mayer&ots=qCXde8G4nN&sig=Hxo7RqqPPY9v5pAIIxaIRUK93ek&redir_esc=y#v=onepage&q=Peter%20Salovey%20%26%20John%20D.%20Mayer&f=false

Serafini, F. (2012). Expanding the four resources model: Reading visual and multimodal texts. *Pedagogies: An International Journal*, 7(2), 150–164.
<https://doi.org/10.1080/1554480X.2012.656347>

Steve Bartlett Diana Burton, Εισαγωγή στις Επιστήμες της εκπαίδευσης, Επιμέλεια Στέφανος Βασιλόπουλος, μετάφραση Έφη Αυγήτα, εκδ. Gutenberg, 2019 Αθήνα

Τάτση, Ε.-Φ. (2021). *Διερεύνηση της αυτοεκτίμησης, της ενσυναίσθησης και της διαχείρισης συναισθημάτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας* (Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Τσιλιμένη, Τ. Δ. (2007). *Εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο: Όψεις και απόψεις*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Επίλογος

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα: Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.